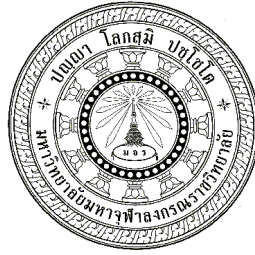

ศึกษาวิเคราะห์การใช้ปาฏิหาริย์สามของพระพุทธเจ้าและพระสาวก
ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

AN ANALYTICAL STUDY OF THE THREE MIRACLES USAGE OF
BUDDHA AND DISCIPLES IN BUDDHIST PROPAGATION

พระวิชัย ปญฺญารโร (แก้วบัวลา)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๕

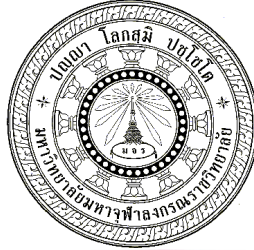
ศึกษาวิเคราะห์การใช้ปาฏิหาริย์สามของพระพุทธเจ้าและพระสาวก
ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระวิชัย ชาญโร (แก้วบัวลา)

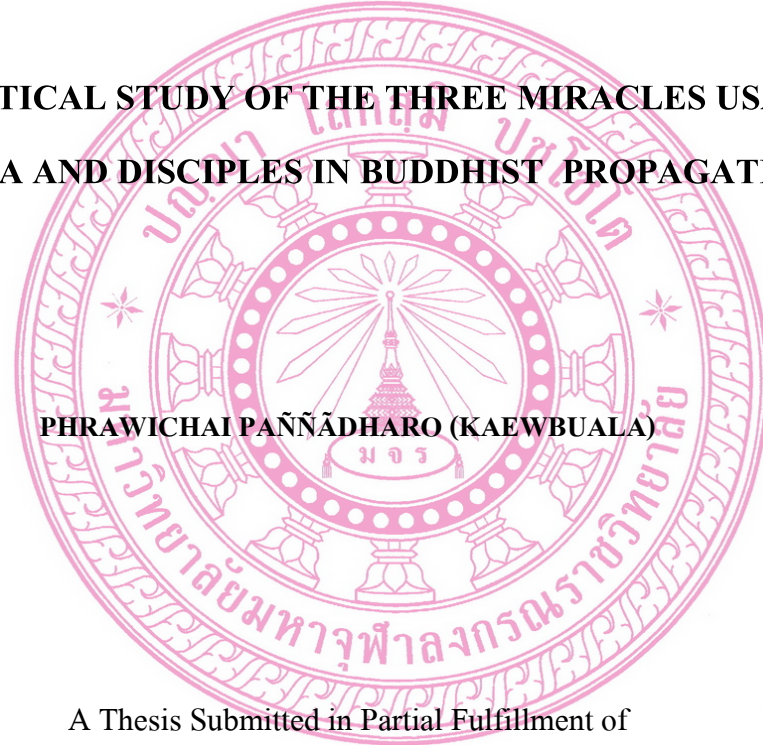
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๕

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**AN ANALYTICAL STUDY OF THE THREE MIRACLES USAGE OF
BUDDHA AND DISCIPLES IN BUDDHIST PROPAGATION**

PHRAWICHAI PAÑÑĀDHARO (KAEWBUALA)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of

The Requirement for the Degree of

Master of Arts

(Buddhist Studies)

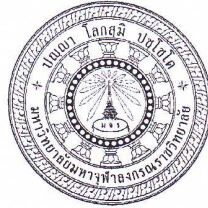
Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

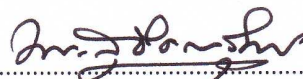
Bangkok, Thailand

C.E. 2012

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การใช้ปาฏิหาริย์สามของพระพุทธเจ้าและพระสาวกในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

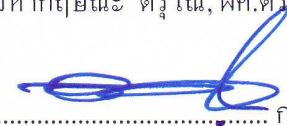

(พระสุธีธรรมมานูวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์..... ประธานกรรมการ

(พระมหากฤษณะ ตรุโณ, ผศ.ดร.)

(พระมหาประมวล ฐานทตฺโต, ดร.)

(ดร.ประยูร แสงใส)

(ดร.พิชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระมหาประมวล ฐานทตฺโต, ดร. ประธานกรรมการ

ดร.ประยูร แสงใส

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระวิชัย ปญญาชโร)

ชื่อวิทยานิพนธ์	: ศึกษาวิเคราะห์การใช้ปาฏิหาริย์สามของพระพุทธเจ้า และพระสาวกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ผู้วิจัย	: พระวิชัย ปญฺญาโร (แก้วบัวลา)
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาพระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	: พระมหาประมวล ฐานตฺถุโธ, ป.ธ. ๖ พธ.บ.(ภาษาไทย), M.A. (Ling), M.A, Ph.D. (Pali & Bud) : ดร.ประยูร แสงใส, ป.ธ.๔ พ.ม., พธ.บ., M.A., (Ed) P.G.Dip. in Journalism, Ph.D. (Education)
วันที่สำเร็จการศึกษา	: ๒๕ / มีนาคม / ๒๕๕๖

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระสาวก ๒) เพื่อศึกษาปาฏิหาริย์สามในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การใช้ปาฏิหาริย์สามในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระสาวก

จากการวิจัย พบว่าวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระสาวกนั้นเป็นการนำแบบอย่างของการดำรงชีวิตอันประเสริฐที่เรียกว่าพรหมจรรย์ ออกไปเผยแผ่แก่ประชาชนโดยมีเป้าหมาย คือ เพื่อประโยชน์แก่อกุศล เพื่อความสุขทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก พระพุทธเจ้าตรัสว่าให้เผยแผ่ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ ไม่ใช่จะไปอ่อนวอนต่อเทวดาหรือไปขอฟิ่งเทวดาเพราะเทวดาที่เป็นมิชฌาทิภูริก็มี ดังนั้น พุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย วิธีการเผยของพระสาวกก็เช่นกันเดียวกับพระพุทธเจ้า คือ การเริ่มต้นจากการสนทนากัน แล้วค่อยโน้มน้าวเข้าสู่หลักธรรมต่างๆตามสมควรแก่อุปนิสัยของแต่ละบุคคลเป็นลำดับ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในพระสัทธรรมยิ่งขึ้นไป มีการใช้ภาษาที่นุ่มนวล สละสลวย เหมาะสม ด้วยความตั้งใจสอนหรือเผยแผ่โดยเคารพตามหลักการสอน ๔ อย่าง คือ ๑) *สันถัสสนา* อธิบายความชัดเจนแจ่มแจ้ง ๒) *สมาทปนา* จูงใจให้เห็นจริงชวนคล้อยตามยอมรับและนำไปปฏิบัติ ๓) *สมุตเตชนา* การเร้าใจให้เกิดความแกล้วกล้า มีกำลังใจ ไม่ท้อต่อปัญหา ๔) *สัมปหังสนา* การขโลมใจให้เกิดความร่าเริงเบิกบานใจ เปี่ยมด้วยความหวัง

ปาฏิหาริย์ในพระพุทธศาสนามี ๓ อย่างคือ ๑)อิทธิปาฏิหาริย์ คือ ฤทธิ์ทางใจที่เป็น
 อัจฉริยะ เช่น การใช้เวทย์มนต์คาถาได้ ๒) อาเทศนาปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์ คือ การทลายใจคนอื่นได้
 ๓) อนุศาสนิปาฏิหาริย์ คือ คำสอนที่เป็นอัจฉริยะ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับดวงจิต คือตำราที่ตั้งจิตให้เป็น
 สมာธิเพื่อเป็นบาทฐานของสมณะและวิปัสสนาญาณ เข้าสู่สภาวะธรรมอันมีปิติ ๕ เป็นต้น จึงจะ
 บรรลุเข้าถึงอารมณ์ของฌานจริงๆ อารมณ์ของรูปฌานนั้นทำให้ฝึกกสิณบ้าง ใช้คาถาบริกรรมบ้าง
 สุดแต่แต่อุปนิสัยของผู้ที่ได้สั่งสมบำเพ็ญมาในอดีต ทำให้เกิดความชำนาญในอารมณ์ เรียกว่า วสี
 ชำนาญในการนี้ ชำนาญในการเข้า-ออกเป็นอารมณ์ ชำนาญในการตั้งจิตให้เป็น ทรงอารมณ์จิต
 ให้ได้ ลดจิตเป็น เพิ่มจิตเป็น จนสงบนิ่งจริงๆ หนึ่งจนสามารถเคลื่อนไหวได้ สามารถสลัดจิตให้
 ชำนาญในอารมณ์ได้อย่างคล่องแคล่วว่องไว ตามใจปรารถนา

การใช้ปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้าในการเผยแผ่ศาสนา พระพุทธเจ้าทรงใช้อนุศาสนี
 ปาฏิหาริย์ในการเผยแผ่พระศาสนา มากกว่าที่จะแสดงฤทธิ์ให้เขากลับ แต่เพื่อให้เข้าใจรู้แจ้งใน
 พระสัทธรรมและเชื่อในการกระทำ มากกว่าที่จะเชื่อในเรื่องการอันนอนเช่น สรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์
 เป้าหมายที่แท้จริงในการเผยแผ่ศาสนาจึงเพื่อให้คนเข้าใจพระสัทธรรม ซึ่งบางครั้งอาจใช้วิธีที่
 หลากหลาย แต่ก็มีจุดหมายปลายทางเดียวกัน ส่วนในเรื่องของปาฏิหาริย์นั้นเป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่า
 พระพุทธเจ้าทรงเป็นบรมครูที่ยิ่งใหญ่ของโลก เข้าใจในจิตวิทยาของมนุษย์เป็นอย่างดี ทรงเลือกใช้
 ในบางสถานการณ์เท่านั้น จึงทำให้พระองค์สามารถประกาศพระศาสนาได้อย่างรวดเร็วและมีผู้
 บรรลุธรรมตามพระองค์เป็นจำนวนมาก พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญอนุศาสนิปาฏิหาริย์ซึ่งเป็น
 ปาฏิหาริย์ที่ปรากฏในหลักคำสอนของพระองค์ อนุศาสนิปาฏิหาริย์นั้นเกิดจากการปฏิบัติตาม
 หลักธรรมคำสั่งสอนที่ทรงสมมติบัญญัติเอาไว้ ซึ่งเมื่อปฏิบัติธรรมได้จริงย่อมทำให้จิตตั้งอยู่ใน
 คุณธรรมความดีไม่หวั่นไหวเพราะกิเลสทั้งปวง เป็นปาฏิหาริย์ที่สำคัญมากกว่าอิทธิปาฏิหาริย์และ
 อาเทศนาปาฏิหาริย์

Thesis Title : An Analytical Study of the Three Miracles Usage of the Buddha and Disciples in Buddhist Propagation

Researcher : Phra Wichai Paññādhara (Kaewbuala)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committees

: Phramaha Pramuan Thanadtatto, Pali VI, B.A. (Thai), M.A.(Ling.), Ph.D.(Pali&Bud.)

: Dr. Prayoon Saengsai (Pali IV, B.A., M.A. (Ed.), P.G. Dip. (Journalism), Ph.D. (Education)

Date of Graduation : 29 / MARCH / 2013

ABSTRACT

This research had three main purposes: (1) to study a way of the Buddhist propagation made by the Buddha and his disciples, (2) to study the principles of three miracles in Theravada Buddhism, and (3) to study analytically the use of three miracles to propagate Buddhism by The Buddha and his disciples.

A result of this study was found that ways of the Buddhist propagation made by the Buddha and his disciples were to live nobly in the form of Brahma-cariya. They went to meet people with a main purpose to help them and make both people and heaven beings peaceful and happy. In this Buddhist propagation, the Buddha urges his disciples to do it without praying and begging those human beings and heaven beings for things because some group of those beings had a wrong view. Thus, Buddhism was useful both for heaven beings and human beings.

A way of Dhamma propagation made by the disciples was not different from the Buddha's techniques. It started with making the conversation and then, persuading people to understand Buddhist principles more and more. There was great intention and the use of sweet, fluent, and proper words to instruct people or embrace the respectful propagation according to four types of teaching: 1. Sandassana—to describe the points clearly, 2. Samaadapana—persuasion of listeners to accept and take principle into their practice, 3. Samuttejana—to urge the listeners to practice happily without escaping the faced problems, 4. ampahangsana—to console the listeners and make them joyful without possible hope.

Miracles in Buddhism were divided into three types: (1) Iddhi-pathihariya—marvel of psychic power or the use of the magic, (2) Adesana-pathihariya—marvel of mind-reading, and (3) Anusasani-pathihariya—marvel of teaching. This depended upon the mind that was made with great concentration as a base of tranquility and insight meditation. Then, mind went to the state of the fivefold rapture until it achieved the realm of absorption. The absorption was generally made with contemplation on the gazed objects (kasina) or noted words. The proper way of practice depended upon the past experience and habit that a person had embraced from the past to the present. The skill of contemplation on that object was called ‘Vasi’: the skill of thinking, going in and coming out, controlling mind, making mind concentrated, reducing the intensity of concentration, adding the intensity of concentration, moving mind, and interchanging mind just as the meditator wanted.

The use of miracles was made by the Buddha himself. He actually used miracles to propagate Buddhism rather than the use of psychic power to make people frightened. He tried to make those people understand truths and believe in their action rather than to make them believe in praying and begging the holy things. The main purpose of Buddhist propagation was to make people understand the Buddhist principles. Sometimes, there was the use of many ways to propagate but it still had the same purpose. However, the miracles were a witness to confirm that the Buddha was a great master in the world. Because he understood clearly the human mind, he could propagate his religion quickly and there were a lot of people to attain the enlightenment after the Buddha. Generally, the Buddha praised Anusasani-pathihariya—marvel of teaching. This miracle came from following the Buddha’s teachings. When one followed the Buddha’s teaching carefully, one was successful in all miracles: marvel of psychic power, marvel of mind-reading, and marvel of teaching. Thus, mind was placed in good action without all attraction because of the attack of defilement.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้ด้วยดี ด้วยความมีเมตตาธรรมจากคณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ โดยเฉพาะพระมหาประมวล ฐานตุโต, ดร. ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์, ดร.ประยูร แสงใส กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ดูแลเอาใจใส่คอยตรวจสอบความถูกต้อง ทั้งเนื้อหาวิชาการและรูปแบบขอกราบขอบพระคุณ/เจริญพรเป็นอย่างยิ่งในความเมตตาของทุกๆ ท่าน

ขอกราบขอบพระคุณ ท่านเจ้าคุณพระราชสิทธิอาจารย์(ทองใบ ปกสุสโร) ประธานสงฆ์ วัดนาหลวง(อภิญาเทสิตธรรม), พระครูภานาโพธิคุณ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ บ้านโนนทัน รวมทั้งพระอาจารย์ทุกรูปที่อยู่ภายในวัดโพธิ์ ที่มีเมตตาจิตเสมอมารและขอเจริญพรมวลวาททุกๆ ท่านที่สนับสนุนให้ความอุปถัมภ์ในเรื่องจตุปัจจัย ทั้ง ๔ ประการ เพื่อใช้ในการศึกษาจนสำเร็จผลในครั้งนี้

ขอขอบคุณ/เจริญพร บุคลากรห้องสมุดวิทยาเขตขอนแก่น ซึ่งได้อนุเคราะห์ด้วยดีในการค้นคว้าข้อมูล ตลอดถึงคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ทุกท่านของศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาเขตขอนแก่น ที่ให้คำปรึกษาแนะนำเพิ่มเติมให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขออนุโมทนา กับเพื่อนสหธรรมผู้ร่วมศึกษาปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิตทุกรูป

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอบูชาคุณพระรัตนตรัย บิคา มารดาครูอุปัชฌาย์อาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกๆ ท่าน และขออุทิศความดีทั้งปวงของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ให้แก่บูรพาจารย์ ตลอดถึงผู้เป็นบัณฑิตทางพระพุทธศาสนาและผู้มีอุปการคุณทุกๆ ท่าน ตลอดถึงสรรพสัตว์ทั้งหลาย ขอท่านจงมีส่วนแห่งบุญกุศลนี้ด้วยกัน ทุกคน ทุกคน ทุกท่าน เทอญฯ

พระวิชัย ปญญาธโร (แก้วบัวลา)

๑๕ มีนาคม ๒๕๕๖

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	น
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ขอบเขตในการวิจัย	๕
๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๕ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๑
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	๑๑
๑.๘ กรอบแนวความคิดในการวิจัย	๑๒
บทที่ ๒ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระสาวก	๑๓
๒.๑ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า	๑๓
๒.๒ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวก	๒๖
๒.๒.๑ พระมหากัสสปะเถระ	๒๖
๒.๒.๒ พระสารีบุตรเถระ	๒๘
๒.๒.๓ พระมหาโมคคัลลานเถระ	๒๙
๒.๓ โวหารในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๓๔
๒.๔ สรุป	๓๖
บทที่ ๓ ปาฏิหาริย์สามในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๓๗
๓.๑ ความหมายของปาฏิหาริย์	๓๗
๓.๒ ประเภทของปาฏิหาริย์	๔๔

๓.๓ ความสำคัญของปาฏิหาริย์	๔๘
๓.๔ ลักษณะของปาฏิหาริย์	๕๓
๓.๕ วิธีการปฏิบัติเพื่อให้เกิดปาฏิหาริย์	๖๑
๓.๖ ผลของการปฏิบัติทำให้เพื่อให้เกิดปาฏิหาริย์	๖๕
๓.๗ สรุป	๗๓
บทที่ ๔ วิเคราะห์การใช้ปาฏิหาริย์สามในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า และพระสาวก	๗๕
๔.๑ การใช้ปาฏิหาริย์สามในการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า	๗๕
๔.๒ การใช้ปาฏิหาริย์สามในการเผยแผ่ของพระสาวกในสมัยพุทธกาล	๘๐
๔.๓ การใช้ปาฏิหาริย์สามในการเผยแผ่สมัยหลังพุทธกาล	๘๒
๔.๔ การใช้ปาฏิหาริย์สามในการเผยแผ่ในสมัยปัจจุบัน	๘๔
๔.๕ ประโยชน์การใช้ปาฏิหาริย์สามในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๘๕
๔.๖ ข้อควรระวังในการใช้ปาฏิหาริย์	๘๖
๔.๗ สรุป	๙๑
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๙๒
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๙๒
๕.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัย	๙๔
บรรณานุกรม	๙๕
ประวัติผู้วิจัย	๑๐๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่มา/เล่ม/ชื่อ และหน้า ตามลำดับ เช่น อัง.ติก. (ไทย). ๒๑/๓๕/๑๘๕. หมายถึง อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต (ภาษาไทย) เล่มที่ ๒๑ ชื่อที่ ๓๕ หน้า ๑๘๕.

พระวินัยปิฎก				
วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
พระสุตตันตปิฎก				
ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก์	(ภาษาไทย)
สั.สพ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค	(ภาษาไทย)
สั.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อัง.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อัง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อัง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อัง.จตุกก.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิปาตปาตี	(ภาษาบาลี)
อัง.ปัญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อัง.สตุตก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อัง.อฏฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อัง.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
อัง.ทสก.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาบาลี)
ขุ.อิติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)

ขุ.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทส	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.ป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฎิสัมภิตามรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.อป	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อปทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.พุทธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	พุทธวงศ์	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)
อภิ.สั.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	ธรรมสังคณี	(ภาษาไทย)

ข. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้คัมภีร์อรรถกถาอ้างอิงจาก พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปลชุด ๕๑ เล่ม ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๗. โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่มา/เล่ม/ภาค/หน้า เช่น วิ.มหา.อ.(ไทย) ๑/๑/๒๑๑. หมายถึง วินัยปิฎก มหาวิภังค์ อรรถกถา เล่มที่ ๑ ภาค ๑ หน้า ๒๑๑

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ขุ.ธ.อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	อรรถกถา	(ภาษาไทย)
วิสุทฺธิ.	(บาลี)	=	วิสุทฺธิมคฺคปกรณ			(ภาษาบาลี)
มจฺกคตฺต.	(บาลี)	=	มจฺกคตฺตทีปนี			(ภาษาบาลี)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาคือหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า พระองค์ผู้ค้นพบความจริงอันประเสริฐ กล่าวคืออริยสัจและทางสายกลาง คือธรรมวินัยซึ่งเป็นคำสั่งและอุบายเป็นเครื่องสอนที่ถือปฏิบัติ สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน พระพุทธศาสนานั้นเกิดในดินแดนที่เรียกว่าภารตวรรษหรือประเทศ อินเดียกว่า ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว เมื่อครั้งที่เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกแสวงหาโมกขธรรมคือความหลุดพ้น ทรงได้ศึกษาหลักปฏิบัติและคำสอนในลัทธิต่างๆที่มีชื่อเสียงในขณะนั้น แต่ก็ไม่ทรงสมดังพระปณิธานที่ตั้งใจไว้เมื่อแรกเสด็จออกผนวช จึงได้เสด็จออกแสวงหาสถานที่เงียบสงบเหมาะสมแก่การบำเพ็ญเพียร กระทั่งเสด็จถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคม และสถานที่นี้เอง พระองค์ได้ตรัสรู้ อุดรสัมมาสัมโพธิญาณและปรากฏพระนามในโลกว่าพระพุทธเจ้า ณ ใต้ต้นโพธิ์ ริมฝั่งแม่น้ำ เนรัญชรา ที่พุทธคยา เมื่อพระชนม์ได้ ๓๕ พรรษา^๑ ทรงพิจารณาถึงหลักธรรมที่ได้ตรัสรู้ว่าเป็น ธรรมที่ลึกซึ้งยากแก่สัตว์ผู้มีธุลีในดวงตาน้อยจะรู้แจ้งเห็นจริงได้ ทรงเปรียบเทียบบุคคลเช่นกับดอกบัวที่มีลักษณะแตกต่างกัน ทรงอุปมาเหมือนในกอบอุบล ในกอบปทุมหรือในกอบบุณฑริก ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ในน้ำ, ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ อยู่เสมอน้ำ, ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ขึ้นพ้นน้ำ ไม่ติดน้ำ^๒ ในการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้านั้น จะได้กล่าวถึงประเด็นในเรื่องปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า ซึ่งประเด็นข้อสงสัยประมวลลงได้ ๓ ประการ คือ

๑. ถ้าพระพุทธเจ้าสามารถเหาะเหินเดินอากาศได้จริงแล้ว เหตุใดไม่ทรงแสดงเช่นนั้นเสมอไป และให้โลกทั้งโลกนับถือศาสนาของพระองค์ให้ได้ทั้งหมด

^๑ สมเด็จพระมหาธีรวงศ์(พิมพ์ ธรรมโร), สากศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: สภาการศึกษามหาสมุทรราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๑๑๑.

^๒ ชูศักดิ์ ทิพย์เกษรและคณะ, พระพุทธเจ้าสอนอะไร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐.

^๓ วิ.ม. (ไทย) ๔/๕/๑๔.

๒. ปรากฏว่ามีคนบางคนที่พระพุทธเจ้าโปรดไม่สำเร็จ เช่น เทวทัตที่คิดร้ายและทำร้ายพระองค์หลายครั้ง ทำไมไม่ทรงแสดงปาฏิหาริย์ให้เทวทัตหายพยศ ลดมานะ ละทิฏฐิของตน

๑. ในเมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ได้จริงแล้ว ทำไมคนบางจำพวกจึงยังกระด้างกระเดื่องไม่นับถือพระองค์ และไม่แลเห็นพระองค์เป็นผู้วิเศษจริง ไม่ยอมตนเคารพนับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งประเด็นข้อสงสัยดังกล่าวนี้สามารถให้เหตุผลได้ว่า

ข้อที่ ๑ เราต้องเข้าใจว่า พระพุทธเจ้ามิได้ทรงปรารถนาจะเอาโลกไว้ในกำมือของพระองค์ พระองค์เผยแผ่พระศาสนาเพื่อความสุขของเวไนยสัตว์ทั้งหลาย ไม่ใช่เพื่อแสวงหาอำนาจอย่างพระเจ้าจักรพรรดิ การทำฤทธิ์เดชต่างๆ ให้คนเห็น จะเป็นเหตุปัจจัยนำมาซึ่งความกลัวและการยอมแพ้ แต่มิได้ทำให้เกิดความเคารพนับถืออะไรมา ความสุขของเวไนยสัตว์ทั้งหลายจะมีได้ก็ด้วยการปฏิบัติตามพระธรรมของพระองค์ ไม่ใช่เพราะการกลัวฤทธิ์เดชของพระองค์ ถ้าหากจะทรงแสดงฤทธิ์พร้าเพ้อเกินไป พระองค์ก็จะกลายเป็นผู้สอนวิชานักรบ ไม่ใช่สอนศาสนา คนที่เข้ามายอมตนเป็นพระสาวกก็จะต้องมาเรียนเอาฤทธิ์เดชมากกว่าที่จะมาเรียนเอาธรรมะของพระองค์ ผลที่สุดก็จะไม่ได้รับความสุขตามที่ต้องการ แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อถึงคราวจำเป็นจริงๆ กล่าวคือ เมื่อเกิดเหตุที่จะมีผลพาดพิงถึงความเป็นความตายของพระศาสนาแล้ว พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้ปรากฏแก่สายตาชาวโลก เช่น เมื่อเริ่มต้นประกาศพระศาสนา ทรงพิจารณาเห็นว่าถ้าปราบอูเรลกัสสปะลงไม่ได้ พระองค์ก็จะประกาศศาสนาได้ยาก และอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพวกเดียรถีย์นิครนถ์มาท้าทายในการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ทรงเห็นว่าถ้าไม่ทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้ประจักษ์แจ้งแล้ว พระศาสนาก็อาจจะสิ้นสุดลงในครั้งนั้นก็ได้ เมื่อเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความเป็นความตายของพระศาสนาแล้ว พระองค์ก็จะทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์

ข้อที่ ๒ อิทธิปาฏิหาริย์มีผลเพียงทำให้คนยอมแพ้ แต่ไม่ได้ทำให้คนแลเห็นธรรมของพระองค์ได้ พระองค์จะทรงทำให้คนบรรลุมรรคผลได้ ก็ต่อเมื่อพระองค์ทรงแสดงอนุศาสนิปาฏิหาริย์อีกชั้นหนึ่ง เช่น ในเรื่องพระอูเรลกัสสปะ พระองค์ทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์เพียงเพื่อให้พระอูเรลกัสสปะยอมรับว่าสู้พระองค์ไม่ได้ แล้วจึงทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นอนุศาสนิปาฏิหาริย์ คือ อาทิตปริยายสูตร และในคราวนี้เอง พระอูเรลกัสสปะจึงได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ แต่สำหรับกรณีของเทวทัตนั้น เทวทัตรู้ดีว่าสู้พระพุทธเจ้าไม่ได้ และยอมแพ้พระพุทธเจ้ามาตั้งแต่ต้น จึงได้ยอมตนมาบวชเป็นพระสาวก เป็นอันว่าพื้นที่จะต้องแสดงอิทธิปาฏิหาริย์แล้ว แต่ภายหลังพระเทวทัตเกิดโมหจริตคิดประทุษร้ายต่อพระพุทธเจ้า แม้พระพุทธเจ้าจะทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์สักเพียงใด ถึงแม้พระเทวทัตจะพ่ายแพ้พระองค์สักกี่ครั้ง เทวทัตก็ยังไม่ตั้งใจฟังพระพุทธโอวาทอยู่นั่นเอง ปัญหาเรื่องทรมานเทวทัตไม่สำเร็จนั้น ไม่ได้อยู่

^๔ วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๓/๖๓.

ที่ปาฏิหาริย์ ความจริงอยู่ที่ว่าเทวดาเป็นบุคคลอันจะพึงทรมานไม่ได้ ถึงแม้พระพุทธเจ้าก็ยังไม่สามารถฝึกฝนคนที่ไม่ต้องการให้ฝึกได้ ดังที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงประทานอธิบายไว้ว่า ผู้ที่ไม่ตั้งใจฟังพระธรรมเทศนาเพื่อหาความเข้าใจ ได้ชื่อว่า “อปริสพโท” บุรุษที่ฝึกไม่ได้ แม้พระพุทธเจ้าก็ฝึกไม่ได้ การที่พระพุทธเจ้าทรงโปรดให้ใครสำเร็จมรรคผลนั้น เปรียบได้กับที่ทรงวางควมณีอันมีคุณค่าลงในมือของบุคคลผู้นั้น ถ้าคนนั้นไม่ต้องการรับแล้ว จะให้พระองค์ทรงดำเนินตามไปเอาใส่มือเขาได้ แต่เขาก็ไม่รู้คุณค่า เพราะถ้าเขาจะรับใส่มือไว้ เขาก็จะโยนทิ้งในภายหลัง

ข้อที่ ๓ ความรู้ในทางจิตสมัยพุทธกาล พวกดาบสทั้งหลายแม้ที่ฝึกไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนาก็ยังได้สำเร็จอภิญญาสมบัติ พวกที่ตั้งตนเป็นคณาจารย์ก็มีคนยอมเข้ามาเป็นศิษย์จำนวนมาก คณาจารย์เหล่านั้นก็จะต้องทำปาฏิหาริย์อย่างใดอย่างหนึ่งได้ ด้วยเหตุนี้ อธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้านั้น ถึงแม้จะปรากฏว่าทำได้ดีกว่าคณาจารย์อื่นๆ ก็มีใช้ของแปลกใหม่จนถึงกับจะตื่นตื่นกันจริงๆ สำหรับผู้คนในสมัยนั้น เมื่อไม่ใช่พระพุทธเจ้าเพียงองค์เดียวที่มีฤทธิ์ ก็เป็นเรื่องธรรมดาอยู่เองที่จะต้องถือพวกถือหมู่กัน ใสร้ายป้ายสีกัน อวดอ้างกันว่าของคนนี้ดีกว่า คนนั้นเร็วกว่า พวกที่แพ้แล้วไม่ยอมแพ้ก็มีอยู่บ้าง ด้วยเหตุนี้ จึงมีบางคนกระด้างกระเดื่อง ไม่ได้เข้ามาเคารพนับถือพระพุทธเจ้า

สิ่งที่ประเสริฐที่สุดของพระพุทธเจ้านั้น ไม่ใช่อธิปาฏิหาริย์ฯ เป็นเพียงเครื่องมือที่จะทำให้คนยอมแพ้ แต่สิ่งที่จะทำให้พระพุทธประสงค์สำเร็จได้จริงๆ นั้น อยู่ที่อนุศาสนิปาฏิหาริย์ เปรียบเหมือนบ้านเมืองที่จะตั้งขึ้นเป็นมหาประเทศที่ยิ่งใหญ่ได้ ไม่ใช่เพราะกำลังกองทัพอันยิ่งใหญ่เกรียงไกรแต่เพียงอย่างเดียว จะต้องเจริญด้วยวิทยาการอันเป็นเครื่องมือในการสร้างค่านิยมต่อประเทศอื่นๆ ด้วย เพราะฉะนั้น ปาฏิหาริย์ทั้งสามประการที่ได้จำแนกไว้เบื้องต้นนั้น ต้องนับว่าอนุศาสนิปาฏิหาริย์เป็นอัครรย์ยิ่งกว่าปาฏิหาริย์อย่างอื่นๆ เปรียบเหมือนประเทศที่แผ่อณาจักรแสวงหาเมืองขึ้นได้ โดยไม่ต้องใช้กำลังอาวุธ ย่อมเป็นอัครรย์มากกว่าการใช้กำลังทำสงครามจนได้รับชัยชนะ

ปัญหาที่พิจารณากันอยู่นี้ไม่ใช่อยู่ที่ว่าอธิปาฏิหาริย์ดีหรือไม่ดี แท้จริงแล้วอยู่ที่ว่า มีหรือไม่มี นอกจากอาเทศนาปาฏิหาริย์และอนุศาสนิปาฏิหาริย์ ซึ่งเรายอมรับว่าพระพุทธเจ้ามีจริงแล้วนั้น เราจะต้องยอมรับอีกข้อหนึ่งว่า พระพุทธเจ้าทรงมีอธิปาฏิหาริย์ซึ่งเป็นฤทธิ์อันแท้จริงด้วย^๕ แต่เหนือสิ่งอื่นใดนั้น พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า ฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์นั้นจะเกิดขึ้นได้ด้วยการบำเพ็ญเพียรทางจิต ไม่ใช่เกิดจากอำนาจดลบันดาลของเทพเจ้าทั้งหลาย ที่ผู้คนแสดงออกมาด้วย

^๕ สิริ เปรมจิตต์, พระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, ๒๕๒๒), หน้า ๓๕๘.

การอ่อนวอนบูชาขัญ พระองค์จึงได้ทรงสอนเวไนยสัตว์ทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลายจงดูสิ ในธรรมชาตินั้นมีความจริงอยู่ ความจริงนี้ก็คือกฎธรรมชาติแห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัย คือการที่ผลเกิดจากเหตุและเหตุทำให้เกิดผล สิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นนั้นเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน อย่าไปมัวมองว่าเป็นเพราะฤทธิ์เคลือบดาลของเทพเจ้า ความเป็นจริงที่สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยนั้นเราเรียกว่า ธรรม^๖ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับเรื่องธรรมะมากกว่าปาฏิหาริย์ชนิดอื่นๆ เนื่องจากว่าหากเข้าใจธรรมะแล้วจะไม่มีวันเสื่อมอีก ส่วนฤทธิ์เดชอำนาจอย่างอื่นนั้นสามารถเสื่อมได้หากไม่ได้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง พระพุทธเจ้าจึงทรงเผยแผ่พระศาสนาโดยใช้หลักธรรมนำหน้า ส่วนฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์เป็นเพียงอุปกรณ์ช่วยเสริมในบางกรณีเท่านั้น

ในการเผยแผ่พระศาสนา นั้น พระพุทธเจ้าทรงใช้สังขธรรมในการเผยแผ่พระศาสนา มากกว่าจะแสดงฤทธิ์ให้เขากลัว ไม่ใช่วิธีการเผยแผ่พระศาสนาเพื่อให้คนกลัว แต่เพื่อให้เข้าใจให้รู้แจ้งในสังขธรรม และเชื่อในการกระทำมากกว่าจะไปเชื่อในเรื่องการอ่อนวอนเช่น สรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป้าหมายที่แท้จริงในการเผยแผ่ศาสนาจึงเพื่อให้คนเข้าใจสังขธรรม ซึ่งบางครั้งอาจใช้วิธีการที่หลากหลาย แต่ก็มีจุดหมายปลายทางเดียวกัน ส่วนในเรื่องของปาฏิหาริย์นั้น เป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นบรมครูที่ยิ่งใหญ่ของโลก ทรงเข้าใจในจิตของมนุษย์เป็นอย่างดี จึงทำให้พระองค์สามารถประกาศพระศาสนาได้อย่างรวดเร็ว และมีผู้บรรลุนิพพานตามพระองค์เป็นจำนวนมาก

การศึกษาเรื่องปาฏิหาริย์สามของพระพุทธเจ้าในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทให้กระจ่างนั้นย่อมกระทำได้ยาก และต้องใช้ความอดทนอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการค้นคว้าตำราที่ท่านอาจารย์ทั้งหลายได้ศึกษาไว้แล้ว ซึ่งก็คงจะได้เพียงลักษณะหรือรูปแบบต่างๆเท่านั้น หากแต่ยังมีทัศนะของผู้ศึกษาปฏิบัติในยุคสมัยปัจจุบันอีกเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งทัศนะของผู้ที่มีประสบการณ์ตรง อันจะสามารถนำมาประมวลผลและจัดทำเป็นแนวทางปฏิบัติอย่างเป็นทางการตามยุคสมัยใหม่ ก็จะเกิดประโยชน์ในการเข้าถึงและนำไปใช้ให้เกิดเป็นปฏิเวธได้อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน อีกทั้งยังพิสูจน์ให้ชาวโลกรู้และเข้าใจกระจ่างถึงความเป็นจริงดังกล่าวได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าเรื่องดังกล่าวนี้ที่เรียกว่า ปาฏิหาริย์สาม ในคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์ชั้นรอง เพื่อหาข้อเท็จจริงมาแสดงต่อสังคมให้มีความเข้าใจในเรื่องนี้มากขึ้น อีกทั้งยังทำให้ความมึนงง ความไม่เข้าใจในเรื่องดังกล่าวกระจ่างขึ้น และยังทำให้ความหลงผิดของผู้ที่ไม่เข้าใจและหลงเชื่อต่อสิ่งผิดๆ จะมีโอกาสได้ศึกษาและทำความเข้าใจเพื่อนำไปใช้

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), สถานการณ์พระพุทธศาสนา กระแสใฝ่หาธรรม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๑๑.

ประโยชน์ต่อไปได้ อันจะเป็นผลดีต่อสังคมและพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังจะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจใคร่ที่จะศึกษาในเรื่องเหล่านี้ต่อไป.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระสาวก

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาปาฏิหาริย์สามในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์การใช้ปาฏิหาริย์สามในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระสาวก

๑.๓ ขอบเขตในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและทัศนะเกี่ยวกับปาฏิหาริย์สาม จากพระไตรปิฎก, อรรถกถาฯ โดยใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพจากแหล่งข้อมูลต่างๆ

๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ปาฏิหาริย์ คือ สิ่งที่น่าอัศจรรย์, เรื่องที่น่าอัศจรรย์, การกระทำที่บังเกิดผลเป็นอัศจรรย์

๑. อิทธิปาฏิหาริย์ คือ ฤทธิ์, แสดงฤทธิ์ได้เป็นอัศจรรย์

๒. อาเทศนาปาฏิหาริย์ คือ การทวยใจ, รอบรู้กระบวนการของจิตจนสามารถกำหนดอาการที่หมายเล็กน้อยแล้วบอกสภาพของจิต ความคิด อุปนิสัยได้ถูกต้อง เป็นอัศจรรย์

๓. อนุศาสน์ปาฏิหาริย์ คือ คำสอนมีผลจริง สอนให้เห็นจริง นำไปปฏิบัติได้ผลสมจริง เป็นอัศจรรย์

พุทธศาสนา หมายถึง พระพุทธศาสนาเถรวาท

การเผยแผ่ หมายถึง การทำให้ขยายออก การทำให้แพร่หลาย ในที่นี้หมายถึง ความเป็นผู้มีคุณสมบัติของผู้สอน จุดมุ่งหมายในการสอน วิธีการสอน และเทคนิคการสอนโดยพระพุทธเจ้า

๑.๕ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยได้ศึกษาทั้งคัมภีร์ ตำราวิทยานิพนธ์ รวมทั้งเอกสารที่เป็นสิ่งตีพิมพ์ ดังต่อไปนี้

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า ท่านได้ตามรอย หรือค้นหารอยพระอรหันต์ โดยการค้นจากคัมภีร์ และทดลองด้วยตนเองในบางอย่าง ไม่ใช่เขียนโดยพระอรหันต์ให้ผู้อ่านได้ศึกษาไตร่ตรองแล้วจึงเดินตาม ท่านได้ยกพระสูตรจากคัมภีร์ ๓ สูตร คือ ฉวีโสชนสูตร, มหาอัสดรสูตร และสามัญญผล

สูตรขึ้นมาพิจารณา ทำให้ได้หัวข้อที่เป็นหลักแห่งการตามรอยพระอรหันต์ถึง ๒๓ ชั้น เช่น ชั้นแรก ตั้งแต่เมื่อได้ฟังเทศน์แล้วเกิดสัทธาและปัญญา จึงสละทรัพย์สมบัติ สละวงศ์ญาติ ออกบวช ปฏิบัติไปในหลายชั้นตอนจนถึงขั้นสุดท้าย ชั้นที่ ๒๓ การทำอาสวะให้สิ้นไป เนื้อหาในเล่มจึงเป็นเรื่องให้ผู้อ่านรู้จักพระอรหันต์และอธิบายหลักแห่งการตามรอยพระอรหันต์ทั้ง ๒๓ ชั้น อีกทั้งยังได้เทียบหลักเหล่านี้เข้ากับมรรคมีองค์ ๘ นำหลักเหล่านี้สังเคราะห์ลงกับไตรสิกขา นอกจากนี้ท่านยังได้ให้ชื่อพระสูตรอื่น ๆ ถึง ๑๖ สูตร ไว้คอยตรวจเทียบเคียงกับการตามรอยพระอรหันต์^๑

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวถึงความสุขที่ไม่ต้องแสวงหาจากภายนอก โดยใช้ชี้ให้เห็นถึงหลักการดับทุกข์ ด้วยการตัดวงจรแห่งเหตุปัจจัย อันจะนำไปให้เกิดอวิชชา ตัณหา อย่างที่อธิบายกันในปฏิจกสมุปบาท นอกจากนี้ท่านเน้นให้ตระหนักถึงการปฏิบัติและคุณประโยชน์ที่พึงถือเอาได้จากการปฏิบัติเช่นเดียวกับมรรค และการปฏิบัติตามมรรคเป็นเหตุแห่งการบรรลุนิพพานและธรรมชั้นสูงอื่นๆ เป็นสิ่งมีอยู่และเป็นไปได้จริง ตราบใดที่ยังไม่ได้ปฏิบัติจนเข้าถึงและรู้เห็นแจ้งประจักษ์ด้วยตนเอง อาจเทียบเคียงได้กับพวกคนตาบอดคลำช้าง, นิพพาน การบรรลุนิพพาน ประโยชน์ที่เป็นผลของนิพพาน ท่านชี้ให้เห็นได้ที่ชีวิตหรือบุคลิกภาพของผู้บรรลุนิพพาน น่าจะมีคุณค่าในทางปฏิบัติมากกว่าการอธิบายสภาวะของนิพพานโดยตรง การศึกษาตามแนวทางสภาวะของผู้บรรลุนิพพานให้มีส่วนสัมพันธ์กับหลักธรรมมีมากมาย ท่านกล่าวว่าไม่เพียงพอกับเนื้อหาที่จะแสดง จึงสรุปตามแนวแห่งหลัก ๓ ประการ คือ ภาวะทางปัญญา, ภาวะทางจิตและภาวะความประพฤติ หรือการดำเนินชีวิต ซึ่งแนวทางนี้ใกล้เคียงกับสิกขา ๓ ที่ย่อนลำดับ คือ ปัญญา สมาธิ และศีล^๒

ท่าน (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้เขียนไว้ในหนังสือ “ตั้งศรัทธิต่อทิวาทิหารีย์” ว่า พระพุทธองค์ทรงใช้ฤทธิ์เพื่อปราบฤทธิ์ แต่พอปราบเสร็จแล้วพระองค์ก็ไม่ทรงใช้อีก หมายความว่า คนไหนที่หลงเรื่องฤทธิ์พระองค์ก็ปราบด้วยฤทธิ์ ปราบเสร็จสำหรับคนนั้นก็จบเรื่องฤทธิ์กันไป

นพ.ชินโอสถ หัตถ์บารเอ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “การป้องกันและรักษาโรคด้วยพลังจิตกับสมองคอมพิวเตอร์”ว่า สมาธิที่ฝึกฝนให้เกิดสูงขึ้นจนถึงระดับณานั้น จะสามารถทำให้จิตของเราหยุดอยู่นิ่งๆหรือว่างๆได้โดยไม่มีความคิดอะไรที่เป็นคำสั่งไปให้สมองรับไปปฏิบัติตามโดยเฉพาอย่างยิ่งมาน ๔ นั้น จิตอาจจะอยู่นิ่งๆ ว่างเฉย (เป็นอุเบกขา) ได้นานนับเป็นชั่วโมงๆ จึงเป็นโอกาสให้สมองทำงานได้อย่างเครื่องคอมพิวเตอร์ที่มีประสิทธิภาพสูงยิ่ง จนสามารถทำงานยากๆได้สำเร็จ เช่น ค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับอดีตชาติ (ระลึกชาติ) มารายงานให้ทราบได้ เป็นต้น

ในการฝึกปฏิบัติให้เกิดสมาธิสูงขึ้นจนถึงมาน ๔ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้ในการทำให้เกิดอิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆขึ้นมาได้ ฟังดูแล้วก็เป็นเรื่องเหลือเชื่อแต่ก็เป็นของจริง บางเรื่องก็ได้ติดตาม

^๑ พระธรรมโกศาจารย์, (พุทธทาสภิกขุ), ตามรอยพระอรหันต์, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๕).

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ประโยชน์สูงสุดของชีวิตนี้, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๗).

แสวงหาจนรู้เห็นว่าเป็นจริงด้วยตนเอง เช่น เรื่องหุทิพย์ ตาทิพย์ ฐาใจผู้อื่น และการระลึกชาติได้ เป็นต้น การรายงานของสมองกลับไปหาจิต ในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า ญาณทัสสนะ แปลว่า การรู้เห็นญาณ แปลว่า ความรู้ เป็นสิ่งที่รายงานจากสมองซีกซ้าย ซึ่งมีลักษณะเป็นถ้อยคำที่ผุดรู้ขึ้นมาในจิต บางทีก็ได้ยินเหมือนมีเสียงมาบอก ผู้ที่ได้ยินแบบนี้ เรียกว่า มีหุทิพย์, ทัสสนะ แปลว่า การเห็นภาพ เป็นสิ่งที่รายงานจากสมองซีกขวา เพราะมีลักษณะเป็นภาพที่ผุดเห็นขึ้นมาในจิต ถ้าเกิดขึ้นในขณะที่จิตเป็นสมาธิ เรียกว่า สมาธินิมิต (ฝันในสมาธิ) และผู้ที่มองเห็นได้เป็นธรรมดา เช่นนี้ เรียกว่า มีตาทิพย์^๕

สุจิตรา อ่อนค้อม ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “การฝึกสมาธิ” โดยกล่าวถึงประโยชน์ของสมาธิที่ทำให้เกิดอภิญญาว่า ประโยชน์ในด้านอภิญญา ถือเป็นผลพลอยได้จากการฝึกสมาธิคือมิใช่ประโยชน์ที่เป็นจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีบุคคลบางพวกที่ฝึกสมาธิเพื่อมุ่งอภิญญาเท่านั้น ซึ่งลักษณะเช่นนี้ถือว่าผิดจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะพระพุทธองค์ทรงถือว่าจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของการฝึกสมาธิก็เพื่อมุ่งไปสู่ความหลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวง ส่วนอภิญญา (เฉพาะ โลกียอภิญญา) นั้นยังไม่สามารถดับกิเลสและทุกข์ได้^๖

พร รัตนสุวรรณ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พุทธวิทยา” เล่ม ๒ ว่า โอปปาดิกะต้องมีแน่ เป็นแต่ว่าในขณะที่นั้นยังพิสูจน์ไม่ได้ เพราะฉะนั้น การเขียนในตอนนั้นจึงเต็มไปด้วยการเก็งความจริงหรือข้อสันนิษฐานต่างๆ มาบัดนี้ข้าพเจ้าไม่ต้องเก็งหรือสันนิษฐานแต่อย่างใด เพราะเดี๋ยวนี้ได้ทำการพิสูจน์ได้แล้ว เพียงแต่ข้อพิสูจน์ที่ว่านี้ ยังไม่เป็นที่ประจักษ์แจ้งและแพร่หลายในสังคม ทั้งนี้ก็เพราะข้าพเจ้ายังไม่กล้าที่จะพิสูจน์เรื่องนี้ให้เป็นเรื่องที่จะคริกโครม ด้วยเกรงว่า จะมีคนทั้งหลายมารบกวนข้าพเจ้า จนกระทั่งไม่มีเวลาจะทำงานอย่างอื่น เพราะฉะนั้น ในขณะที่จึงเก็บความลับเกี่ยวกับการพิสูจน์เรื่องนี้เอาไว้ก่อน ต่อเมื่อใด ข้าพเจ้าได้ทำงานในด้านที่จำเป็นสำหรับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในส่วนที่สำคัญสำเร็จคล่องไปได้แล้ว ข้าพเจ้าจึงจะทำการพิสูจน์ต่อหน้าประชาชนอย่างชัดเจนทีเดียวและเมื่อถึงตอนนั้น ข้าพเจ้าจะให้เวลาอย่างเต็มที่สำหรับประชาชนที่เข้ามาติดต่อเพื่อแสวงหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ เมื่อใดถ้าเราพิสูจน์ได้ว่า โอปปาดิกะมีจริง ซึ่งการพิสูจน์นั้นจะต้องพิสูจน์ออกมาได้อย่างขาวสะอาด จนกระทั่งคนทั้งหลายยอมรับกันได้ทั่วไป เมื่อนั้นแหละ การอธิบายเกี่ยวกับเรื่องกฎของกรรม เรื่องตายแล้วเกิดและกรรมเรื่องอื่นๆ ที่ลึกซึ้งนั้น ก็จะทำให้คนทั้งหลายเข้าใจง่ายและยอมเชื่อด้วยตัวของเขาเอง และในเมื่อคนทั้งหลายพากันเชื่อเรื่องกฎของกรรมอย่างสนิทใจแล้ว ศีลธรรมในสังคมก็จะเกิดและพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว และ

^๕ ชิน โอสถ หัสบำเรอ, นายแพทย์, การป้องกันและรักษาโรคด้วยพลังจิตกับสมองคอมพิวเตอร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์รวมธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๒๔, ๓๒, ๓๓, ๕๐-๕๑.

^๖ สุจิตรา อ่อนค้อม, การฝึกสมาธิ, (กรุงเทพมหานคร: คับเบิ้ลนาณพ์พริ้นต์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐๘.

ศีลธรรมที่ว่านี้ เป็นศีลธรรมที่ไม่ต้องบังคับให้ต้องทำตาม แต่หากเป็นศีลธรรมที่เกิดจากเขามองเห็นความจำเป็นด้วยตัวของเขาเองว่าจะต้องปฏิบัติ และก็มีศรัทธาที่จะปฏิบัติตามด้วย^{๑๑}

ประพันธ์ รักเรียน ได้ศึกษาจิตกับการบรรลุนิพพานในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท พบว่า จิตเป็นผลของกรรมและเป็นเหตุให้เกิดการทำกรรมที่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมตามสภาวะธรรมที่เป็นกุศลหรืออกุศลที่นอนเนื่องอยู่ในจิตใจ ทำให้บุคคลมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน จิตจึงทำให้ทราบว่าบุคคลมีสภาวะธรรมที่สั่งสมมาแต่ในอดีตชาติ อันเป็นตัวกำหนดรูปแบบแห่งพฤติกรรมในปัจจุบันชาติ เมื่อจะปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นจึงต้องพิจารณาว่าจิตของผู้นั้นเป็นอย่างไร เพื่อจะได้ใช้หมวดธรรมที่เหมาะสมเข้ามาแก้ไขปัญหาก็ถูกต้องอันจะทำให้บรรลุนิพพานได้ตามที่ตั้งใจไว้ พระพุทธเจ้าเมื่อจะทรงเทศนาโปรดบุคคลใด จะทรงตรวจดูจิตของบุคคลนั้นก่อนแล้วจึงแสดงธรรม ภายหลังจึงมีการจำแนกบุคคลออกเป็นจิตต่างๆเพื่อประโยชน์ในการบำเพ็ญธรรม กล่าวคือ พิจารณาว่าบุคคลนั้นมีจิตที่เป็นฝ่ายกุศลหรือฝ่ายอกุศล แล้วจึงมอบกรรมฐานที่เหมาะสมแก่จิตนั้นๆ เพื่อให้บรรลุนิพพานได้รวดเร็ว เรื่องทฤษฎีจิตจึงเป็นสิ่งสำคัญในการบำเพ็ญธรรมและการบรรลุนิพพานในพุทธศาสนาเถรวาท^{๑๒}

พระมหาบุญชิต สุตโปรง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ คุณสมบัติของพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท พบว่า ภาวะของนิพพานเป็นสิ่งที่มียุอยู่และเกิดขึ้นได้จริง พิจารณาได้จากพระอรหันต์เป็นตัวอย่าง การบรรลุนิพพานไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ ต้องอาศัยการปฏิบัติทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน รวมทั้งการสร้างสมบารมี นอกจากนี้ คุณสมบัติของพระอรหันต์อาจจำแนกได้ ๒ ประเภท ได้แก่ คุณสมบัติทั่วไป คือ การที่จิตบริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสและคุณสมบัติพิเศษเฉพาะ อันมีพื้นฐานมาจากการบำเพ็ญบารมี การปลูกสร้างอภิญญาและปัญญาซึ่งยังไม่ใช่จุดหมายอันแท้จริงในพระพุทธศาสนา^{๑๓}

พระมหาอำนาจ อานนุโท ได้ศึกษาการบรรลุนิพพานในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า การบรรลุนิพพานนั้น สิ่งสำคัญประการแรก คือ การศึกษาถึงหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ โดยเฉพาะโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่นำไปสู่การปฏิบัติเพื่อการบรรลุนิพพาน โดยเฉพาะทรงแสดงไว้ให้เหมาะสมกับจิตของแต่ละบุคคล ประกอบด้วย สติปัฏฐาน ๔, สัมมัปปธาน ๔, อธิษฐาน ๔, อินทริย ๕, พละ ๕, โพชฌงค์ ๗ และมรรค ๘ แต่ละหมวดธรรมมี

^{๑๑} พร รัตนสุวรรณ, **พุทธวิทยา เล่ม ๒**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๗), หน้า ๘-๙.

^{๑๒} ประพันธ์ รักเรียน, “จิตกับการบรรลุนิพพานในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๖.

^{๑๓} พระมหาบุญชิต สุตโปรง, “ศึกษาวิเคราะห์คุณสมบัติของพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๖).

ความสมบูรณ์ในตัวเอง สามารถปฏิบัติตามหมวดธรรมใดก็ย่อมบรรลุธรรมได้ โดยสรุปการปฏิบัติธรรมมี ๒ วิธี คือสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งต้องปฏิบัติควบคู่กันไป โดยเฉพาะวิปัสสนากรรมฐาน ถ้าผู้ปฏิบัติยังไม่สามารถยกจิตเข้าสู่วิปัสสนากรรมฐานได้ การบรรลุธรรมก็จะไม่เกิดขึ้น เมื่อสามารถทำวิปัสสนาญาณให้แจ้งได้แล้ว การบรรลุธรรมจึงจะเกิดขึ้น^{๔๔}

พระสมประสงค์ ฌนุทีโล กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต เรื่องศึกษาวิเคราะห์หัตถิพลของวิชาแปดที่มีผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีใจความว่า วิชาแปด หมายถึง หมวดธรรมที่ว่าด้วยคุณธรรมชั้นสูงในพระพุทธศาสนาแปดประการ คือ ๑.วิปัสสนาญาณ, ๒.มโนยิทธิ, ๓.อิทธิวิธิ, ๔.ทิพโสต, ๕.เจโตปริยญาณ, ๖.ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ, ๗.ทิพจักขุ และ ๘.อาสวกขญาณ^{๔๕}

สุนทร สุริยะรังษี กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิตเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์หัตถิพลของคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีอุบาสิกที่ได้รับเอตทัคคะ มีใจความเกี่ยวกับอุบาสิกที่ได้รับการยกย่องว่ามีความเป็นเลิศ ๑๐ คน ที่มีคุณสมบัติของอริยชน คือ ศรัทธา, ศีล, สุตตะ, จาคะและปัญญา ทุกคนไม่เพิกเฉยหรือละเลยหน้าที่ในการที่จะดูแลพระภิกษุสงฆ์และอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา สตรีในสังคมอินเดียโบราณถูกกำหนดให้อยู่ในกรอบของการทำหน้าที่ภายในครอบครัว อยู่ภายใต้อำนาจของสามี ไม่มีสิทธิเสรีภาพในทางสังคม แต่ทั้ง ๑๐ คนนี้ ก็มีความขยันทำงานเลี้ยงชีพ ได้ทรัพย์มาโดยสุจริต ใช้จ่ายอย่างเพื่อแผ้วแผ่รับผิดชอบต่อชีวิตผู้อื่น โดยใช้ทรัพย์ทำประโยชน์ต่างๆ จนเป็นผู้ได้รับยกย่องในพระพุทธศาสนา มีปัญญาพอที่จะทำทานให้รอดพ้น โดยไม่ตกเป็นทาสของทรัพย์สมบัติและโลกามิสอื่นๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตน เป็นผู้มีชีวิตอยู่ด้วยจิตที่รู้ ตื่น เบิกบาน มีความทุกข์บ้างเบา จึงนับว่าเป็นผู้ประเสริฐ เรียกว่า พระโสดาบัน^{๔๖}

^{๔๔} พระมหาอำนาจ อานนุโท, "การบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ก.

^{๔๕} พระสมประสงค์ ฌนุทีโล, "ศึกษาวิเคราะห์หัตถิพลของวิชาแปดที่มีผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา", วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^{๔๖} สุนทร สุริยะรังษี, "การศึกษาเชิงวิเคราะห์หัตถิพลของคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีอุบาสิกที่ได้รับเอตทัคคะ", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔)

พระมหาสุริยัน จันทนาโม (จันทะนาม)^{๑๑} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษายาทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์สมภพ โชติปญฺโญ” สรุปได้ว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้แตกฉานในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถนำหลักอานาปานสติและโศคาปัตติยงค์ที่สำคัญยิ่งในทางพระพุทธศาสนาถ่ายทอดด้วยเทคนิคและวิธีการต่างๆ ด้วยการนำเสนอในรูปแบบของการเทศนา การบรรยายธรรมและการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานได้อย่างลึกซึ้ง ความรู้ที่ท่านถ่ายทอดจึงเป็นสิ่งที่เสริมสร้างให้ผู้ฟังเกิดความคิดและตั้งมั่นในศีลธรรม-คุณธรรมได้เป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าท่านจะไม่มีวุฒิการศึกษาในทางพระพุทธศาสนา เช่น ความรู้ด้านเปรียญธรรม หรือนักธรรมเป็นเครื่องยืนยันเหมือนกับพระเถระรูปอื่นๆ แต่ความจริงก็ปรากฏว่า แม้ท่านจะไม่ได้เป็นเปรียญธรรม แต่ก็สามารถชี้แจงหัวข้อธรรมได้อย่างแจ่มแจ้ง หรือบางครั้งอาจจะอธิบายได้ดีกว่ารูปที่เป็นเปรียญธรรมก็มี ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับอุดมการณ์ของท่านที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงเป็นแรงจูงใจว่าจะต้องทำและทำได้ดีจากความตั้งใจด้วยอุดมการณ์อันแน่วแน่และปณิธานในใจว่า จะดำเนินรอยตามเบื้องพระยุคลบาทของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยความเชื่อมั่นที่ต้องการจะประกาศพระศาสนา แม้สุขภาพร่างกายจะไม่อำนวยอันเป็นปัญหาอุปสรรคในการเผยแผ่ที่มีมากมาย แต่ท่านก็ไม่ย่อท้อต่อปัญหาดังกล่าว เป็นพระเถระที่รักความถูกต้อง กล้าทำและกล้าแสดงออก สร้างความแข็งแกร่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคอีสาน ชี้นำสังคมชาวพุทธ มีความชัดเจนในเรื่องเป้าหมายตามแนวทางของเถรวาท เพราะท่านมองเห็นประโยชน์ใหญ่ข้างหน้า จึงไม่ลังเล ไม่รีรอ มุ่งหน้าเดินหน้าตลอด ถือเอางานเป็นหน้าที่ มีความสุขกับการทำงานเผยแผ่

สรุปว่า ปาฏิหาริย์ หมายถึง การกระทำในสิ่งที่น่าอัศจรรย์ หรือในสิ่งที่น่าอัศจรรย์ ที่เกินวิสัยสามัญของมนุษย์จะทำได้ อันเป็นผลมาจากการที่บุคคลเหล่านั้นได้ ฌาน วิชชา อภิญญา จนสามารถแสดงปาฏิหาริย์ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทรงมีปาฏิหาริย์ โดยสรุปเป็น ๓ ประเภท คือ ๑. อิทธิปาฏิหาริย์ หมายถึง การแสดงฤทธิ์อันเกินวิสัยของสามัญจะทำได้ เช่น เหาะไปในอากาศ ดำลงไปในดิน เดินบนน้ำได้ เป็นต้น เหล่านี้เป็นความสำเร็จทางใจ ไม่อยู่วิสัยของคนที่ไม่เคยฝึก หรือได้ฌานมาก่อนจะทำได้ ๒. อาเทศนาปาฏิหาริย์ หมายถึง การที่พระพุทธเจ้าทรงทราบความคิดของคน คือ อ่านความคิด อุปนิสัย ตลอดถึงบารมีธรรมของคนอื่น เพื่อนประโยชน์ในการแสดงธรรมให้ตรงเป้าหมายยิ่งขึ้น ๓. อนุศาสนิปาฏิหาริย์ หมายถึง คำสอนของพระพุทธเจ้า มีความอัศจรรย์ในคำสอน วิธีการสอน ผู้ปฏิบัติตามย่อมได้รับผลการปฏิบัติตามเป็นอัศจรรย์

^{๑๑} พระมหาสุริยัน จันทนาโม (จันทะนาม), “ศึกษายาทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์สมภพ โชติปญฺโญ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

๑.๖.๑ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualities Research) ซึ่งจะใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลและศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ทั้งเอกสารปฐมภูมิ และเอกสารทุติยภูมิ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๒ ขั้นตอนการวิจัยประกอบด้วยการศึกษาและรวบรวมข้อมูลต่างๆ จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาในกรอบของแนวคิดแบบพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๖.๓ สรุปผลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้แบบวิเคราะห์ พร้อมข้อเสนอแนะและประเด็นต่างๆที่น่าสนใจ อีกทั้งจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมหรือการศึกษาต่อไปในอนาคต

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

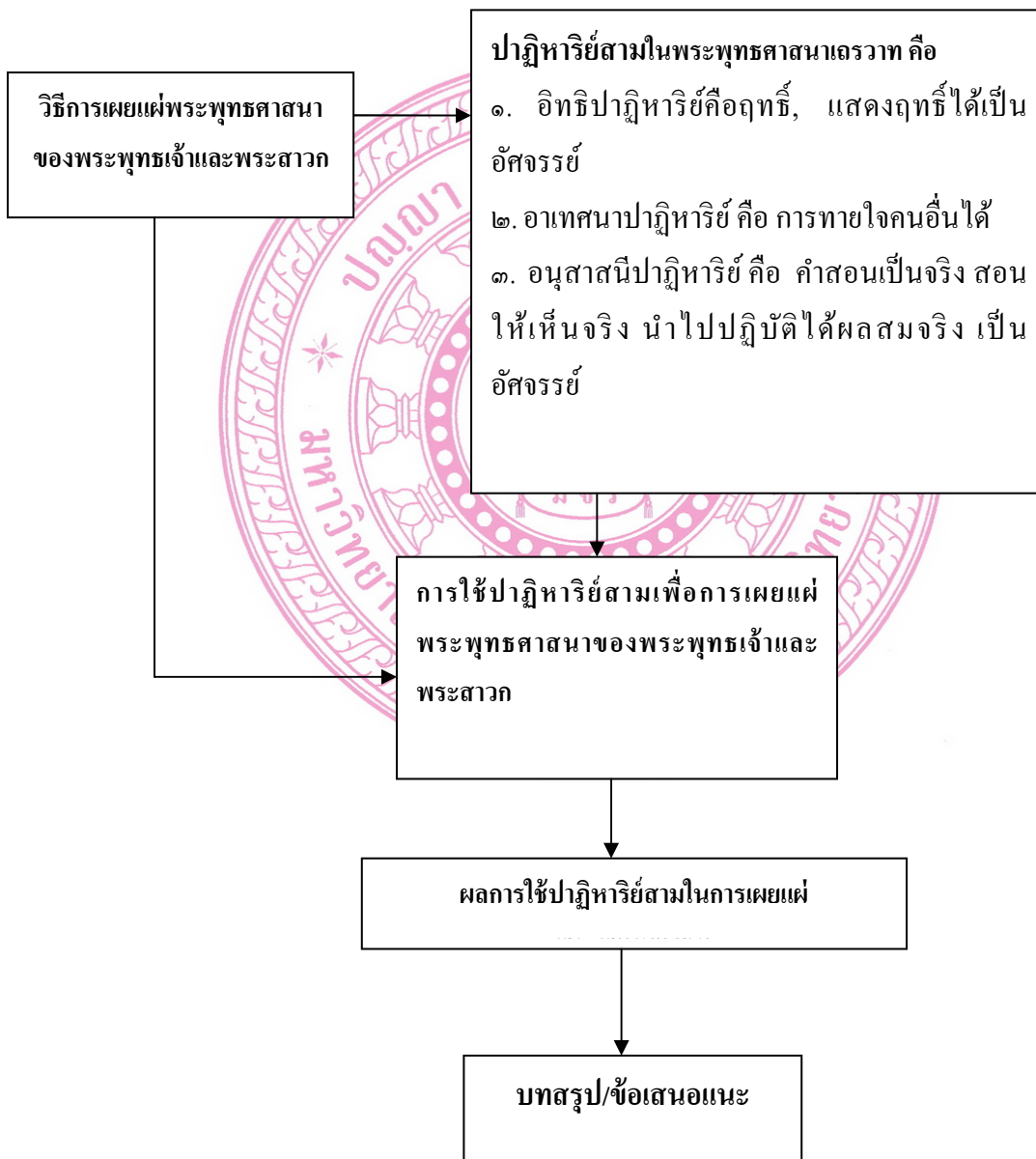
๑.๗.๑ ทำให้ทราบวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระสาวก

๑.๗.๒ ทำให้ทราบปาฏิหาริย์สามในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๗.๓ ทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้ปาฏิหาริย์สามในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและนำผลการศึกษาไปเป็นข้อมูลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสืบต่อไป

๑.๘ กรอบแนวความคิดในการวิจัย (Conceptual framework)

กรอบแนวคิดในการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้จากการศึกษาพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕ เล่มที่ ๔,๕ หน้า ๒๕,๒๗๒ และตำรา เอกสารที่นักปราชญ์พุทธเรียบเรียงไว้ เช่น พจนานุกรมพุทธศาสตร์(ฉบับประมวลธรรม), พุทธธรรมของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) นำมาสร้างได้เป็นกรอบดังนี้

บทที่ ๒

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระสาวก

พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาโดยตลอด ก็ด้วยพุทธวิธีการสอนอันเนื่องมาจากพระบุคลิกภาพอันหาที่เปรียบมิได้ขององค์พระพุทธเจ้า ตลอดจนในหมู่บริวารทั้งหลายที่พากันเสียดละตามแบบอย่างขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แยกย้ายไปเผยแผ่พุทธธรรมตามหมู่บ้านและชุมชนต่าง ๆ จนประชาชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาเปลี่ยนมานับถือและปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระองค์ได้อย่างรวดเร็ว การศึกษาวิจัยในบทนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาพุทธวิธีเกี่ยวกับรูปแบบวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

๒.๑ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า

หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงบรรลุโมกขธรรมแล้ว ได้ทรงเสวยวิมุตติสุขอยู่ ๗ สัปดาหาก็ทรงมีพุทธประสงค์ที่จะสั่งสอนให้ปวงเวไนยสัตว์ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานในธรรมที่พระองค์ทรงค้นพบ พระพุทธองค์ก็เริ่มประกาศหลักพุทธธรรมครั้งแรกในวันเพ็ญ ๑๕ ค่ำเดือน ๘ โดยมีปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ เป็นเป้าหมายในการเผยแผ่ โดยทรงประกาศธรรมจักรที่ปวัตตนสูตร เป็นครั้งแรกในครั้งนั้น ได้มีโกณฑัญญะ เป็นผู้สามารถรู้และเข้าใจในธรรมที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบ พระพุทธองค์จึง ประกาศว่า อัญญาสิ วต โภ โกณฑัญโญ อัญญาสิ วต โภ โกณฑัญโญ โกณฑัญญะ ได้รู้แล้วหนอ โกณฑัญญะ ได้รู้แล้วหนอโกณฑัญญะ จึงได้ชื่อนำหน้าว่า อัญญาโกณฑัญญะ จากนั้น จึงได้ทูลขออุปสมบทเป็นภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา ต่อมาพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพ ยำเกรง ในพระรัตนตรัยน้อมนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ

จุดหมายในการสอนของพระพุทธเจ้า จึงมุ่งเน้นไปที่ประโยชน์ของมหาชนเป็นที่ตั้ง การประกาศพระพุทธศาสนาจึงยึดหลักประโยชน์ของมหาชนเป็นที่ตั้ง ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของการสื่อสารธรรม ในพระพุทธศาสนา โดยเป็นหลักและนโยบาย ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเหล่าสาวก ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์ โดยหลักการก็คือ ให้เกิดประโยชน์สุขตามพุทธประสงค์ ๓ ประการ คือ

° วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘/๒๕

- ๑) ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ชาตินี้
- ๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ชาติหน้า
- ๓) ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง^๒

พุทธพจน์นี้เป็นเครื่องชี้ชัดถึงบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธองค์ประสงค์ให้เกิดเป็นประโยชน์แก่มหาชน เพราะฉะนั้น ประโยชน์ ๓ จึงเป็นความชัดเจนในคำสอน พุทธศาสนามุ่งหมายความสุขด้วยข้อปฏิบัติให้เกิดสุข มิใช่บรรลุด้วยความทุกข์ หรือทุกคนเป็นอิสระสมบูรณ์จากกิเลสทั้งปวง จึงจะถือว่าเป็นความสุขที่เป็นจุดหมายปลายทางตามจุดมุ่งหมายในพระพุทธศาสนา ดังนั้นพระพุทธเจ้า จึงทรงมีพุทธประสงค์ในการสอนเพื่อให้มหาชนเกิดความรู้ ความเห็น ๓ ประการ^๓ คือ

๑. เพื่อให้ผู้ฟังรู้จริงเห็นแจ้งในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น (อภิญญาธรรมเทศนา)

หมายความว่า สิ่งใดที่พระองค์ทรงรู้แล้ว ทรงเห็นแล้ว แต่เมื่อทรงพิจารณาว่าไม่เป็นประโยชน์สำหรับมหาชน พระพุทธองค์ก็จะไม่ทรงสอนในสิ่งนั้น ทรงสอนให้ผู้รู้จริงเห็นแจ้งเฉพาะเท่าที่จำเป็นสำหรับสาวกนั้นๆ อุปมาเหมือนครูที่มีความรู้มาก แต่ก็นำเอาเฉพาะความรู้เท่าที่จำเป็นแก่ศิษย์ในชั้นนั้นๆ มาสอน เท่าที่จะฟังเป็นประโยชน์แก่ศิษย์ และเท่าที่วุฒิภาวะของศิษย์จะรับได้ ดังตัวอย่างเช่น

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ สีสพวัน (ป่าประดู่ลาย)

ใกล้เมืองโกสัมพี ครั้นนั้น ทรงถือใบประดู่ลายเพียงเล็กน้อยไว้ใน

พระหัตถ์แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่าใบประดู่ลายในพระหัตถ์กับ

ใบประดู่ลายที่อยู่บนต้นอย่างไหนจะมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลาย

กราบทูลว่า ใบประดู่ลายในพระหัตถ์มีเพียงเล็กน้อย ส่วนที่อยู่

บนต้นมีมากนัก พระพุทธองค์ตรัสว่า เรื่องนี้ ฉันใด เรื่องที่ทรงรู้

นั้นมีมากเหมือนใบไม้บนต้นส่วนที่ทรงบอก และทรงแสดงแก่ภิกษุ

ทั้งหลายมีเพียงเล็กน้อยเหมือนใบไม้ในพระหัตถ์^๔

ทั้งนี้ ก็เพราะพระพุทธองค์ทรงมีพุทธประสงค์ที่จะบอกว่า ส่วนไหนที่ไม่มีประโยชน์แก่พรหมจรรย์ ไม่เป็นเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายคลายกำหนด เพื่อความรู้ยิ่ง และนิพพาน ก็จะไม่บอก ส่วนไหนที่ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นไปเพื่อการตรัสรู้และนิพพานเช่นเรื่องทุกข์ เหตุแห่ง

^๒ บุ.จ. (ไทย) ๓๐/๖๗๓/๓๓๓.

^๓ อ.จ.ติก (ไทย) ๒๐/๓๕๖/๕๖๕.

^๔ ส.ม.หา. (ไทย) ๑๕/๕๔๘/๑๗๑๒.

ทุกข์ ความดับทุกข์ และทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ พระองค์ก็จะตรัสบอกพระธรรมเทศนาของ พระพุทธองค์ไม่ยากเกินไปจนถึงกับตรงตามแล้วก็ไม่เห็น

๒. เพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริงได้ ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรงตามให้ เห็นด้วยตนเอง(สนิทานธรรมเทศนา) พระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าไม่ยากเกินไปจนถึงกับตรงตามแล้วไม่เห็นและไม่ง่ายเกินไปจนไม่ต้องตรึกตรองขบคิดก็เห็นได้ พุทธวิธีในการสอน จึงอยู่ท่ามกลางระหว่างความยากเกินไปกับความง่ายเกินไป ส่วนใหญ่ทรงสอนให้ใช้ปัญญา พิจารณาด้วยตนเอง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในสังคาลกสูตร เล่าไว้ว่า เช้าวันหนึ่งพระพุทธองค์ทรงเสด็จเข้าไปบิณฑบาตในเมือง ราชคฤห์ทอดพระเนตรเห็นสังคาลกมานพผู้มีผ้าเปียก ผมเปียก(แสดงถึงความทุกข์โศก) กำลังไหว้ ทิศทั้งหลายอยู่ในระหว่างทางเสด็จพุทธดำเนิน จึงตรัสถามว่า ทำอย่างนั้นเพื่ออะไร มานพกราบทูล ว่า ทำตามคำของบิดาซึ่งได้สั่งไว้เมื่อใกล้จะสิ้นชีพว่าให้ไหว้ทิศทั้งหลายพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัส ว่าในวินัยของพระอรหันต์เขาไม่นอบน้อม ไหว้ทิศกันอย่างนี้ดอก มานพขอร้องให้ทรงแสดงการไหว้ ทิศในอริยวินัยพระพุทธองค์จึงทรงแสดงธรรมเรื่องให้เว้นความชั่วต่างๆ ให้รู้จักมิตรแท้มิตรเทียม และทรงแสดงทิศ ๖ ในความหมายใหม่ซึ่งเป็นประโยชน์แก่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน กล่าวคือ

๑. ทิศเบื้องหน้า มารดา บิดา
๒. ทิศเบื้องขวา ครูอาจารย์
๓. ทิศเบื้องหลัง บุตร ภรรยา
๔. ทิศเบื้องซ้าย มิตร
๕. ทิศเบื้องต่ำ ทาสกรรมกร หรือคนที่อยู่ในฐานะต่ำกว่า
๖. ทิศเบื้องบน สมณพราหมณ์ผู้มีศีล^๕

ทรงแสดงว่า ให้ปฏิบัติชอบต่อบุคคลประเภทต่างๆ ดังกล่าวมาชื่อว่าเป็นการไหว้ทิศที่ ถูกต้องตามอริยวินัย นอกจากนี้ยังทรงแสดงหน้าที่ที่บุคคลประเภทนั้นพึงปฏิบัติต่อกันเพื่อความ สงบสุข ความราบรื่นของการครองชีวิตอยู่ด้วยกันเมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมจบลงแล้ว สังคาลกมานพก็ชื่นชมยินดีปฎิญาณตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต ทั้งนี้เพราะเขาตรงตามด้วยเหตุผลแล้วเห็นจริงตามที่พระพุทธองค์ทรงสอน

๓. เพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร ทรงแสดงธรรมมีคุณเป็นอัครรรย สามารถยังผู้ปฏิบัติตามได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตนๆ(สัพปาฏิหาริยธรรม เทศนา) ในข้อนี้มีเรื่องที่จะนำมาประกอบการพิจารณาหลายเรื่อง ขอนำมากล่าวเพียงเล็กน้อย ดังนี้บรรดาปาฏิหาริย์ทั้ง ๓ นั้นพระพุทธองค์ทรงสรรเสริญอนุสาสนีปาฏิหาริย์ว่าดีที่สุดใน ประณีต

^๕ ที.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๒๖๖ - ๒๗๒ / ๒๑๒ - ๒๑๖.

ที่สุด และเป็นประโยชน์ที่สุดข้อนี้เป็นความจริงอย่างยิ่ง พระพุทธศาสนาที่ดำรงเป็นประโยชน์แก่
มหาชนมาจนกระทั่งบัดนี้ก็ด้วยอานุภาพของอนุศาสน์ปาฏิหาริย์นั่นเอง

ในสังคารวสูตร พระพุทธองค์ทรงแสดงปาฏิหาริย์ ๓ แก่สังคารวพราหมณ์ ให้
พราหมณ์พิจารณาว่าอย่างไรหนึ่ดีกว่า ประณีตกว่า พราหมณ์กราบทูลว่า อิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนา
ปาฏิหาริย์ไม่ประณีต ผู้ใดทำก็เป็นเรื่องเฉพาะตัวของผู้นั้นและปรากฏแก่คน(สังคารวพราหมณ์)
เหมือนภาพลวง (มายาสหรมุรูป วีย ขายติ) ส่วนอนุศาสน์ปาฏิหาริย์เป็นของประณีต พระผู้มีพระ
ภาคเจ้าตรัสดีแล้ว^๖

เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงเน้นปาฏิหาริย์ทางคำสอน คือ พุทธสอนให้ผู้ฟัง
นำไปปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติแล้วได้ผลตามที่ทรงสอนก็เหมือนอัสจรรย^๗ นั้นแหละคือยอดปาฏิหาริย์และ
เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ไม่เพียงเฉพาะคนเท่านั้น แต่เป็นประโยชน์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเป็น
อันมากในมหาปรินิพพานสูตร เมื่อพระพุทธองค์จวนปรินิพพาน ทอดพระเนตรเห็นมหาชนนำ
เครื่องสักการะเป็นจำนวนมากมาบูชาพระองค์ จึงตรัสกับพระอานนท์ว่า การทำบูชาอย่างนั้น
ไม่ใช่บูชาพระองค์ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง แต่ผู้ใดจะเป็นภิกษุหรือภิกษุณีอุบาสกหรืออุบาสิกาที่ตาม
ปฏิบัติธรรมสมควร ปฏิบัติชอบ ผู้นั้นแหละชื่อว่าการบูชาพระองค์ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง^๘

ผู้วิจัยมองว่า พระพุทธเจ้าทรงมีจุดมุ่งหมายในการสอนเน้นที่บุคคล เพราะตระหนักว่า
มนุษย์เป็นผู้ฝึกได้และเป็นผู้ที่จะรู้ตามได้ ถ้าเขาได้ฝึกตนเองตามหลักการและวิธีการที่พระองค์ทรง
ค้นพบ เพราะว่ามีมนุษย์ทุกคนมีศักยภาพ ทางปัญญาเมื่อได้ฟังการแนะนำแล้ว ก็จะสามารถพัฒนา
จิตใจของตนเองให้เป็นผู้มีความรู้ได้ แต่ระดับความสามารถของแต่ละบุคคลแตกต่างกัน ดังนั้นใน
การสอนแต่ละครั้งพระพุทธเจ้าก็ทรงใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับประเภทและศักยภาพ
ของแต่ละบุคคลโดยพระองค์จะคำนึงถึงผู้ฟังเป็นหลัก ในการสอนแต่ละครั้งพระองค์จะทรงตรวจดู
ลักษณะและระดับภูมิปัญญาก่อน จึงจะทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุด
ตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดง

๒.๑.๑ คุณสมบัติของผู้สอน หรือนักเผยแผ่

พระนามอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้าที่ปราชญ์ได้ขนานถวายและพุทธศาสนิกชนนิยม
กล่าวเรียกเสมอ คือคำว่า พระบรมศาสดา หรือพระบรมครู ซึ่งแปลว่าพระศาสดาผู้ยอดเยี่ยม หรือ
ผู้เป็นยอดของครู ในภาษาบาลีก็มีบทพุทธคุณ ถวายพระเกียรติว่า สตฺตา เทวมนุสฺसानํ แปลว่า
พระศาสดาของทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย และมีคำเสริมพระคุณว่า อนุตฺตโร บุริสทมฺม- สारถิ
แปลว่า เป็นสารถิฝึกคนได้ไม่มีใครยิ่งกว่า พระนามเหล่านี้ ส่อแสดงความหมายอยู่ในตัวว่า

^๖ วจ.ติก (ไทย) ๒๐ / ๒๑๔ / ๕๐๐ .

^๗ ที.มหา. (ไทย) ๑๐ / ๑๖๑ / ๑๒๖.

ปราชญ์และพระพุทธศาสนิกชนทั้งหลายเคารพบูชาและยกย่องเทิดทูนพระองค์ในฐานะทรงเป็น
 นักการสอนที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ทรงมีพระปรีชาสามารถอย่างยอดเยี่ยมในการอบรมสั่งสอน และได้
 ทรงประสบความสำเร็จในงานนี้เป็นอย่างดีความกรุณาที่แสดงออกในทางการอบรมสั่งสอน ย่อม
 เป็นส่วนประกอบสำคัญให้เกิดคุณลักษณะของผู้สอนอย่างที่เราเรียกว่า **องค์คุณของกัลยาณมิตร**
 ซึ่งมี ๗ ประการ ดังต่อไปนี้

๑. ปิโย เป็นที่รักเป็นที่พอใจ คือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเองชวน
 ให้ผู้ฟังอยากสนใจที่จะซักถาม

๒. ครุ เป็นที่เคารพ คือ มีความประพฤติเหมาะสมแก่ฐานะ ชวนให้เกิดความอบอุ่นใจ เป็น
 ที่ฟังได้อย่างปลอดภัย

๓. ภาวนีโย เป็นที่ยกย่อง คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริงและเป็นผู้ฝึกฝน
 ปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เป็นที่ยกย่องน่าเอาอย่าง ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาได้

๔. วัตตา เป็นนักพูด โดยอาจจะเลือกใช้วิธีการเผยแพร่ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่ออธิบายให้
 ผู้ฟังเข้าใจ

๕. ว่าจะนัถะโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมทั้งจะรับฟังคำได้ถ้าม คำล่วงเกินคำ
 ตักเตือน วิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ อดทนได้ไม่เบือนหน้า ไม่เสียอารมณ์ แม้บางครั้งอาจถูกต่อต้านจาก
 ลัทธิภายนอกมาขัดขวางต้องงานเผยแพร่

๖. คัมภีร์จฺญจะ กะถัง กัตตา เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ ให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่าย นักเผยแพร่ที่ดี
 จะต้องมีความรู้ในศาสตร์หลาย ๆ อย่าง และต้องฉลาดในการเลือกใช้วิธีเผยแพร่แบบต่าง ๆ เพื่อให้
 เหมาะสมกับผู้ฟัง เพื่อให้เกิดศรัทธาและยอมปฏิบัติตาม

๗. โน จักฺฐฺฐาเน นโยชะเย ไม่ชักนำใน อฐานะ ไม่ชักนำผู้ฟังให้เดินผิดทางไปนอกพุทธ
 คำรัส แต่ต้องรู้จักชักจูงแนะนำในทางที่ถูกที่ควร^๔

นอกจากนี้ แสง จันทรงาม^๕ ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของนักเผยแผ่ที่ดี ดังนี้

๑. มีความกรุณาเป็นพื้นฐานของจิต

๒. ไม่ถือตัวหยิ่งโศ

๓. มีความอดทน ใจเย็น

๔. มีความยุติธรรม ไม่เห็นแก่หน้า

๕. มีความรอบคอบ

^๔ อจ.สศตค. (ไทย) ๒๓/ ๓๗ / ๕๗.

^๕ แสง จันทรงาม, **วิธีสอนของพระพุทธเจ้า**, (กรุงเทพมหานคร: กมลการพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๒๔

๖. มีความประพจน์นำการพหูชา

๗. รู้จักภูมิสติปัญญาของผู้ฟัง

๒.๑.๒ วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า

วิธีการสอนพระพุทธเจ้าทรงเน้นไปที่เนื้อหาหรือเรื่องที่จะสอน มีตัวผู้เรียนหรือผู้ฟัง และวิธีการสอนครบถ้วนทุกอย่าง พระราชวรมณี ได้แยกเป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้^{๑๐}

๑. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังได้รู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น จุดมุ่งหมายข้อนี้หมายความว่า ทรงสอนให้รู้แจ้งเห็นจริงเฉพาะเท่าที่จำเป็นสำหรับสาวกนั้น ๆ สิ่งใดที่ทรงรู้แล้ว แต่เห็นว่าไม่จำเป็นสำหรับผู้ฟังหรือผู้รับการสอน ก็จะไม่สอนสิ่งนั้น ทรงสอนให้รู้แจ้งเห็นจริงเฉพาะเท่าที่รู้และจำเป็นเท่านั้น เช่น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ลีลปาวิน เมืองโกสัมพี ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงหยิบใบประคูดลาย ๒-๓ ขึ้นมา แล้วรับตั้งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายจะเข้าใจความหมายนั้นว่าอย่างไร ใบประคูดลาย ๒-๓ ใบ ที่เราหยิบขึ้นมา กับใบไม้ที่อยู่บนต้น อย่างไหนมากกว่ากัน” ลำดับนั้นภิกษุทั้งหลาย กราบทูลว่า “ใบไม้ที่อยู่บนต้นไม้นั้นแหละมากกว่าใบประคูดลาย ๒-๓ ใบ ที่พระองค์หยิบขึ้นมามีเพียงเล็กน้อยพระพุทธเจ้าข้า” ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เรารู้แล้วแต่มิได้บอกเธอทั้งหลายก็มีมากเหมือนกัน เพราะเหตุไร เราจึงมิได้บอก เพราะสิ่งนั้นไม่มีประโยชน์ไม่ใช่จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อคลายความกำหนัด ไม่เป็นไปเพื่อดับทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้อย่าง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เพราะเหตุนั้น เราจึงมิได้บอก สิ่งอะไรเล่าที่เราบอกแล้ว คือ เราได้บอกว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกขสมุทัย นี่ทุกขนิโรธ นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เพราะเหตุไร เราจึงบอก เพราะสิ่งนี้มีประโยชน์ เป็นจุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายความกำหนัด เพื่อดับทุกข์ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้อย่าง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เพราะเหตุนั้น เราจึงบอกภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้เธอพึงทำความเพียรเพื่อรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ ฯลฯ^{๑๑}

๒. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังเห็นจริงได้ ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรงตามให้เห็นด้วยตนเอง เช่น พระองค์ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลายแม้ว่าภิกษุจะพึงจับชายสังฆาฏิของเราติดตามรอยเท้าเรา ติดตามไปข้างหลังแต่ภิกษุนั้นมีความละโมภ กำหนดยินดีอย่างแรงกล้าในกาม มีจิตพยาบาท คิดประทุษร้ายหลงลืมสติไม่รู้ตัว มีจิตไม่ตั้งมั่น กระสับกระส่าย ไม่สำรวมในอินทริย์ แท้จริงแล้วภิกษุนั้นก็ยังชื่อว่าอยู่ห่างไกลเรา เราก็ห่างไกลภิกษุนั้น นั่นเป็นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุนั้นยังไม่เห็นธรรม เมื่อไม่เห็นธรรม ชื่อว่าไม่เห็นเราภิกษุทั้งหลาย แม้อภิกษุอยู่ไกลเราถึง ๑๐๐ โยชน์ แต่ภิกษุนั้นไม่มีความละโมภไม่กำหนดยินดีอย่างแรงกล้าในกาม มีจิตไม่

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตฺโต), เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า, หน้า ๒๖ - ๓๐.

^{๑๑} ส. ม. (ไทย) ๑๕/๑๑๑/๖๑๓.

พยายาม ไม่คิดประทุษร้าย มีสติมั่น มีความรู้สึกตัว มีจิตตั้งมั่นแน่วแน่ สำรวมอินทรีย์ แท้จริงแล้ว ภิกษุ นั้นชื่อว่าอยู่ใกล้เรา เราก็ออยู่ใกล้ภิกษุ นั้น นั้นเป็นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุ นั้นเห็นธรรม^๒ แม้เห็นธรรม ชื่อว่าเห็นเรา

๓. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร ทรงแสดงธรรมมีคุณเป็นมหัสจรรย์ สามารถยังผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน เช่น ในปรินิพพานสูตร เมื่อพระจวนปรินิพพาน ทอดพระเนตรเห็นมหาชนนำเครื่องสักการะเป็นอันมากมาบูชา พระจึงตรัสกับพระอานนท์ว่า การทำกรบูชาอย่างนั้น ไม่ชื่อว่าบูชาพระองค์ด้วยการบูชาอย่าง ยิ่ง แต่ผู้ใด จะเป็นภิกษุภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ก็ตาม ปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ผู้นั้นแหละชื่อว่าบูชาพระองค์ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง เมื่อพระตถาคตเจ้าทรงปลงพระชนมาสังขารว่า อีก ๔ เดือนข้างหน้าพระองค์จะปรินิพพาน ภิกษุหลายพันรูปที่แว่นแคว้นล้อมพระองค์อยู่ ปรีกษากันว่า พวกเราจะทำอย่างไรหนอ ? ภิกษุรูปหนึ่งชื่อธรรมมาราม ไม่เข้าร่วมกลุ่มกับภิกษุทั้งหลายเมื่อภิกษุทั้งหลายถามถึงความรู้สึกเกี่ยวกับการปรินิพพานของพระศาสดา ท่านมิได้ให้คำตอบแต่ประการใด แต่คิดว่า อีก ๔ เดือนข้างหน้าพระศาสดาจักปรินิพพานแล้ว เราเป็นผู้ที่ยังมีราคะอยู่ เราจะพยายามเพื่อบรรลุพระอรหัตผลในช่วงเวลาที่พระศาสดายังทรงพระชนม์อยู่นั้นเองเพื่อเป็นการบูชาพระองค์ ท่านธรรมมารามคิดดังนี้แล้ว ก็เป็นผู้เดียวท่านนั้นในอริยابถต่าง ๆ นึกคิดระลึกถึงธรรมที่พระศาสดาทรงแสดงอยู่ตลอดเวลา ไม่คลุกคลีด้วยภิกษุหลายรูป อยู่รูปเดียวในที่สงัด ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลพระศาสดาว่า “พระธรรมมารามมิได้มีความเชื่อใยในพระองค์เลย” พระทศพล (พระพุทธเจ้า) ให้เรียกพระธรรมมารามเข้าเฝ้า ตรัสถามถึงเหตุการณ์กระทำเช่นนั้น เมื่อทรงทราบ เหตุผลแล้วก็ทรงอนุโมทนาสาธุการว่า “ดีแล้ว ๆ ผู้ที่มีความรัก เคารพในเรา จึงประพฤติอย่างธรรมมารามเถิด ภิกษุทั้งหลาย ผู้ที่บูชาเราด้วยของหอม ระเบียบดอกไม้ หาชื่อว่าบูชาเราจริงไม่ ส่วนผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม จึงชื่อว่าบูชาเราอย่างแท้จริง”^๓

๒.๑.๓ หลักการสอนของพระพุทธเจ้า

พระพุทธองค์ได้ตรัสองค์แห่งธรรมกถึกไว้ว่า “อานนท์การแสดงธรรมให้คนอื่นฟัง มิใช่สิ่งที่กระทำได้ง่าย ผู้แสดงธรรมแก่คนอื่น ฟังตั้งธรรม ๕ อย่างไว้ในใจ” คือ

๑. เราจักแสดงธรรมไปตามลำดับ

๒. เราจักแสดงอรรถ

^๒ บ. อิติ. (ไทย) ๒๕ / ๕๒ / ๔๖๕.

^๓ พระมหาบุญเลิศ ฐมฺมทสฺสี, “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาภิเษก (หลวงพ่อกุณ ปรินิพพาน)”, วิทยาลัยปริญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕ - ๑๖.

๓. เรารู้จักแสดงธรรมอาศัยความเอ็นดู
๔. เรารู้จักเป็นผู้ไม่เพ่งอามิสแสดงธรรม
๕. เรารู้จักไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น^{๑๔}

ในการแสดงธรรมนั้น ผู้ที่เป็นนักเผยแผ่จะกล่าว หรือแสดงธรรมต้องยึดหลักการสอน ๕ ประการดังกล่าวแก่ผู้ฟัง ซึ่งมีอยู่ ๔ ประเภท ตามระดับสติปัญญา กล่าวคือ

- อุคฆฏัตัญญ ผู้สามารถรู้ได้อย่างฉับพลัน เพียงแต่ยกหัวข้อขึ้นแสดงก็อาจรู้ได้ทันที
- วิปจิตัญญ ผู้สามารถรู้ได้เมื่ออธิบายความอย่างละเอียดแล้วซักถามทบทวน
- เนยยะ ผู้สามารถเข้าใจได้ เมื่ออธิบายความอย่างละเอียดแล้วซักถามทบทวน
- ปทปรมะ ผู้ไม่สามารถเข้าใจอะไรที่ลึกซึ้งและมีความเห็นผิดอย่างรุนแรง

การแสดงธรรมของพระองค์จึงทรงยังใช้หลักการสอนที่เหมาะสมกับบุคคลประเภทต่างๆ โดยคำนึงถึงตัวผู้เรียน และเกี่ยวกับการสอนหรือเนื้อหาของเรื่องที่สอนเป็นสำคัญ เช่นเดียวกับหลักการสอนต่างๆ ไป พระราชวรมุนี ได้แยกไว้เป็นประเด็น ดังนี้^{๑๕} ได้แก่

เกี่ยวกับเนื้อหาหรือเรื่องที่สอน

ในการสอนแต่ละครั้งนอกจากพระองค์จะทรงดูนิสัย หรือระดับภูมิปัญญาแล้ว เนื้อหาหรือเรื่องที่จะทรงสอนนั้นก็ต้องคำนึงด้วย ซึ่งเนื้อหาที่จะทรงสอนนั้นพระองค์ก็มีหลัก ๗ ประการคือ

๑. สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่รู้เห็นหรือเข้าใจยาก
๒. สอนเนื้อเรื่องที่ลุ่มลึกค่อยยากลงไปตามลำดับขั้น และความต่อเนื่องกันเป็น

สายลงไป

๓. ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ ฟังสอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเอง อย่างที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง

๔. สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง ควบคุมอยู่ในเรื่อง มีจุด ไม่กวน ไม่ไขว้เขว ไม่ออกนอกเรื่องโดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับเนื้อหา

๕. สอนมีเหตุผล สามารถตรงตามเห็นจริงได้ อย่างที่เรียกว่า “สนิทาน”

๖. สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก

๗. สอนสิ่งที่มีความหมาย ควรที่เขาจะเรียนรู้และเข้าใจ เป็นประโยชน์แก่เขาเอง

^{๑๔} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๕/๒๖๓.

^{๑๕} พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า, หน้า ๓๐ – ๓๘.

เกี่ยวกับตัวผู้เรียน

เกี่ยวกับตัวผู้เรียนนี้ก็คล้ายกับเนื้อหาหรือเรื่องที่พระองค์ทรงเลือกมาเพื่อสอน พระองค์จะสอนใครนั้นต้องดูก่อนว่ามีความพร้อมที่จะเรียนรู้หรือไม่ หรือคนไหนมีความรู้ระดับไหน พระองค์ก็จะปรับความยากง่ายให้เข้ากับบุคคลนั้น พระองค์จะรู้ว่าบุคคลนั้นมีนิสัยหรือจริตในทางใด (รู้ด้วยทศพลญาณ) พระองค์ก็จะสอนตามนั้น เกี่ยวกับตัวผู้เรียนจึงแบ่งออกเป็น ๗ ประเภท ดังนี้

๑. รู้ คำนึงถึง และสอนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่น บุคคล ๔ ประเภท เป็นต้น
๒. ปรับวิธีสอนก่อนให้เหมาะกับบุคคล แม้สอนเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคล อาจใช้ต่างวิธี
๓. นอกจากคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลแล้ว ผู้สอนยังจะต้องคำนึงถึงความพร้อม ความสูงใจ ความเกรงอับแห่งอินทรีย์ หรือญาณ ที่บาลีเรียกว่า “ปริปาเกะ” ของผู้เรียน แต่ละบุคคลเป็นราย ๆ ไป
๔. สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้และความเข้าใจ ชัดเจน แม่นยำ และได้ผลจริง
๕. การสอนดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้รู้สึกว่าผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกันในการแสวงหาความจริง ให้มีการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบโดยเสรี หลักนี้เป็นข้อสำคัญในวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งต้องการอิสรภาพทางความคิด และโดยวิธีนี้เมื่อเข้าถึงความจริง ผู้เรียนก็จะรู้สึกว่าตนได้มองเห็นความจริงด้วยตนเอง
๖. เอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นราย ๆ ไปตามสมควรแก่กาลเทศะและเหตุการณ์
๗. ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่ด้อยกว่า ที่ค่อยๆ ไม่มีปัญญา

เกี่ยวกับตัวผู้สอน

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงภาพรวมของผู้สอน ซึ่งหมายถึง นักเผยแผ่พุทธธรรมทุกรูปและก็รวมไปถึงการสอนของพระพุทธเจ้าด้วย ในการสอนหรือเผยแผ่พุทธธรรมทุกครั้งนั้นผู้สอนจะต้องคำนึงถึงตนเองในฐานะผู้นำเสนอและผู้เรียนตามหลัก ๕ ประการ ดังนี้

๑. ในการสอนนั้น การเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญมากอย่างหนึ่ง การเริ่มต้นสอนที่ดีมีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมาก อย่างน้อยก็เป็นเรื่องถึงความสนใจ
๒. สร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลินไม่ตึงเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดใจ และให้เกียรติผู้เรียน ให้เขามีความภูมิใจในตัว

๓. สอนมุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้และความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญไม่กระทบคนและผู้อื่น ไม่มุ่งยกตนไม่มุ่งเสียชื่อเสียง

๔. สอนโดยเคารพ คือ ตั้งใจสอน ทำจริง ด้วยความรู้สึกรู้ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า มองเห็นความสำคัญของผู้เรียน และงานสั่งสอนนั้นไม่ใช่สักแต่ว่าทำ หรือเห็นผู้เรียน โง่เขลา หรือเห็นเป็นคนชั้นต่ำๆ

๕. ใช้ภาษา สุภาพ นุ่มนวล ไม่หยาบคาย ชวนให้สบายใจ สละสลวย เข้าใจง่าย เห็นภาพไปในตัว

๒.๑.๔ ลีลาในการสอนของพระพุทธเจ้า

การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้งมีคุณลักษณะซึ่งเรียกได้ว่า เป็นลีลาในการสอนมี ๔ ประการ คือ

๑. สันติสสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูให้เห็นกับตา
๒. สมาทปนา ชักจูงใจให้เห็นจริงด้วย การชวนให้คล้อยตามจนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ

๓. สมุตเตชนา เราใจให้แกล้าวกล้ำ บังเกิดกำลังใจ ปลุกใจให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จ ออกทนต่อความเหน็ดเหนื่อย

๔. สัมปหังสนา ชโลมใจให้ชุ่มชื่น ร่าเริง เบิกบาน ไม่เบื่อ และเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะเห็นประโยชน์ในการปฏิบัติ^{๑๑}

๒.๑.๕ รูปแบบการสอนของพระพุทธเจ้า

การสอนคนแม้ในเรื่องเดียวกัน ก็ต้องมีรูปแบบในการสอนหลาย ๆ แบบ จึงจะประสบความสำเร็จตามต้องการ เพราะคนพึงมีหลายประเภท ต่างจิตต่างความคิด สนใจเรื่องที่ตนพอใจ พระพุทธองค์เองเมื่อสอน ก็ทรงนำเอาการสอนแบบต่าง ๆ มาสอนตามความเหมาะสมแบบการสอนเหล่านี้ คือ

๑. แบบสากัจฉา หรือสนทนา เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยที่สุด เพราะผู้ฟังได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น ทำให้การเรียนการสอนมีความสนุกสนาน ไม่รู้สึกรู้ว่าตนกำลังเรียน หรือกำลังถูกสอน แต่กำลังรู้สึกว่าคุณครูกำลังสนทนาปราศรัยกับพระพุทธเจ้าอย่างสนุกสนาน ในการสนทนานั้น พระองค์ทรงทำหน้าที่นำสนทนา คือ ทำหน้าที่ในการโยนคำถามให้ขบคิดแล้วดื้อนเข้าจุดสรุปอันเป็นประเด็นที่ต้องการ เช่น ทรงสนทนากับพระโสมโกฬิวิสะ ผู้บำเพ็ญเพียรอย่างหนักในป่าสี่วัน เติมน้ำจนจนเท้าแตกทั้งสองข้าง แต่ก็ไม่บรรลุผลที่ต้องการ จึงคิดจะลาสิกขาไปเป็นผู้ครองเรือน

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), *พุทธวิธีในการสอน*, (กรุงเทพมหานคร: โอเอ็นจิการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๔๕.

พระพุทธเจ้า : โสณะ เธอเกิดความคิดเช่นนั้นจริงหรือ?

โสณะ : ถูกแล้ว พระเจ้าข้า

พระพุทธเจ้า : เธอคิดอย่างไรเวลาสายพินของเธอดึงเกินไป หย่อนเกินไป เสียงสายพินของเธอไปเพราะกระนั้นหรือ

โสณะ : หามิได้ พระเจ้าข้า

พระพุทธเจ้า : แต่คราวใดสายพินของเธอไม่ดึงเกินไป ไม่หย่อนเกินไป ตั้งอยู่ในระดับพอดี เสียงพินของเธอไปเพราะ เหมาะจะใช้การได้ใช้ใหม่

โสณะ : ถูกแล้ว พระเจ้าข้า

วิธีการสนทนานี้ พระพุทธองค์ทรงส่งเสริมให้พระสาวกใช้กัน ดังทรงยกย่องว่า “การสนทนาธรรมตามอุคคมกาลเป็นมงคล” และจะมีศาลาเป็นที่นั่งสนทนาธรรมของพระภิกษุสงฆ์ทุกบ่าย เมื่อไม่สามารถตกลงกันได้ในบางเรื่อง พระองค์ก็จะเสด็จมาเอง^{๖๖}

๒. แบบบรรยาย จะทรงใช้เสมอในที่ประชุม ส่วนมากจะเป็นโอกาสที่มีผู้ฟังจำนวนมากดังที่ทรงแสดงพระธรรมเทศนาในเขตวันมหาวิหาร ในช่วงบ่ายของทุกวันและที่นำสังเกตคือผู้ฟังมักจะมีความรู้ หรือมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้นในขั้นพื้นฐานมาบ้างแล้ว ดังเช่นแสดงแก่ปัญจวัคคีย์ครั้งแรกทรงใช้วิธีการบรรยาย บรรยายถึงความล้มเหลวของการทรมานร่างกาย กับความหมกมุ่นในกาม แล้วชี้ทางสายกลาง คือ มรรค ๘ และอริยสัจ ๔ เพราะสามารถชี้แจงแสดงเหตุผลได้อย่างละเอียด

๓. แบบตอบปัญหา ในการตอบปัญหาพระองค์ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบที่เหมาะสม ผู้ถามอาจถามด้วยวัตถุประสงค์ต่าง ๆ กัน บางคนถามเพื่อให้ตอบคำถามในเรื่องที่สงสัยมานาน บางคนถามเพื่อลองภูมิ บางคนถามเพื่อข่มหรือปราบให้ผู้ตอบอับอาย บางคนถามเพื่อเทียบเคียงกับความเชื่อ หือหลักคำสอนในลัทธิศาสนาของตน พระองค์ตรัสว่า “การตอบปัญหาใด ๆ ต้องคุณลักษณะปัญหาและเลือกวิธีตอบให้ถูกต้องเหมาะสม” จึงทรงจำแนกวิธีตอบปัญหาไว้ ๔ ประเภท^{๖๗} คือ

๓.๑ เอกังสพยากรณียปัญหา ปัญหาที่ควรตอบโดยนัยเดียว ตอบแบบตายตัวไม่มีเงื่อนไขเช่น ถามว่า จักษุเป็นอนิจจังหรือ ฟังตอบไปทีเดียวว่า ถูกแล้ว

^{๖๖} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, *พุทธวิธีการสอนจากพระไตรปิฎก*. (กรุงเทพมหานคร: เพชรรุ่งเรืองการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๐) หน้า ๕๕.

^{๖๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๕๑.

๓.๒ ปฏิจ্ঞาพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ควรตอบโดยย้อนถาม เช่น โสตะก็เหมือนจักขุพึงย้อนถามว่า ที่ถามหมายถึงแง่ไหน ถ้าบอกว่า ในแง่เป็นเครื่องมอง พึงตอบว่าไม่เหมือนกัน ถ้าถามว่า ในแง่อนิจจัง จึงควรตอบรับว่า เหมือนกัน

๓.๓ วิภังชพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ควรแยกตอบ เป็นเรื่อง ๆ เป็นประเด็น เช่น พระพุทธองค์ทรงติเตียนตบะใช่หรือไม่ อย่ารีบตอบว่าใช่หรือไม่ใช่ เพราะมีส่วนผิด ต้องแยกตอบว่า พระพุทธองค์ทรงติเตียนตบะที่ทรمانตนเอง แต่ทรงสรรเสริญว่า ความอดกลั้นเป็นยอดแห่งตบะ เป็นต้น

๓.๔ ฐปณียปัญหา ปัญหาที่ควรงดตอบ หรือพึงยับยั้งเสีย เพราะถ้าตอบไปจะเป็นปัญหาที่ทำให้เกิดความทะเลาะ ตอบไปแล้วไม่ทำให้เกิดประโยชน์ เช่น ศาสดานั้นสอนอย่างนั้น อย่างนี้อยากทราบว่าคุณสอนของใครถูก คำสอนของใครผิด พระองค์มักจะตัดบทว่า เรื่องนั้นจงพักไว้ก่อนเราตถาคตจะแสดงธรรมให้ฟัง นี่คือนิเวศปัญหาของพระองค์

๔. แบบวางกฎข้อบังคับ โดยใช้วิธีการกำหนดหลักเกณฑ์ กฎ และข้อบังคับให้สาวก หรือสงฆ์ปฏิบัติ หรือยึดถือตัวด้วยความเห็นชอบพร้อมกัน เช่น เมื่อเกิดเรื่องที่เสียหายขึ้น หรือภิกษุที่ทำความผิดนำความเสียหายมาสู่หมู่สงฆ์ ก็ทรงบัญญัติพระวินัยโดยความเห็นชอบของสงฆ์

สรุปการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์มาตั้งแต่พุทธกาล พระสงฆ์ผู้เป็นศาสนทายาทโดยสืบเชื้อสายมาจากพระพุทธเจ้า กล่าวคือ เป็นผู้ปฏิบัติตามและดำรงไว้ซึ่งหลักคำสอน ตลอดถึงไปเผยแผ่ให้ประชาชนได้รับประโยชน์สุขครบวงจรทั้งตนเอง สังคม และประเทศชาติ นั่นคือการศึกษาและปฏิบัติตามหลักคำสอนนั้นๆอย่างเคร่งครัด งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือเป็นภาระสำคัญยิ่งของคณะสงฆ์ ซึ่งปัจจุบันได้ขยายกว้างขวางทั้งในและต่างประเทศ พุทธศาสนามีความเจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับ เพราะพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่นั้นอย่างต่อเนื่องเต็มที่เต็มกำลังความสามารถ

๒.๑.๖ เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเป็นแบบอย่างของผู้ที่มีเทคนิควิธีสอนที่หลากหลาย ทรงสอนแบบทำนามธรรมให้เป็นรูปธรรม หรือจากง่ายไปหายาก ธรรมะเป็นเรื่องที่มีเนื้อหาหลักซึ่งยากที่จะเข้าใจ โดยเฉพาะธรรมะขั้นสูง เพราะพระองค์ทรงใช้เทคนิควิธีต่อไปนี้

๑. การยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ ทรงยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย และการเล่านิทานประกอบ ช่วยให้เข้าใจความได้ง่ายและชัดเจน ดังเช่น เรื่องที่พราหมณ์ทะเลาะกันยึดความเห็นของตนเท่านั้นว่าถูก พระพุทธองค์ทรงทราบแล้วจึงตรัสว่า ผู้ที่รู้เห็นอะไรแง่มุมเดียว ไม่แคล้วที่จะทะเลาะกัน คุณคนตาบอดคลำช้าง แล้วเล่าเรื่องคนตาบอด ๕ คนให้ฟัง เป็นต้น

๒. การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา ทำให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมาและเข้าใจง่ายขึ้น เช่น ตรัสสอนราหุลว่า ราหุลเห็นน้ำที่เราเหลือไว้ในภาชนะหนึ่งน้อยหนึ่งไหม ? ราหุลตอบว่า เห็นพระเจ้าข้า ตรัสต่อไปว่า คุณก่อนราหุล คนที่พูดเท็จทั้งที่รู้ มีคุณความดีเหลืออยู่น้อย คุณน้ำในภาชนะนี้แหละ ตรัสแล้วทรงเทน้ำที่เหลือหนึ่งน้อยหนึ่งนั้นทิ้ง เป็นต้น

๓. การใช้อุปกรณหรือสื่อการสอน พระองค์ทรงใช้สื่อทุกอย่างที่อยู่ใกล้ตัวมาสอน เช่น ขณะที่เดินไปในป่าแห่งหนึ่ง มีพระสงฆ์หมู่ใหญ่ตามเสด็จ พระองค์ทรงหยิบใบไม้ขึ้นมากำหนึ่งแล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า เห็นใบไม้ในมือตลกคตไหม เห็นพระเจ้าข้า พระสงฆ์ตอบพร้อมกัน นี้คือการใช้สื่อใกล้ตัวในการสอน

๔. การทำเป็นตัวอย่าง เฉพาะในทางจริยธรรม คือ การทำเป็นตัวอย่าง เช่น ทรงพยาบาลภิกษุไข้ และตรัสสอนหนึ่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดา ผู้คอยพยาบาลภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจะคอยพยาบาลพวกเธอ ภิกษุทั้งหลาย ผู้จักพยาบาลเรา ก็จงพยาบาลภิกษุไข้เถิด”^{๑๕}

๕. การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ ซึ่งเป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมกับปฏิภาณ เช่น กรณีของเวรัญชพราหมณ์ เป็นตัวอย่าง

๖. อุบายการเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล การเลือกคนเป็นอุบายอันสำคัญการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ การเริ่มต้นที่บุคคลซึ่งเป็นประมุขหรือหัวหน้าของชุมชนนั้น ๆ เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๗. การรู้จักจังหวะและโอกาส ผู้สอนต้องรู้จักใช้จังหวะและโอกาสให้เป็นประโยชน์ในการสอนธรรมะอย่างได้ผล

๘. ความขีตหยุนในการใช้วิธีการ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอึดตา ตัดต้นหามานะ ติฎฐิเสยให้น้อยที่สุด ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “เราข่อมฝึกฝนด้วยวิธีอ่อนละมุนละไมและทั้งรุนแรงปนกันไปบ้าง”

๙. การลงโทษและการให้รางวัล การลงโทษในที่นี้ คือ การลงโทษตนเองซึ่งมีทั้งทางธรรมและทางวินัยอยู่แล้ว มีบทบัญญัติความประพฤติอยู่แล้ว การให้รางวัล คือ การแสดงธรรมไม่กระทบกระทั่ง ไม่รุกรานใคร เป็นต้น

๑๐. กลวิธีแก้ปัญหาลเฉพาะหน้า ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นต่างครั้งต่างคราว ย่อมมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปไม่มีที่สิ้นสุด การแก้ปัญหาลเฉพาะหน้าย่อมต้องอาศัยปฏิภาณ คือ ความสามารถในการประยุกต์หลักการ วิธีการ และเทคนิควิธีการต่างๆ มาใช้ให้เหมาะสมเป็นเรื่องเฉพาะคราวไป

^{๑๕} วิ.ม. (ไทย) ๕ / ๓๖๕ / ๒๔๐.

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในนั้น เป็นต้นดำรับหลักการนิเทศศาสตร์ กล่าวคือ จะทรงตั้งจุดมุ่งหมายในการสอนว่าทรงกำหนดจุดมุ่งหมายแต่ละครั้งเพื่ออะไร แล้วก็ทรงเตรียมเนื้อหาหรือเรื่องที่จะสอนไปตามลำดับความยากง่ายไปพร้อมๆกัน และทรงคำนึงถึงตัวผู้รับ การสอนหรือผู้รับสารด้วยว่า เขาจะสามารถเข้าใจและจะนำไปใช้ประโยชน์อย่างไร ซึ่งจะทำให้เกิด ความรู้สึกอยากเรียนรู้อื่นๆ และสนใจเอาใจใส่มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะเทคนิค และวิธีสอนก็ทรงมีไว้ หลายรูปแบบ และวิธีการดังกล่าวก็ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในขณะนั้น มี บุคคลทุกชั้นวรรณะเลื่อมใสศรัทธา จนทำให้เกิดการอุปสมบทตามและสามารถบรรลุธรรมเป็น พระอรหันต์เป็นจำนวนมาก ดังที่ปรากฏในพุทธประวัติ ถึงแม้บางคนจะมีได้อุปสมบทก็ตาม แต่ก็ ได้น้อมนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตที่สงบสุขทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม ทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองทั้งฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักรมาโดยตลอด

๒.๒ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวก

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายไปทั่วทุกสารทิศ ทั้งจำนวนผู้เผยแผ่และ จำนวนของผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาก็มีจำนวนมากยิ่งขึ้น ต้องยอมรับว่าองค์การที่สำคัญ คือ องค์การผู้เผยแผ่ นั่นคือ พระสาวกทำให้กองทัพธรรมซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นพระธรรมราชา มีพระสารี บุตรเป็นธรรมเสนาบดี มีพระมหาโมคคัลลานะเป็นธรรมเสนาศาฬาย มีบทบาทสำคัญยิ่งในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา การวิจัยในครั้งนี้จะเลือกนำเสนอพระสาวกที่ท่านได้ทำงานในเรื่องของการเผยแผ่ ที่มีบทบาทสำคัญ ๆ เฉพาะบางรูปเท่านั้นมาเป็นตัวอย่าง เพื่อให้มองเห็นภาพรวมในบทบาทและ รูปแบบวิธีการของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒.๒.๑ พระมหากัสสปะ^{๒๐}

ท่านพระมหากัสสปะ เป็นบุตรกปิลาพรหมณ์ กัสสปโคตร ในบ้านมหาติฏฐะ จังหวัด มทรรัฐ มีชื่อว่า ปิปลิ เรียกตามโคตรว่ากัสสปะ พออายุครบ ๒๐ ปี ได้ทำการอาวามงคล (แต่งงาน) กับนางภัททกาปิลาณี อายุ ๑๖ ปี เป็นบุตริพรหมณ์โกสิยโคตร เมืองสาละ จังหวัด มทร รัฐ พรหมณ์ผู้เป็นบิดา พร้อมกับนางพรหมณ์ผู้มารดา ก็ปรึกษากันหาภรรยาให้แก่บุตรของตน จึง มอบสิ่งของมีเงินและทอง เป็นต้นให้แก่พรหมณ์ ๘ คน แล้วส่งไปเพื่อให้แสวงหาหญิงที่มีลักษณะ ดิฉาม มีฐานะเสมอกันกับสกุลของตน พรหมณ์ทั้งแปดคน รับสิ่งของทองหมั้นแล้วก็เที่ยวแสวงหา ไปจนกระทั่งถึงเมืองสาละ

^{๒๐} สถาบันสื่อธรรม,ประวัติพระอรหันต์ ๘๐ รูป,(กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา,ม.ป.ป), หน้า ๒๓๓-๒๘๑.

วิธีการเผยแพร่ธรรมะของพระมหากัสสปะ ท่านเป็นแบบอย่างของผู้สันโดษที่ก่อให้เกิดความเลื่อมใสของผู้มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย^{๒๐} อันเป็นธรรมเนียมของนักบวชที่ควรใช้เป็นตัวอย่างของการปฏิบัติด้านนี้และยังเป็นผู้คงแก่เรียน ท่านพระมหากัสสปเถระ แม้บวชเมื่ออายุมาก ท่านก็ไม่ทอดธุระในพระศาสนา มุ่งประพฤติปฏิบัติจนเกิดความสำเร็จในไตรสิกขา ไปถึงที่จุดหมาย คือ พระอรหัตผล เป็นผู้แตกฉานในองค์ธรรม อบรมสั่งสอนภิกษุทั้งทางตรงและทางอ้อม จนเป็นที่เคารพของหมู่ภิกษุผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ท่านพระมหากัสสปเถระ ได้เป็นแบบอย่างของผู้ประพฤติปฏิบัติชอบจนเป็นที่เคารพยำเกรงของเพื่อนภิกษุ ถือเป็นการสั่งสอนด้วยการปฏิบัติ ซึ่งมีผลมากกว่าการพูดอบรมสั่งสอนพระบรมศาสดาก็ประทานสาธุการว่า ดีละ ดีละเธอปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนส่วนมาก เธอจงทรงผ้าบังสุกุลจีวร เธอจงเที่ยว บิณฑบาต เธอจงอยู่ในป่าเถิด ทรงสรรเสริญว่าเป็นผู้มักน้อยสันโดษ ภิกษุทั้งหลายเรียกท่านว่า พระมหากัสสปะ นอกจากนี้ท่านยังมีคุณความดีมีพระบรมศาสดาทรงยกย่องหลายสถานเช่น

๑. ทรงรับผ้าสังฆาฏิของท่านไปทรง (ห่ม) ประทานผ้าสังฆาฏิของพระองค์ให้แก่ท่าน ตรัสว่ามีธรรมเป็นเครื่องอยู่เสมอด้วย พระองค์ และทรงสรรเสริญว่า เป็นผู้มักน้อย สันโดษ ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายให้ถือเป็นตัวอย่าง

๒. กัสสปะเข้าไปในตระกูล ชักกายและใจห่าง ประพฤติตนเหมือนเป็นคนใหม่ ไม่คุ้นเคย ไม่คะนองกาย วาจา ใจในตระกูล เป็นนิตยจิต ไม่ข้องอยู่ในตระกูลเหล่านั้น เพิกเฉยแล้ว ตั้งจิตเป็นกลางว่า ผู้ใคร่ลาภก็จงได้ลาภ ผู้ใคร่บุญก็จงได้บุญ ตนได้ลาภแล้วมีใจฉันทันนั้น ผู้อื่นก็มีใจฉันทันนั้น

๓. กัสสปะมีจิตประกอบไปด้วยเมตตากรุณา ในเวลาแสดงธรรมแก่ผู้อื่น

๔. ทรงสั่งสอนภิกษุให้ประพฤติชอบ โดยยกเอาท่านพระมหากัสสปะเป็นตัวอย่าง ท่านพระมหากัสสปะ นั้นดีแต่ในการปฏิบัติ ห่วงใจในการสั่งสอนภิกษุสหธรรมิกไม่ ธรรมเทศนา อันเป็นอนุศาสน์ของท่านจึงไม่มี คงมีแต่ธรรมภาษิตเนื่องมาจากธัมมสากัจฉา (การสนทนากันในเรื่องธรรมะ) กับเพื่อนสาวกบ้าง กล่าวทบทวนพระพุทธานุศาสน์บ้าง ในขณะที่พระบรมศาสดายังทรงพระชนม์อยู่ ดูท่านจะไม่เด่นนัก เป็นเพียงพระสาวกผู้ใหญ่รูปหนึ่งเท่านั้น มาปรากฏเป็นพระสาวกสำคัญเมื่อพระบรมศาสดาทรงปรินิพพานแล้ว คือ ในเวลานั้นท่านเป็นพระสังฆเถระ พอลวดยพระเพลิงพระพุทธรังษีระแล้วได้ ๗ วัน ท่านประชุมสงฆ์เล่าถึงการที่ภิกษุชื่อว่า สุภัททะ ผู้บวชเมื่อแก่ กล่าวคำมิตินิชอบต่อพระธรรมวินัยในคราวเมื่อเดินทางจากปาวานคร ปรีกษาหารือในทางที่จะทำสังคายนา รวบรวมพระธรรมวินัยตั้งไว้เป็นแบบฉบับ พระสงฆ์ก็ยินยอมเห็นพร้อมด้วย ท่านจึงเลือกภิกษุผู้ทำสังคายนาได้ ๕๐๐ องค์ การทำสังคายนาในครั้งนั้น ทำที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา แห่งเวภาร

^{๒๐} พุ.เถร.๒๖/๑๐๕๔/๔๐๒.

บรรพต กรุงราชคฤห์ พระมหากัสสปะเป็นประธาน ได้พระอุบาลี และพระอานนท์เป็นกำลังสำคัญ ในการวิสันนาพระวินัย พระธรรม (พระสูตร และพระอภิธรรม) ตามลำดับ ได้พระเจ้าอชาตศัตรูเป็น ศาสนูปถัมภก ทำอยู่ ๘ เดือนจึงสำเร็จ เรียกว่า ปฐมสังคายนา เมื่อท่านทำสังคายนาเสร็จเรียบร้อยแล้ว ได้อยู่ที่พระเวฬุวนาราม ในกรุงราชคฤห์ ไม่ประมาณ ปฏิบัติธรรมเป็นนิตย์ ดำรงชนมาตุสังขาร ประมาณได้ ๑๒๐ ปี ท่านก็ปรินิพพาน ณ ระหว่างกลาง กุกกุฏสัมปาทบรรพตทั้ง ๓ ลูก ในกรุงราชคฤห์

๒.๒.๒ พระสารีบุตร

ท่านก็เป็นมหาสาวกรูปหนึ่งที่น่าสนใจในเรื่องของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ยกตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน ดังต่อไปนี้

หลังจากอุปติสสปริพาชก ได้ดวงตาเห็นธรรมหลังจากได้ฟังพระอัสสชิแล้ว ก็เดินทาง ไปบอกข่าวสารแก่เพื่อรักของตน คือ โกณฑิยะ โดยกล่าวธรรมที่พระอัสสชิแสดงให้ฟัง ทำให้เพื่อน ได้ดวงตาเห็นธรรมเช่นกัน ถือว่าท่านก็เป็นกัลยาณมิตรที่ดีที่ทำตามสัญญา ต่อมาท่านก็ได้พบบริวาร และเพื่อน ได้ไปบวชในสำนักของพระพุทธเจ้าพร้อมกับบริวาร หลังจากที่ท่านบวชจนได้บรรลु พระอรหันต์แล้ว ก็ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา

วิธีการเผยแผ่ธรรมะของพระสารีบุตรจะใช้ในการเผยแผ่คล้ายกับพระพุทธเจ้า คือ การ เริ่มต้นสนทนาเป็นจุดสำคัญ การเริ่มต้นที่ดีในการเผยแผ่จะให้ผลสำเร็จดีเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ ยังสร้างบรรยากาศให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลินไม่ตึงเครียด ไม่เกิดความอึดอัดใจแก่ผู้รับสารหรือผู้ฟัง เป็นสำคัญ อนึ่งการเผยแผ่ได้มุ่งไปที่เนื้อสาระให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่นำมาเผยแผ่ ไม่ กระแทกทั้งตนและผู้อื่น ไม่ยกตนข่มท่าน ไม่เสียศรัทธา ใดๆ ใช้ภาษาที่นุ่มนวล สละสลวย ไม่หยาบ คายชวนให้สบายใจ ตั้งใจสอนหรือเผยแผ่โดยเคารพ พระสารีบุตรให้ลีลาในการสอน ๔ อย่าง คือ

๑. สันทัสสนา อธิบายความชัดเจนแจ่มแจ้ง

๒. สมาทปนา จูงใจให้เห็นจริงชวนคล้อยตามยอมรับและนำไปปฏิบัติ

๓. สมุตเตชนา การเข้าใจให้เกิดความแกล้วกล้า เกิดกำลังใจ ไม่ท้อต่อปัญหา

๔. สัมปหังสนา การขโลมใจให้เกิดความร่าเริงเบิกบานใจ เปี่ยมด้วยความหวัง ตัวอย่างของการเผยแผ่ มีดังต่อไปนี้

ครั้งหนึ่งคฤหบดีชื่อนกุลบิดา เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าเพื่อทราบถึงวิธีที่ทำให้เกิด สุขพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถึงกายอันกระสับกระส่าย เหมือนฟองไขอันมีผิวหนังหุ้มเอาไว้ คฤหบดี ชื่นชมยินดีกับพุทธภาษิต แล้วทูลลาพระพุทธองค์มุ่งหน้าสู่ที่อยู่ของพระสารีบุตร ได้ไปขอให้ท่าน สอนธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข พระสารีบุตรเถระ กล่าวว่า

คู่ก่อนคฤหบดี ผู้ที่มีกายอ่อนเพลีย กระสับกระส่ายเพราะไม่ฉลาดในธรรมของท่าน สัตบุรุษไม่ได้รับการแนะนำในสัปปริสธรรม ย่อมเห็นรูปโดยความเป็นตน ย่อมเห็นตนมีรูป ย่อมเห็นรูปในตน ย่อมเห็นตนในรูป เป็นผู้ตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นว่า “เราเป็นรูป รูปเป็นของเรา” เมื่อเขาตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นอย่างนี้ รูปย่อมแปรปรวนไปเป็นอย่างอื่น เพราะรูปแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส จึงเกิดขึ้น ฯลฯ ย่อมเห็นวิญญาณโดยความเป็นตน ย่อมเห็นตนมีวิญญาณ ย่อมเห็นวิญญาณในตน ย่อมเห็นตนในวิญญาณ เป็นผู้ตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นว่า “เราเป็นวิญญาณ วิญญาณเป็นของเรา” เมื่อเขาตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นอย่างนี้ วิญญาณย่อมแปรปรวนไปเป็นอย่างอื่น เพราะวิญญาณแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส จึงเกิดขึ้น ดังนี้^{๒๒}

ท่านอธิบายให้คฤหบดีฟังจนเกิดความเลื่อมใสยิ่งขึ้น ชื่นชมและประทับใจในตัวท่าน พระสารีบุตร ในเรื่องของลีลาการสอน เพราะจะเห็นได้ว่าท่านได้รับคำชมเชยจากพระพุทธเจ้าว่า มีปัญญาที่ละเอียดอ่อน สามารถนับเม็ดฝนที่ตกลงมาจากท้องฟ้าได้ ไม่มีสาวกรูปไหนที่มีปัญญาแตกฉานเหมือนกับท่าน สมกับที่ได้เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาอย่างแท้จริง และวิธีการเผยแผ่ของ พระสารีบุตร กล่าวโดยสรุปได้ ดังนี้

๑. แบบบรรยาย เช่น การบรรยายธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายว่าด้วยผู้มีธรรม ๖ ประการ
๒. แบบตอบปัญหา เช่น ตอบปัญหานางปริพาชกา ชื่อสุจิมุขี
๓. แบบสากัจฉา เช่น สนทนาธรรมที่ควรใส่ใจ โดยอธิบายแยกคากับท่านมหาโกฏิ ตະขณะที่ประทับอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน
๔. แบบวางกฎระเบียบ เช่น เมื่อเกิดมีภิกษุทำผิด พระสารีบุตรจะนำเรื่องราวไปกราบทูลพระพุทธเจ้า เพื่อให้บัญญัติพระวินัย

๒.๒.๓ พระมหาโมคคัลลานเถระ^{๒๓}

พระมหาโมคคัลลานะ มีชื่อเดิมว่า โกลิตะ เป็นบุตรพรานหมณ์ทำบ้านผู้หนึ่ง ซึ่งอยู่ไม่ห่างจากกรุงราชคฤห์ โกลิตมาณพเป็นเพื่อนสนิทกับอุปติสสมาณพ หรือ พระสารีบุตร ทั้งสองคนอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน เป็นบุตรแห่งสกุลผู้มั่งคั่งเหมือนกัน เมื่อชีวิตการครองเรือนที่วุ่นวาย จึงพาบริวารไปขอบวชอยู่ในสำนักกัสติยชัยปริพาชก เรียนลัทธิของกัสติยชัยได้หมด จนได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยสอนหมู่ศิษย์ต่อไป ทั้งสองมาณพยังไม่พอใจในคำสอนของกัสติยชัยปริพาชก เพราะไม่ใช่แนวทางที่ตนต้องการ จึงตกลงกันที่จะแสวงหาอาจารย์ที่สามารถชี้แนะแนวทางที่ดีกว่านี้ หากใครได้โมกขธรรม ก็ขอให้บอกแก่อีกฝ่ายหนึ่ง (ได้ดวงตาเห็นธรรมและอุปสมบทเป็นภิกษุ)

^{๒๒} ส.จ. (ไทย) ๑๗ / ๑ / ๑ - ๔.

^{๒๓} สถาบันศีลธรรม, ประวัติพระอรหันต์ ๘๐ รูป, หน้า ๑๕๗-๒๒๘.

เมื่ออุปติสสมาณพได้ไปพบพระอัสสชิในกรุงราชคฤห์ ได้ฟัง "พระคาถาเย ชัมมา เหตุปุปภาเว เตสฺ เหตุ ตถาคโต (อาห) เตสญฺจโย นิโรโธ เอวํวาทิ มหาสมโณ"^{๒๔} จากพระอัสสชิ ทำให้ได้ดวงตาเห็นธรรม คือ บรรลุโสดาบัน อุปติสสมาณพได้นำคำสอนของพระอัสสชิไปแจ้งให้โกณฑิมาณพทราบ โกณฑิมาณพก็ได้ดวงตาเห็นธรรมเช่นเดียวกัน ทั้งสองมาณพได้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่วัดเวฬุวนาราม และได้ทูลขออุปสมบทต่อพระพุทธเจ้า พระองค์ก็ได้ทรงอนุญาตให้อุปสมบทเป็นภิกษุ โกณฑิมาณพซึ่งอุปสมบทเป็นพระมหาโมคคัลลานะ บำเพ็ญความเพียงได้ ๗ วัน ก็สำเร็จพระอรหันต์ ส่วนอุปติสสมาณพ ซึ่งอุปสมบทเป็นพระสารีบุตร อุปสมบทได้กึ่งเดือน จึงสำเร็จพระอรหันต์

พระมหาโมคคัลลานะเมื่ออุปสมบทแล้วไปทำความเพียรอยู่ที่บ้านกัลลวาลมุตตคาม ถูกนิรณฺฑ์ คือ ถีนมิทฺฐะ ได้แก่ ความหูดุ้มเซาเข้าครอบงำ มีอาการนั่งโง่งวง พระบรมศาสดาได้เสด็จไปสอนอุบายสำหรับระงับความโง่งวงแก่พระมหาโมคคัลลานะ พระมหาโมคคัลลานะสามารถกำจัดถีนมิทฺฐะ ความหูดุ้มเซาได้ พิจารณาธรรมทั้งปวงด้วยปัญญา สำเร็จเป็นพระอรหันต์ (ได้รับการแต่งตั้งเป็นอัครสาวก) ในวันที่พระสารีบุตรบรรลุพระอรหันต์ ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนมาฆะ ในคืนวันนั้น พระพุทธเจ้าทรงประทานพระโอวาทปาติโมกข์แก่เจ้าตรงกสันนิบาต จากนั้น พระพุทธเจ้าทรงประกาศแต่งตั้งพระสารีบุตรเป็นอัครสาวกเบื้องขวา เลิศกว่าผู้อื่นในทางปัญญา พระมหาโมคคัลลานะเป็นอัครสาวกเบื้องซ้าย เลิศกว่าผู้อื่นในทางฤทธิ์

เป็นผู้มีอภิญญา

พระมหาโมคคัลลานะเป็นอัครสาวกผู้มีอภิญญา ซึ่งแปลว่าความรู้ยิ่งยวด อภิญญามี ๖ ประการ ดังนี้

๑. อิทธิวิธี แสดงฤทธิ์ได้ เช่น คนเดียวนิรมิตเป็นหลายคนได้ ล่องหนผ่านไปในวัดดูกันขวางอยู่ เช่น ฝา กำแพงได้ ดำดินคือไปได้ดินได้ เดินบนน้ำ จุจเดินบนพื้นดินได้ เหาะไปในอากาศได้

๒. ทิพฺพโสต มีหูทิพย์ ล่วงหูของสามัญมนุษย์ ฟังเสียง ๒ อย่างได้ คือทั้งเสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ได้ ทั้งเสียงไกล ทั้งเสียงใกล้

๓. เจโตปริยญาณ กำหนดใจคนอื่นได้ รู้ได้ซึ่งใจของบุคคลอื่นอันบริสุทธิ์หรือเศร้าหมองอย่างไร

๔. ปุพฺเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติได้ตั้งแต่ชาติหนึ่งสองชาติ จนถึงหลายๆ กัปว่า ในชาติที่เท่านั้น ได้มีชื่อโคตร ผิวพรรณ มีอาหารอย่างนั้น ๆ ได้เสวยสุข ได้เสวยทุกข์อย่างนั้น ๆ มีอายุเท่านั้น ๆ จุตติจากชาตินั้นแล้ว เกิดในชาติที่เท่านั้น ได้เป็นอย่างนั้น ๆ แล้วมาเกิดในชาตินี้

^{๒๔} วิ.ม. ๔/๖๐/๕๑-๕๒.

๕. ทิพจักขุ มีตาทิพย์ มีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า จตุปปาตญาณ มีจักขุทิพย์ บริสุทธีล่องจักขุสามัญมุนุษย์ เห็นเหล่าสัตว์กำลังจุดก็มี กำลังเกิดก็มี เลวก็มี ดีก็มี ผิดพรณงามก็มี ผิดพรณไม่งามก็มี ได้ดีก็มี ตกยากก็มี รู้ชัดว่าสัตว์เป็นไปตามกรรม

๖. อาสวกขยญาณ ทำให้อาสวะสิ้นไป รู้ชัดตามความจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ คามินีปฏิบัติเหล่านี้ อาสวะนี้เหตุเกิดอาสวะนี้ ความดับอาสวะนี้ ทางไปถึงความดับอาสวะ เมื่อรู้เห็นอย่างนี้จิตพ้นแล้วจากกามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ รู้ชัดว่าชาตินี้พ้นแล้ว พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว ภาระกิจสำเร็จแล้ว กิจอื่นอันจะต้องทำเช่นนี้ไม่มีอีก

อภิญา ๕ ข้อแรก เป็นโลกียอภิญา ข้อ ๖ สุดท้ายเป็นโลกุตตรอภิญา ผู้ที่จะบรรลุอรหัตต์จะต้องได้โลกุตตรอภิญา คือ อาสวกขยญาณ ได้อภิญา ๕ ข้อแรก ยังไม่บรรลุพระอรหัตต์

ทิพจักขุของพระมหาโมคคัลลานะ

เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่วัดเวฬุวันในกรุงราชคฤห์ พระมหาโมคคัลลานะกับพระลักษณะ ได้ขึ้นไปจำพรรษาอยู่บนเขาสิขภู เวลากลางวันพระเถระทั้งสองได้ถือบาตรเดินลงมาจากยอดเขาเพื่อไปบิณฑบาตในเมือง ในระหว่างที่กำลังเดินลงมานั้น พระลักษณะได้เห็นพระมหาโมคคัลลานะยิ้ม จึงได้ถามถึงสาเหตุ พระมหาโมคคัลลานะตอบว่า ให้ถามเรื่องนี้ในที่เฉพาะพระพักตร์พระพุทธเจ้า กลับจากบิณฑบาตแล้ว พระเถระทั้งสองได้พร้อมกันเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระลักษณะได้ถามถึงสาเหตุที่พระมหาโมคคัลลานะยิ้ม พระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่าสาเหตุที่ยิ้มเพราะได้เห็นโครงร่างกระดูกหนึ่งลอยไปมาอยู่ในอากาศ ถูกแรงกาบิณตามจิกกิน เนื้อที่ยึดซึ่งโครงเอาไว้ ยังผลให้ร่างกระดูกนั้นส่งเสียงร้องครวญครางด้วยความเจ็บปวด

พระพุทธเจ้าตรัสรับรองว่า โครงกระดูกที่พระมหาโมคคัลลานะเห็นนั้นมืออยู่จริง และพระองค์เองก็ให้เห็นมาแล้วในวันตรัสรู้ แต่ที่ยังไม่ตรัสบอกใครก็เพราะยังไม่มีพยาน แต่บัดนี้พระองค์ได้ พระมหาโมคคัลลานะเป็นพยานแล้วจึงตรัส เนื่องจากทรงเห็นว่า หากไม่มีพยานรับรอง เมื่อตรัสไปแล้ว สำหรับผู้ที่เชื่อไม่มีปัญหา แต่สำหรับผู้ที่ไม่เชื่อจะเป็นผลร้ายอย่างใหญ่หลวงแก่เขา

จากนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสอนุกรรมของโครงกระดูกนั้นว่า เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ได้มีอาชีพเป็นนายโคฆาตกรฆ่าวัวฆ่าแพะเนื้อขายเลี้ยงชีวิตอยู่ในกรุงราชคฤห์นี้เอง ด้วยวิบาก(ผล)ของกรรมนั้น ตายแล้วได้ไปเกิดอยู่ในนรกหลายแสนปี พ้นจากนรกแล้วด้วยวิบากกรรมที่ยังเหลืออยู่จึงได้มาเกิดเป็นเปรตมีแต่โครงร่างกระดูก

พระพุทธเจ้าสนทนารธรรมกับพระมหาโมคคัลลานะทางทิพจักขุ และทิพโสต

ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่วัดเชตวัน เมืองสาวัตถี ส่วนพระมหาโมคคัลลานะกับพระสารีบุตรได้พักอยู่ที่วัดเวฬุวัน เมืองราชคฤห์วันหนึ่ง พระสารีบุตรได้ออกจากที่เรือนในตอน

ยื่นและเข้าไปหาพระมหาโมคคัลลานะ พระสาระบุตรเห็นพระมหาโมคคัลลานะฟ่องใสจึงพูดว่า โมคคัลลานะผู้อาวุโส อินทรีย์ของท่านฟ่องใสยิ่งนัก สีหน้าของท่านบริสุทธิ์ผุดผ่อง วันนี้ท่านโมคคัลลานะอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่อันละเอียดหรือ พระมหาโมคคัลลานะตอบว่า ท่านผู้อาวุโส วันนี้ผมอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างหยาบ แต่ว่าผมได้สนทนาธรรมพระสารีบุตรถามว่า ท่านโมคคัลลานะได้สนทนาธรรมกับใคร พระมหาโมคคัลลานะตอบว่า กับพระผู้มีพระภาคเจ้า พระสารีบุตรถามว่า ผู้มีอายุ ขณะนี้พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในวัดเชตวัน ในเมืองสาวัตถีซึ่งอยู่ไกลจากที่นี่ ท่านโมคคัลลานะเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าด้วยฤทธิ์หรือ หรือว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จมาหาท่านโมคคัลลานะด้วยฤทธิ์ พระมหาโมคคัลลานะตอบว่า ท่านผู้อาวุโส ไม่ใช่ทั้งสองอย่าง คือ ผมมิได้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าด้วยฤทธิ์ ทั้งพระผู้มีพระภาคเจ้าก็มิได้เสด็จมาหาผมด้วยฤทธิ์ แต่ว่า ผมกับพระพุทธเจ้าสนทนาธรรมกันทางทิพจักขุและทิพโสต เพราะว่า ผมมีทิพจักขุ และทิพโสตบริสุทธิ์เท่ากับพระพุทธเจ้าและพระพุทธเจ้าก็มีทิพจักขุและทิพโสตบริสุทธิ์เท่ากับผมปรานันโทปนันทะนาคราชในคาถาพาหุง บทที่ ๗ มีข้อความเป็นภาษาบาลี และคำแปลเป็นไทยมีใจความว่า "พระจอมมุนี ทรงโปรดให้พระมหาโมคคัลลานะเถระพุทธชินโรส (นิรมิตกายเป็นนาคราช) ไปทรมานพระยานาคราชชื่อนันโทปนันทะ ผู้มีความรู้คิด มีฤทธิ์มาก ด้วยวิธีอันให้อุปเท่ห์แห่งฤทธิ์แก่พระเถระ ขอชัยมงคลทั้งหลาย จงเกิดมีแก่ท่านด้วยเดชแห่งพระพุทธชัยมงคลนั้น" พระพุทธชัยมงคลในบทนี้ กล่าวถึงพระผู้มีพระภาคทรงมีชัยแก่นันโทปนันทะนาคราช ซึ่งมีเรื่องดังนี้

ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่วิหารเชตวัน เมืองสาวัตถี เช้าวันหนึ่งก่อนที่พระผู้มีพระภาคจะเสด็จไปรับภัตตาหารที่บ้านของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เวลาใกล้รุ่ง พระผู้มีพระภาคทรงตรวจดูสัตว์โลก ก็ทรงเห็นนันโทปนันทะนาคราชปรากฏอยู่ในข่ายพระญาณ ในตอนเช้าพระผู้มีพระภาคตรัสสั่งพระอานนท์ให้บอกสงฆ์ทราบ ว่า พระองค์จะเสด็จไปเที่ยวโลก และได้ทรงพาพระสาวกผู้มีอภิญญาหาะไปยังเที่ยวโลก

นันโทปนันทะนาคราชเห็นพระผู้มีพระภาคและพระสาวกหาะมาก็โกรธ โดยถือว่าตนเป็นผู้มีอำนาจมาก ถ้าสมณะเหล่านั้นหาะเข้ามา ฝนละอองที่คิดเทาก็จะล่องหล่นมาบนหัว จะต้องหาทางไม่ให้หาะเข้ามา จึงเอาหางรัดเขาพระสุเมรุไว้ ๗ รอบ และบันดาลให้เป็นหมอกควันมืดมัวไปหมดมีสาวกหลายองค์ทูลอาสาที่จะปราบพระยานาค แต่พระผู้มีพระภาคไม่ทรงอนุญาต ครั้นเมื่อพระมหาโมคคัลลานะทูลอาสา พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาต พร้อมทั้งทรงให้พรให้มีชัยชนะแก่พระยานาค พระมหาโมคคัลลานะได้เนรมิตกายเป็นพระยานาคที่มีร่างกายยาวใหญ่กว่าพระยานันโทปนันทะถึง ๒ เท่า แล้วรัดกายพระยานาคให้แน่นเข้ากับเขาพระสุเมรุมิให้เคลื่อนไหว ฝ่ายพระยานาคถูกนาคพระมหาโมคคัลลานะรัดจนแทบกระตุกแตก ก็โกรธเกรี้ยวยิ่งนัก จึงพ่นพิษให้เป็นควันแผ่ไปโดยรอบ พระมหาโมคคัลลานะก็บันดาลให้ควันเกิดขึ้นมากยิ่งขึ้นกว่า

ปราบฤทธิ์ของพระยานาคนั้นเสีย พระยานาคจึงพันคว้นพิษเป็นเปลวไฟอันร้ายแรง พระมหาโมคคัลลานะก็เนรมิตไฟที่ร้อนแรงกว่าให้เกิดขึ้น ไฟของพระยานาคไม่อาจทำอันตรายแก่พระมหาโมคคัลลานะได้ แต่ไฟที่พระมหาโมคคัลลานะเนรมิตขึ้นกลับรุมล้อมพระยานาคทั้งภายนอกภายในให้ รุ่มร้อนกระสับกระส่ายเป็นกำลังพระยานาคคิดว่าสมณะนี้ชื่อใด จึงมีฤทธิ์มากอย่างนี้ คิดแล้วก็ถาม ชื่อ พระมหาโมคคัลลานะก็บอกให้ทราบว่าเป็นอัครสาวกเบื้องซ้ายของพระผู้มีพระภาค พระยานาคได้กล่าวว่า ท่านเป็นสมณะเหตุใดจึงมาทำร้ายข้าพเจ้า การกระทำของท่านไม่สมควรแก่สมณะ พระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่าเราไม่ได้โกรธและลงโทษท่าน แต่ที่ทรมานท่านก็เพื่อจะช่วยท่าน ให้พ้นจากความเห็นผิดและพยศรัย ให้ท่านอยู่ในทางตรงคืออริยมรรค

ในที่สุดพระมหาโมคคัลลานะก็ได้ปราบนันทโศปนนทระนาคราชจนยอมจำนน พ้นจากการเป็นมิถิชาติภูจิ รู้จักบาปบุญคุณโทษ เกิดศรัทธาในพระพุทธศาสนา พระยานาคได้กราบ นมัสการพระผู้มีพระภาคและขอบูชาพระรัตนตรัยเป็นที่พึงตลอดไป พระผู้มีพระภาคได้ทรง ประทานศีล ๕ ให้รักษา จากนั้นพระผู้มีพระภาคก็ได้พาพระสาวกไปเรือนของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เพื่อรับภัตตาหาร

ถูกโจรทุบตีก่อนนิพพาน

พระมหาโมคคัลลานะมักจะเหาะไปทั่วโลกและนรก ถ้ามกรรมที่พวกเทวดาและพวก สัตว์ที่อยู่ในสวรรค์และนรกทำในชาติก่อน แล้วนำมาเล่าให้มนุษย์ฟัง ผู้คนก็พากันนำลาภสักการะ มาถวาย เป็นเหตุให้พวกเดียรถีย์เสื่อมจากลาภ พวกนี้จึงว่าจ้างให้พวกโจรไปลอบฆ่าท่าน พวกโจร ไปลอบฆ่าพระมหาโมคคัลลานะถึง ๓ ครั้ง ในสองครั้งแรกท่านเหาะหนีไปทางอากาศ พวกโจรไม่ สามารถทำอันตรายท่านได้ แต่ในครั้งสุดท้าย ท่านพิจารณาเห็นว่า เป็นเพราะกรรมที่ทำไว้แต่ปาง ก่อนคิดตามมา ท่านจึงไม่หนี พวกโจรก็จับท่านมาทุบตี จนกระดูกแตกละเอียด แล้วนำไปซ่อนไว้ในพุ่มไม้แห่งหนึ่ง แต่ท่านยังไม่มรณะ ได้รักษาตนเองด้วยกำลังฌาน แล้วไปเฝ้าพระศาสดาทูลลา นิพพานปรากฏว่าประชาชนมีความสงสัยว่าเหตุใดพระมหาโมคคัลลานะ ซึ่งเป็นถึงพระอัครสาวก เบื้องซ้ายผู้มีฤทธิ์จึงถูกโจรทุบตีอย่างทารุณ พระพุทธเจ้าได้ตรัสเล่าบุพกรรมของพระมหาโมคคัล ลานะว่า ในอดีตชาติมานานมาแล้ว พระมหาโมคคัลลานะได้เกิดเป็นชาวเมืองพาราณสี ทำหน้าที่เลี้ยง คูมารดาผู้ทุพพลภาพเสียตา ต่อมาได้ภรรยาคนหนึ่ง และได้ยอมทำตามภรรยา นำมารดาไปทิ้งไว้ใน ป่า ทุบตีจนตาย พระพุทธองค์ได้ตรัสว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! โมคคัลลานะทำกรรมประมาณเท่านี้ โทษในนรกหลายแสนปี ด้วยวิบากยังเหลืออยู่ จึงถูกทุบตีอย่างนั้นนั้นและละเอียดหมดถึงมรณะสิ้น ๑๐๐ อัตตภาพ"

๒.๓ โวหารในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การใช้ปฏิภาณโวหาร เป็นเรื่องสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะถ้าหากว่าไม่มีวิธีการในการใช้ ก็จะไม่ทำให้เกิดประโยชน์เท่าที่ควร หรือเกิดประโยชน์เพียงเล็กน้อย แต่ถ้ามีวิธีการและหลักการที่ดีก็จะทำให้เป็นประโยชน์ต่อคู่สนทนา คือ ทั้งผู้ถามและผู้ตอบ และเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกด้วย

ผู้วิจัยได้แบ่งหลักการและวิธีการใช้ปฏิภาณโวหาร ออกเป็น ๒ ประเด็น คือ

(๑) หลักการสร้างปฏิภาณ

ปฏิภาณไม่สามารถเกิดขึ้นเองได้ตามธรรมชาติจำเป็นจะต้องอาศัยการศึกษาเล่าเรียนท่องบ่นสาธยายให้ขึ้นใจ และต้องมีการฝึกฝนใช้อยู่เป็นประจำ จึงจะทำให้ปฏิภาณนั้นเกิดมีขึ้นและมีความคล่องแคล่วอยู่เสมออยู่สมควรส่วนพระพุทธเจ้าไม่จำเป็นต้องอบรมฝึกฝนเพื่อให้เกิดปฏิภาณ เพราะความเป็นพระพุทธเจ้าย่อมมีความสมบูรณ์ทั้ง ๑ ประการ^{๒๕} คือ

(๑) พระปัญญาคุณ พระคุณคือพระปัญญา

(๒) พระวิสุทธิคุณ พระคุณคือความบริสุทธิ์

(๓) พระกรุณาคุณ พระคุณคือพระมหากรุณา

สัมมาสัมพุทธปฏิภาณ คือ พระปัญญาอันเฉียบแหลมคมคายและรอบรู้ของพระพุทธเจ้า ปฏิภาณมีอยู่ตลอดระยะเวลาที่ยังทรงพระชนม์ชีพ ตั้งแต่ตรัสรู้จนถึงปรินิพพานแม้พระองค์มีพระชนมายุถึง ๘๐ พรรษา แต่พระปัญญาในการโต้ตอบแก้ปัญหาที่หาลดน้อยลงไปไม่ เพราะความที่พระองค์ทรงมีพระญาณอันเป็นกำลังถึง ๑๐ ประการ

ทศพลญาณ^{๒๖} (พระญาณที่เป็นกำลัง ๑๐ ประการ)

(๑) ฐานาฐานญาณ ทรงรู้ชัดฐานะ โดยเป็นฐานะ และอฐานะ โดยเป็นอฐานะ

(๒) กรรมวิปากญาณ ทรงรู้ชัดวิปากแห่งการยึดถือกรรมที่เป็นทั้งอดีตอนาคต และปัจจุบัน โดยฐานะ

(๓) สัพพัตถคามินีปฏิบัติญาณ ทรงรู้ชัดปฏิบัติพาที่ไปถึงภูมิทั้งปวง

(๔) นานาธาตุญาณ ทรงรู้ชัดโลกที่มีธาตุหลายชนิด มีธาตุที่ต่างกัน

(๕) นานาธิมุตติกญาณ ทรงรู้ชัดว่าหมู่สัตว์เป็นผู้มีอชยาศัยแตกต่างกัน

^{๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕๑.

^{๒๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔๘/๑๔๔-๑๔๘, ม.ม. (บาลี) ๑๒/๑๔๘/๑๐๓-๑๑๐. อภ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๒๑/๔๓-๔๗, อภ.ทสก. (บาลี) ๒๔/๒๑/๒๓-๒๕.

(๖) อินทริยปโรปริยัตตญาณ ทรงรู้ชัดว่าสัตว์เหล่าอื่น และบุคคลเหล่าอื่นมีอินทริย์แก่กล้าและอินทริย์อ่อน

(๗) ฌานาที่สังกิเลสาทีญาณ ทรงรู้ชัดความเศร้าหมอง ความฟ่องแผ้วแห่งฌานวิโมกข์สมาธิ และสมาบัติ และการออกจากฌานวิโมกข์ สมาธิ และสมาบัติ

(๘) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ทรงระลึกถึงชาติก่อนได้หลายพระชาติ

(๙) จุตูปปาตญาณ ทรงเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ(เคลื่อน)กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูงงามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดีด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์

(๑๐) อาสวักขยญาณ ทรงทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติขั้นไม่มีอาสวะ เพราะสิ้นอาสวะไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง

พระองค์จึงเป็นผู้มีพระญาณไม่ขัดข้องหรือไม่มีอะไรเป็นเครื่องกีดขวางได้ในที่ทุกสถาน

(๒) วิธีการใช้ปฏิภาณ

บรรดาภิ ๔ ประเภท^{๒๗} บุคคลผู้มีการศึกษา และมีปฏิภาณอันคล่องแคล่วว่องไวได้ชื่อว่าปฏิภาณกวีคือ ผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญในด้านการประพันธ์ตามแนวความคิดของตน ตามที่ได้ฟังมา หรือเพียงแต่อาศัยความหมายสั้น ๆ ก็สามารถขยายความให้วิจิตรพิสดารออกไปได้การรู้จักใช้ปฏิภาณอย่างเหมาะสมและรวดเร็ว ย่อมเป็นอุปการะมากในการแต่งกลอน หรือในการโต้ตอบวาทะกับบุคคลอื่น นักพูดมีอยู่หลายประเภท ขึ้นอยู่ที่การศึกษาการฝึกฝนในด้านการพูดของแต่ละบุคคล พระพุทธเจ้าทรงจัดประเภทของนักพูด(วาทีบุคคล) ไว้ ๔ ประเภท คือ^{๒๘}

(๑) นักพูดที่อับจนด้านอรรถ แต่ไม่จนด้านพยัญชนะ

(๒) นักพูดที่อับจนด้านพยัญชนะ แต่ไม่จนด้านอรรถ

(๓) นักพูดที่อับจนทั้งด้านอรรถและด้านพยัญชนะ

(๔) นักพูดที่ไม่อับจนทั้งด้านอรรถและด้านพยัญชนะ

คนที่จะเป็นนักพูดต้องมีปฏิภาณที่เกิดจากการอบรม มีความแตกฉานในอรรถและพยัญชนะ เพราะนักพูดผู้ประกอบด้วยปฏิสัมภิตา ๔ ประการ จะไม่มีทางอับจนทั้งอรรถหรือ

^{๒๗} กวี ๔ ประเภท คือ (๑) จินตาควี(๒) สุตกวี(๓) อรรถกวี(๔) ปฏิภาณกวี. (อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๓๑/๓๔๔, อง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๒๓๑/๒๕๗).

^{๒๘} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๔๐/๒๐๘, อง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑๔๐/๑๕๗.

พยัญชนะบุคคลที่มีโวหารในการพูดย่อมรู้ในสิ่งที่ควรพูดและไม่ควรพูด หรือพูดในสิ่งที่คนต้องการจะรับรู้เพื่อให้ได้รับรู้ โวหารในการพูด มีอยู่ ๔ ประเภท คือ^{๒๕}

- (๑) เทศนาโวหาร กล่าวชี้แจงในทางสอน
- (๒) บรรยายโวหาร กล่าวให้กว้างออกไป ได้แก่ อธิบายความย่อให้พิสดาร
- (๓) สาธกโวหาร กล่าวยกตัวอย่างหรืออ้างอิง เพราะถ้าไม่ยกตัวอย่างความก็ไม่ชัดหรือถ้าไม่อ้างอิงความก็ปราศจากหลัก

(๔) พรรณนาโวหาร กล่าวให้ละเอียดตามชนิดของสิ่งที่ต้องพรรณนา

โวหารแต่ละอย่างช่วยทำให้ง่ายต่อการสื่อความหมาย เพื่อให้บุคคลอื่นรับทราบได้อย่างรวดเร็ว หรือทำให้เข้าใจง่าย ไม่ยากจนเกินไป เป็นอุปการะในการโต้ตอบกับบุคคลอื่นหากบุคคลมีความเชี่ยวชาญในโวหารทั้ง ๔ ประเภท ก็จะทำให้เป็นนักพูด ที่เก่งกล้า สามารถอธิบายขยายความได้ ไม่ทำให้ผู้ฟังเกิดความสับสน หรือ คิดว่าเป็นเรื่องยากเกินกว่าที่จะเข้าใจ

๒.๔ สรุป

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระสาวกมีเทคนิคและวิธีการที่หลากหลายเหมาะสมแก่ชนทุกชั้นวรรณะ และกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ในสมัยพุทธกาล กล่าวคือ พระพุทธองค์ทรงเน้นเรื่องที่จะทรงนำไปสอนว่าเหมาะสมแก่ผู้ฟังหรือไม่ เช่น ในกรณีการแสดงธรรมโปรดปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ก็จะต้องรู้อุปนิสัยพื้นฐานหรือจริตของท่านเหล่านั้นก่อน จึงทรงนำอรรถลักษณะสูตรไปแสดง ส่งผลให้ท่านเหล่านั้นเกิดดวงตาเห็นธรรมและบรรลุความเป็นพระอรหันต์ในเวลาต่อมา ส่วนวิธีการต่างๆ เช่น ทรงพิจารณาถึงผู้เรียน/ผู้ฟังธรรม หัวข้อธรรมที่จะนำไปแสดงเวลาความเหมาะสม อุปนิสัยใจคอ และวิธีการนำเสนอ เช่น ทรงเลือกใช้รูปแบบต่างๆ กัน ได้แก่ การสนทนาธรรม แบบบรรยาย ยกตัวอย่างมาเปรียบเทียบ มีอุปกรณ์เสริมขณะสอน การสาธิตให้ดู การเล่นภาษา เป็นต้น ส่วนแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลังพุทธกาลพบว่า หลังพุทธปรินิพพานได้ ๓ เดือน คณะสงฆ์ในขณะนั้น (ส่วนใหญ่เป็นพระอรหันต์) ก็ได้วางนโยบายใหม่ คือ เริ่มทำสังคายนาพระธรรมวินัยอีกครั้งหนึ่ง และในเวลาต่อมาทำอีก ๒ ครั้ง ซึ่งครั้งที่ ๓ นี้เองมีผลให้พระพุทธศาสนาถูกเผยแผ่เข้ามายังประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน

^{๒๕} เกิด ชนชาติ, คู่มือคลังปริยัติธรรม เล่ม ๑, (มูลนิธิอิทธิธรรมมหาชาติวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗๔.

บทที่ ๓

ปาฏิหาริย์สามในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในการศึกษาปาฏิหาริย์สามในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยจะศึกษาความหมาย ประเภทของปาฏิหาริย์ ความสำคัญของปาฏิหาริย์ในพระพุทธศาสนา ลักษณะของปาฏิหาริย์ วิธีการปฏิบัติเพื่อให้เกิดปาฏิหาริย์และผลการปฏิบัติ ดังนี้

๓.๑ ความหมายปาฏิหาริย์สามในพระพุทธศาสนาเถรวาท

คำว่า “ปาฏิหาริย์” ตามความหมายพจนานุกรมนั้นมีรากศัพท์มาจากภาษาบาลี ๒ คำ คือ คำว่า “ปาฏิ” และคำว่า “หาริยะ” ซึ่งในแต่ละคำศัพท์จะมีความหมายที่แตกต่างกัน ดังนี้

ปาฏิ หมายถึง การปฏิบัติและคำว่า “ปาฏิ” มีรูปศัพท์เดิมมาจากคำว่า ปฏิบัติ

หาริยะ หมายถึง ปฏิบัติหรือสิ่งที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินงาน

ดังนั้น เมื่อนำคำว่า ปาฏิ + หาริยะ จึงหมายถึง การปฏิบัติเพื่อให้อุปสรรคที่ขวางกั้นหมดสิ้นไปหรือการขจัดปัดเป่าให้อุปสรรคหายไป^๑

ปาฏิหาริย์ หมายถึง การกระทำที่กำจัดหรือทำให้ผู้เป็นปฏิปักษ์สิ้นไปและการทำกิเลสให้สิ้นไป ซึ่งเป็นการกระทำที่มีความอัศจรรย์เกิดขึ้น มีผลเป็นอัศจรรย์และปาฏิหาริย์ในพระพุทธศาสนามี ๓ ประการ ดังนี้

๑ อิทธิปาฏิหาริย์ หมายถึง ฤทธิ์ที่สามารถแสดงให้เห็นเป็นอัศจรรย์ได้ด้วยการใช้ฤทธิ์ที่เกิดจากการใช้พลังทางจิต

๒ อาเทศนาปาฏิหาริย์ หมายถึง การทายใจ เป็นผู้รับรู้กระบวนการของจิตมนุษย์หรือสัตว์ สามารถกำหนดรู้จิตของคนอื่นได้อย่างน่าอัศจรรย์

๓ อนุศาสนิปาฏิหาริย์ หมายถึง ปาฏิหาริย์ที่เกิดจากการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนอย่างถูกต้อง^๒

^๑ พระธรรมปิฎกโลกาจารย์, พจนานุกรม บาลี-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้าที่ ๒๒๘.

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมรวมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้าที่ ๓๕๖.

และในพจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน ยังให้ความหมายปาฏิหาริย์ที่มีความหมายใกล้เคียงกันกับความหมายในทางพระพุทธศาสนา คือ อิทธิปาฏิหาริย์ เป็นการแสดงฤทธิ์ที่พ้นจากวิสัยของสามัญมนุษย์ได้อย่างอัศจรรย์ อาเทศนาปาฏิหาริย์เป็นการดัดใจคนได้เป็นอย่างดีน่าอัศจรรย์ และอนุศาสน์ปาฏิหาริย์เป็นการสั่งสอนเพื่อให้เกิดความอัศจรรย์ใจ^๓

ดังนั้น ปาฏิหาริย์สาม จึงหมายถึง การแสดงฤทธิ์ในลักษณะต่างๆ ตามความต้องการ เช่น นิรมิตกายคนเดียวเป็นหลายคน ทำหลายคนให้เป็นคนเดียว ล่องหน ดำดิน เดินบนน้ำ หรือการสอนให้เห็นความจริงตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าและยังมีความหมายในพระไตรปิฎกคือ

ในทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ปาฏิหาริย์ หมายถึง คุณเครื่องทำให้เกิดความสำเร็จ ๓ ประการ

๑) อิทธิปาฏิหาริย์ หมายถึง การแสดงอิทธิฤทธิ์ทางจิตใจที่สามารถกระทำสิ่งใดก็ได้ตามความมุ่งหมายของจิต เช่น กำบังหายตัว เหาะขึ้นไปในบนอากาศ ซึ่งมีการแสดงอิทธิฤทธิ์ ๒ ลักษณะ คือ “อามิสฤทธิ์ เป็นการแสดงอิทธิฤทธิ์เพื่อให้เกิดความสำเร็จในทางวัตถุ และธรรมฤทธิ์ การแสดงฤทธิ์ในทางธรรม ซึ่งเป็นเหตุแห่งความเจริญทางด้านธรรม”^๔

๒) อาเทศนาปาฏิหาริย์ มีความอัศจรรย์ในการทลายจิตใจของบุคคลอื่นได้อย่างแม่นยำ มีความรอบรู้กระบวนการของจิตใจจนสามารถกำหนดลักษณะอาการเล็กๆ รวมถึงความคิดอุปนิสัยและจิตใจของผู้อื่นได้อย่างแม่นยำ

๓) อนุศาสน์ปาฏิหาริย์ เป็นปาฏิหาริย์ที่เกิดจากความจริง ซึ่งเป็นการลงมือปฏิบัติตาม เช่น การปฏิบัติธรรมแล้วสามารถเข้าถึงซึ่งความสำเร็จในหลักธรรมคำสอน สิ่งเหล่านี้จึงเป็นการแสดงปาฏิหาริย์เช่นกัน^๕

ปาฏิหาริย์ทั้ง ๓ ประการนี้พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ เพราะว่าเป็นหลักธรรมของการประพฤติปฏิบัติได้ด้วยตนเองและสำเร็จด้วยตนเอง

ในทีฆนิกาย ปาฏิภวรรค ปาฏิหาริย์ หมายถึง อภิญญา คือ การแสดงฤทธิ์เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นมี ๖ ประการ^๖ ดังนี้ คือ

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๕๖), หน้า ๖๕๔.

^๔ อ.ทก. (ไทย) ๒๐/๔๐๓/๑๑๗.

^๕ ที.สี. (ไทย) ๕/๓๓๕/๒๗๒.

^๖ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔๓๑/๓๐๗.

๑) อิทธิวิธี หมายถึง วิธีการสำหรับผู้ที่มีความรู้ ทำให้เกิดการแสดงอิทธิฤทธิ์ในลักษณะต่างๆ ได้ตามความต้องการที่ปรารถนา ผู้ที่จะแสดงอิทธิฤทธิ์ได้นั้นจะต้องเป็นบุคคลที่บริสุทธิ์ทางกาย วาจาและจิตใจ เป็นผู้รักษาสัจจะ จึงจะแสดงอิทธิฤทธิ์ได้ตามต้องการ ซึ่งเป็นการแสดงอิทธิฤทธิ์ระดับโลกิยะหรือระดับชาวโลกทั่วไป

๒) ทิพโศต หมายถึง การแสดงอิทธิฤทธิ์ทางหู เป็นบุคคลที่มีหูทิพย์ สามารถที่จะรับฟังเรื่องราวต่างๆ ในระยะไกลได้หรือการพูดคุยกันทางกระแสจิตของพระอรหันต์ ซึ่งเป็นแสดงอิทธิฤทธิ์ระดับโลกุตระธรรม

๓) เจโตปริยญาณ หมายถึง ญาณหรือเป็นผู้มีความรู้ ที่สามารถกำหนดรู้จิตของบุคคลอื่นได้อย่างแม่นยำ เหมือนพระพุทธองค์ทราบวารจิตของสัตว์โลกทั้งหลายที่มีวารจิตต่างกันออกไปในลักษณะแตกต่างกัน ตามแต่กรรมจะเป็นเครื่องกำหนด

๔) ปุพเพนิวาสานุสสติ หมายถึง การแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ที่เกี่ยวกับการระลึกชาติได้ของบุคคลที่สามารถทำกิเลสให้สิ้นไป เช่น พระพุทธเจ้าและเหล่าสาวกของพระองค์ที่ตัดขาดจากกิเลสแล้วจึงจะสามารถแสดงอิทธิปาฏิหาริย์นี้ได้

๕) ทิพจักขุ หมายถึง อิทธิปาฏิหาริย์ทางสายตา เป็นบุคคลที่สามารถมองอะไรต่างๆ ที่อยู่ไกลได้อย่างชัดเจน เห็นภาพดังกล่าวนั้นเหมือนอยู่ใกล้ๆ

๖) อาสวักขยญาณ หมายถึง เป็นผู้ที่มีความรู้ สามารถทำให้อาสวะทั้งหมดสิ้นไป ซึ่งเป็นการเข้าถึงซึ่งความสุขอันสูงสุดในพระพุทธศาสนาตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

อภิญาทั้ง ๖ ประการที่ได้นำเสนอในเบื้องต้นนี้ ขอแรกเป็นอิทธิฤทธิ์หรืออิทธิปาฏิหาริย์ในระดับโลกิยะหรือระดับทั่วไปที่จะสามารถแสดงได้ แต่พระองค์ไม่ทรงให้สาวกของพระองค์แสดง เพราะอาจทำให้เกิดการยึดติดได้ในการแสดงอิทธิฤทธิ์ระดับนี้ ส่วนอิทธิฤทธิ์ที่เริ่มจากข้อสองเป็นต้นไปนั้นเป็นระดับโลกุตระธรรม พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงห้าม

ในสัตตนิกาเย สฬายตนวรรค วิชชา ๘ หมายถึง การทำความรู้ให้เกิดอิทธิฤทธิ์หรือการแสดงอิทธิฤทธิ์ให้เกิดความสำเร็จด้วยความรู้ ดังนี้

๑) วิปัสสนาญาณ หมายถึง การพิจารณาเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในกองสังขารคือ นามรูปให้เห็นจริงตามกฎของไตรลักษณ์ “อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา” เมื่อพิจารณาเห็นจริงตามกฎไตรลักษณ์แล้ว ก็จะทำให้จิตใจสงบและสามารถแสดงอิทธิฤทธิ์ได้ตามความประสงค์

^๑ ส.สพว.(ไทย) ๑๘/๑/๑.

๒) มโนมยิทธิ หมายถึง ฤทธิ์ที่สำเร็จทางจิตใจ สามารถนิรมิตกายออกจากกายได้หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การเอาจิตจดจ่ออยู่กับสิ่งนั้น เรื่องนั้น เพื่อให้เกิดสมาธิแล้วสิ่งนั้น เรื่องนั้นก็สำเร็จไปเอง

๓) อิทธีวิธี หมายถึง วิธีแสดงอิทธิฤทธิ์ให้สำเร็จเหมือนอภิญา

๔) ทิพพโสด หมายถึง เป็นผู้มืหุทธิ

๕) เจโตปริยญาณ หมายถึง ผู้ที่สามารถกำหนดใจผู้อื่นได้อย่างแม่นยำ

๖) ปุพเพนิวาสานุสสติ หมายถึง เป็นผู้มือิทธิฤทธิ์ในการระลึกชาติได้

๗) ทิพพจักขุ หมายถึง เป็นผู้มืฤทธิ์ในทางตาทิพย์

๘) อาสวักขยญาณ หมายถึง การทำให้อาสวะหมดสิ้นไปได้^๔

วิชาทั้ง ๘ ประการนี้เป็นการแสดงอิทธิฤทธิ์ได้ด้วยการอาศัยวิชาแสดงจึงจะประสบความสำเร็จในระดับต่างๆ เพราะการจะสำเร็จอิทธิปาฏิหาริย์ตามหลักพุทธศาสนานั้น ส่วนหนึ่งจะต้องอาศัยวิชาความรู้เป็นองค์ประกอบ อีกส่วนหนึ่งก็จะสำเร็จในการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์

ในมัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ อภการทรงสั่งสอนของพระพุทธเจ้ายังเป็นความหมายของการแสดงอิทธิฤทธิ์ ในทศพลญาณก็รวมไปถึงการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์และอาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน หมายถึง พระพุทธเจ้าทรงสอนมนุษย์ให้เข้าใจ สามารถนำไปปฏิบัติตามได้และมีผลตามมา เมื่อองค์ประกอบทั้ง ๑ ประการครบเมื่อใด ก็จะถือว่าเป็นการแสดงปาฏิหาริย์ได้สำเร็จ ซึ่งพระอาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนมี ๑ ลักษณะ ดังนี้

๑) อภิญาญชัมมเทศนา หมายถึง พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมด้วยความรู้ที่พระองค์มีจริง ทรงรู้เห็นในหลักธรรมคำสอนเป็นอย่างดียิ่งกว่าผู้อื่น และทรงสั่งสอนผู้อื่นให้รู้ตามสามารถนำไปปฏิบัติและได้ผลตามมาจากการปฏิบัติ

๒) สนิทานชัมมเทศนา หมายถึง ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผล ทรงสั่งสอนชี้แจงให้เห็นว่าเหตุเกิดขึ้นอย่างไร ผลเกิดขึ้นอย่างไร ไม่ทรงสั่งสอนในทางที่เลื่อนลอย ซึ่งเป็นปาฏิหาริย์ที่เกิดจากการปฏิบัติ

๓) สัปปาฏิหาริยชัมมเทศนา หมายถึง ทรงแสดงธรรมเพื่อให้เห็นจริง ได้ผลเป็นอัศจรรย์ ทรงสั่งสอนให้มองเห็นอย่างชัดเจน เป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไปและสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลได้อย่างอัศจรรย์ใจ^๕

^๔ ที.สี. (ไทย) ๕/๑๓๑/๑๑๒.

^๕ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๓๐/๓๒๒.

พระอาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนนั้น เป็นการที่พระองค์ทรงแสดงธรรม เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติตามจนบังเกิดผลดีต่อชีวิต จึงได้ชื่อว่า เป็นผู้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ สำเร็จ ส่วนทศพลญาณหรือตถาคตญาณ คือญาณอันเป็นกำลังของพระพุทธเจ้าที่ทำให้พระองค์ สามารถบันลือสีหนาทได้อย่างอาภุชาและสามารถประกาศพระพุทธศาสนาได้อย่างมั่นคง

ในขุททกนิกาย มหานิทเทส ทศพลญาณหรือตถาคตญาณเป็นกำลังแห่งความสำเร็จในการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนี้

๑) ฐานฐานญาณ หมายถึง กำลังแห่งพระปรีชาสามารถที่พระองค์ทรงหยั่งรู้ ฐานะและอฐานะ เพื่อให้รู้ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผล ว่ามีความเกี่ยวข้องกับวิสัยของบุคคลซึ่ง มีผลกรรมที่จะได้รับ ทั้งดีและไม่ดี

๒) กรรมวิปากญาณ หมายถึง กำลังแห่งพระปรีชาสามารถที่หยั่งรู้ผลของกรรม และสามารถแยกออกได้ระหว่างกรรมดีและกรรมไม่ดี สิ่งที่ทำให้เกิดกรรมนั้นยังสัมพันธ์กัน ระหว่างปัจจัยที่แวดล้อมไปด้วยกระบวนการอันสลับซับซ้อนได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง

๓) สัพพัตถคามินีปฏิบัติญาณ หมายถึง พระปรีชาสามารถในการหยั่งรู้ถึงข้อปฏิบัติที่จะสามารถนำพาชีวิตมุ่งสู่คติทั้งปวง มีสุคติ ทุกคติหรือการพ้นจากคติ พร้อมทั้งการหยั่งรู้ ข้อปฏิบัติเพื่อให้เกิด อรรถประโยชน์ที่ประกอบด้วย “ทิฐฐัมมิกัตตะประโยชน์หรือประโยชน์ในปัจจุบัน, สัมปรายกัตถัตตะประโยชน์หรือประโยชน์ในเบื้องหน้า และปรมัตตะประโยชน์หรือประโยชน์อันสูงสุดคือ พระนิพพาน”^{๑๐} พระองค์ทรงทราบในทั้งทางโลกและทางธรรมทั้งปวง

๔) นานาธาตุญาณ หมายถึง พระปรีชาหยั่งรู้สภาวะของโลกอันประกอบด้วยธาตุต่างๆ ทรงรู้จักสภาวะธรรมชาติที่ประกอบด้วยสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต ก็ประกอบด้วยธาตุต่างๆ แต่ละธาตุก็จะทำหน้าที่ของธาตุนั้นๆ ไปตามกระบวนการและหน้าที่ เช่น ธาตุดิน มีหน้าที่เป็น โครงสร้างในส่วนแข็งๆ ของร่างกายมนุษย์ มีกระดูก เป็นต้น

๕) นานาธิมุตติกญาณ หมายถึง พระปรีชาสามารถในการหยั่งรู้ เป็นการรู้ อธิษาศัย ความโน้มเอียง ความเชื่อถือในแนวความคิดของสัตว์โลกที่เป็นไปในลักษณะต่างๆ

๖) อินทริยปโรปริยัตตญาณ หมายถึง พระปรีชาญาณหยั่งรู้ในอินทริย์ของสัตว์โลกทั้งหลายว่ามีมากหรือน้อยเพียงไร

๗) ญาณาทิสังกิเลสาทิญาณ หมายถึง พระปรีชาสามารถในการหยั่งรู้ถึงความ เสรีาหมอง ความท่องเที่ยวในการออกจากกามแห่งวิโมกข์ สมาริและสมาบัติทั้งหลาย

^{๑๐} จุ.ม. (ไทย) ๒๕/๒๕๒/๒๐๕.

๘) ปุพเพนิวาसानุสสติญาณ หมายถึง พระปรีชาสามารถในการหยั่งรู้อันทำให้ระลึกชาติ ซึ่งเป็นชาติหรือภพที่มีอยู่ในหนหลังได้

๙) จตุปปาตญาณ หมายถึง พระปรีชาในการหยั่งรู้ในการจุดของสัตว์โลกที่เป็นไปได้ด้วยกรรมของตนเองที่ก่อเอาไว้

๑๐) อาสวักขยญาณ หมายถึง พระปรีชาสามารถที่หยั่งรู้ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายของผู้ที่สิ้นกิเลสแล้ว^{๑๑}

ปาฏิหาริย์สามตามความหมายในพระพุทธศาสนานั้น เป็นความหมายที่เป็นไปในลักษณะของการทรงสั่งสอนเพื่อให้เกิดความอัศจรรย์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นการสอนเพื่อให้เกิดความสำเร็จในการปฏิบัติตามหลักธรรมอันทำให้เกิดผลตามมามากมายน่าอัศจรรย์ เช่น พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ปฏิบัติตาม ย่อมทำให้เกิดอิทธิปาฏิหาริย์ตามมาหรือเป็นเพียงผลพลอยได้เท่านั้น หรือ ปาฏิหาริย์สาม ตามความหมายในพระสูตรนั้น หมายถึง ผลที่เกิดจากการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา แล้วจึงทำให้เกิดปาฏิหาริย์ขึ้นตามความหมาย ดังกล่าว

นอกจากปาฏิหาริย์สามที่ปรากฏในพระสูตรต้นตอปรากฏแล้ว ยังมีปาฏิหาริย์สามที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตามหลักข้อห้าม แล้วก็จะสามารถทำให้เกิดอิทธิปาฏิหาริย์ขึ้นได้ เช่น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรมว่าการรักษาพระวินัย จะทำให้เกิดญาณ ๓ ประการซึ่งเป็นญาณหยั่งรู้ในทางพระวินัยและสามารถแสดงปาฏิหาริย์ได้ ดังนี้

๑) สัจจญาณ หมายถึง ปรีชาสามารถในการหยั่งรู้ในอริยสัจ ๔ ในแต่ละอย่างเช่น “ทุกข์ สมุทัย นิโรธและมรรค” ซึ่งเป็นหนทางแห่งความสำเร็จในการปฏิบัติเพื่อให้พ้นจากทุกข์

๒) กิจจญาณ หมายถึง การหยั่งรู้อันเป็นกิจในอริยสัจ ๔ เพื่อที่จะให้เข้าใจในแต่ละข้อของอริยสัจ ๔ เป็นต้น

๓) กตญาณ หมายถึง การหยั่งรู้ถึงกิจที่ปฏิบัติแล้วในอริยสัจ ๔ ในแต่ละข้อที่ทำสำเร็จแล้ว^{๑๒}

นอกจากนี้ยังมี พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายกิจในอริยสัจ ๔ ซึ่งหมายถึงอิทธิฤทธิ์ในการปฏิบัติตามหลักอริยสัจ ๔ คือ “ทุกข์ สมุทัย นิโรธและมรรค” ซึ่งเป็นอิทธิฤทธิ์ที่เป็นผลพลอยได้จากกิจในอริยสัจ ๔ ดังนี้

^{๑๑} อัง.ทสก.(ไทย) ๒๔/๒๑/๓๕.

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์(ฉบับประมวลธรรม), พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๘๖.

๑) ปริญา หมายถึง การกำหนดกิจในทุกข์รู้เห็นในหลักของความเกิดทุกข์หรือสาเหตุของการเกิดทุกข์

๒) ปหานะ หมายถึง การหยั่งในกิจของสมุทัยตามหลักของการกำจัดทุกข์ให้หมดสิ้นไปในที่สุดและสามารถทำให้มีผลพลอยได้คืออิทธิปาฏิหาริย์

๓) สัจฉิกิริยา หมายถึงการทำให้แจ้งที่เป็นนิโรธตามหลักของทุกข์ นิโรธ ซึ่งเป็นการเข้าถึงขั้นบรรลุตที่หมายตามต้องการคือ พระนิพพาน ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดในการประพาสปฏิบัติเพื่อการจัดทุกข์ให้สิ้นไปโดยสิ้นเชิง

๔) ภาวนา หมายถึง การให้แจ้งถึงกิจในอริยมรรคตามหลักของการปฏิบัติในอริยสัจ ๔^{๑๑}

พระวินัยปิฎก หมายถึง การประมวลสิกขาบทสำหรับพระภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ที่สามารถปฏิบัติตามหรือไม่ล่วงละเมิด แล้วก็สามารถทำให้จิตมีสมาธิ มีความสงบทางกายและจิตใจ สามารถแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ได้ แต่อิทธิปาฏิหาริย์เป็นเพียงส่วนประกอบของการปฏิบัติตามหลักในทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น

ปาฏิหาริย์สามตามความหมายทางพระวินัยปิฎกนั้น เป็นความหมายที่เกี่ยวกับข้อห้ามการติดยึดในการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ เพราะอิทธิปาฏิหาริย์ไม่ใช่ทางพ้นทุกข์ แต่เป็นเพียงผลพลอยได้จากการไม่ล่วงละเมิดบทบัญญัติในพระวินัยปิฎกที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ เพื่อให้เกิดความสงบสุขแห่งสงฆ์และความเจริญมั่นคงในพระพุทธศาสนาต่อไปในอนาคต

ดังนั้น ความหมายของปาฏิหาริย์สามในพระพุทธศาสนาจึงหมายถึง การแสดงเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามความต้องการ ๓ ประการ คือ การแสดงเพื่อให้สำเร็จตามความต้องการโดยอาศัยพลังอันเกิดจากจิตที่ไปบังคับหรือการคลบกันดาลให้สิ่งนี้เปลี่ยนไปเป็นสิ่งนั้นตามความปรารถนาของจิต เช่น การใช้พลังของจิตเข้าไปเปลี่ยนสสารให้ก้อนหินกลายเป็นทองคำ ก็เป็นการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์, ส่วนอาเทศนาปาฏิหาริย์ เป็นการแสดงปาฏิหาริย์ที่สามารถทลายใจของบุคคลอื่นได้อย่างแม่นยำ และอนุศาสนีปาฏิหาริย์ เป็นการแสดงปาฏิหาริย์เพื่อให้เกิดปัญญาให้เห็นตามหลักความเป็นจริง เช่น บุคคลใดสามารถปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าได้อย่างถูกต้อง บุคคลนั้นสามารถที่จะเป็นอริยบุคคล เป็นพระอรหันต์หรือการเข้าถึงพระนิพพานได้อย่างอัศจรรย์ใจ

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์(ฉบับประมวลธรรม), พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕๖.

๓.๒ ประเภทของปาฏิหาริย์สาม

ประเภทของปาฏิหาริย์สามในพระพุทธศาสนานั้น เป็นการแบ่งเป็นออกเพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างกันระหว่างอิทธิปาฏิหาริย์สามในระดับโลกียธรรมและโลกุตระธรรม อิทธิปาฏิหาริย์ทั้ง ๒ ประการดังกล่าวนี้ มีความสำเร็จตามความประสงค์ทั้งสองประการแต่มีความแตกต่างกันตรงจุดมุ่งหมายและบุคคลผู้แสดงปาฏิหาริย์ พร้อมทั้งผู้ได้พบเห็นการแสดงปาฏิหาริย์เป็นหลักสำคัญ คือ ประเภทปาฏิหาริย์ระดับโลกียธรรมและประเภทปาฏิหาริย์ระดับโลกุตระธรรม ดังนี้

๓.๒.๑ ประเภทปาฏิหาริย์สามระดับโลกียธรรม

ปาฏิหาริย์สามระดับโลกียธรรมนั้น เป็นประเภทการแสดงปาฏิหาริย์สำหรับผู้ที่ยังไม่สิ้นไปแห่งกิเลส (ผู้ยังมีกิเลส)

๑) อิทธิปาฏิหาริย์ เป็นการแสดงอิทธิฤทธิ์ทางจิตใจที่สามารถกระทำสิ่งใดก็ได้ตามความมุ่งหมายของจิต เช่น กำบังหายตัว เหาะขึ้นไปในบนอากาศ ซึ่งมีการแสดงอิทธิฤทธิ์ ๒ ลักษณะ คือ “อามิสฤทธิ์ เป็นการแสดงอิทธิฤทธิ์เพื่อให้เกิดความสำเร็จในทางวัตถุ และธรรมฤทธิ์เป็นการแสดงฤทธิ์ในทางธรรม ซึ่งเป็นเหตุแห่งความเจริญทางธรรม”^๔ เพื่อให้เข้าถึงความสำเร็จเพียงชั่วคราวเท่านั้น ยังไม่มีความมั่นคง

๒) อาเทศนาปาฏิหาริย์ มีความอัศจรรย์ในการทลายจิตใจของบุคคลอื่นได้อย่างแม่นยำ มีความรอบรู้กระบวนการของจิตใจจนสามารถกำหนดลักษณะอาการเล็กๆ รวมถึงความคิดอุปนิสัยและจิตใจของผู้อื่นได้อย่างแม่นยำ^๕

๓) อิทธิวิชา หมายถึง อิทธิวิธีหรือวิธีการสำหรับผู้ที่มีความรู้ทำให้เกิดการแสดงอิทธิฤทธิ์ในลักษณะต่างๆ ได้ตามความต้องการที่จิตใจปรารถนา ผู้ที่จะแสดงอิทธิฤทธิ์ได้นั้นจะต้องเป็นบุคคลที่บริสุทธิ์ทางกาย วาจาและจิตใจ เป็นผู้รักษาสัจจะจึงจะแสดงอิทธิฤทธิ์ได้ตามต้องการ ซึ่งเป็นการแสดงอิทธิฤทธิ์ระดับโลกียะหรือระดับชาวโลกทั่วไป^๖

๔) วิปัสสนาญาณ หมายถึง การพิจารณาเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจกองสังขาร คือ นามรูปให้เห็นจริงตามกฎของไตรลักษณ์ “อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา”^๗ เมื่อพิจารณาเห็นจริงตามกฎของไตรลักษณ์แล้วก็จะทำให้จิตใจสงบและสามารถแสดงอิทธิฤทธิ์ตามความประสงค์

^๔ อัง.ทก. (ไทย) ๒๐/๔๐๓/๑๑๗.

^๕ ที.ที. (ไทย) ๕/๓๓๕/๒๗๓.

^๖ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔๓๑/๓๐๗.

^๗ ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑/๑.

๕) มโนมยิทธิ หมายถึง ฤทธิ์ที่สำเร็จทางจิตใจ สามารถนิรมิตกายออกจากกายได้ หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การเอาจิตจกอยู่กับสิ่งนั้นเรื่องนั้นเพื่อให้เกิดสมาธิ แล้วสิ่งนั้นเรื่องนั้นก็จะสำเร็จไปเอง^{๑๔}

ประเภทของปาฏิหาริย์ในพระพุทธในระดัปลอกิยธรรมนี้ เป็นปาฏิหาริย์ที่บุคคลสามัญชนทั่วไปก็สามารถแสดงปาฏิหาริย์ประเภทนี้ได้ โดยเฉพาะผู้ที่รักษากายให้บริสุทธิ์ วาจาบริสุทธิ์และรักษาจิตใจให้บริสุทธิ์แล้วก็จะสามารถแสดงปาฏิหาริย์ระดับนี้ได้ แต่ทว่าพระพุทธเจ้าทรงห้ามพระสาวกไม่ให้แสดงปาฏิหาริย์ในระดับนี้ เพราะอาจทำให้สาวกของพระองค์ยึดติดในการแสดงปาฏิหาริย์ ดังกล่าว

๓.๒.๒ ประเภทปาฏิหาริย์ตามระดับโลกุตระธรรม

ปาฏิหาริย์สามระดับโลกุตระธรรมนั้น เป็นการที่ทรงแสดงเพื่อให้เกิดความเลื่อมใสในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์เป็นผู้เข้าใจในหลักของความจริง คือ อริยสัจ ๔ ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงธรรมให้สำเร็จตามความจริงที่เรียกว่า “ปาฏิหาริย์” ดังนี้

๑) อนุศาสน์ปาฏิหาริย์ เป็นปาฏิหาริย์ที่เกิดจากความจริง ซึ่งเป็นหลักการแสดงธรรมให้พบกับความสำเร็จ เช่น พระพุทธเจ้าทรงเทศนาสั่งสอนพุทธบริษัทของพระองค์เสร็จแล้วก็สามารถทำให้ผู้รับฟังพระธรรมบรรลุธรรมได้หรือการปฏิบัติตามหลักธรรมแล้วก็สามารถเข้าถึงซึ่งความสำเร็จในขั้นต่างๆ ตามลำดับของอริยบุคคล คือ โสดาบัน โสดาปัตติผล สิ่งเหล่านี้จึงเป็นการแสดงปาฏิหาริย์เช่นกัน

๒) ทิพโสต หมายถึง การแสดงอิทธิฤทธิ์ทางหู เป็นบุคคลที่มีหูทิพย์สามารถที่จะรับฟังเรื่องราวต่างๆ ในระยะไกลได้หรือการพูดคุยกันทางกระแเสจิด ซึ่งเป็นการแสดงอิทธิฤทธิ์ในระดับโลกุตระธรรม

๓) เจโตปริยญาณ หมายถึง ญาณหรือเป็นผู้มีความรู้ที่สามารถกำหนดจิตใจของบุคคลอื่นได้อย่างแม่นยำ เหมือนพระพุทธองค์ทราบวาระจิตของสัตว์โลกทั้งหลายที่มีวาระจิตต่างกันออกไปในลักษณะต่างๆ ตามหลักของกรรมเป็นเครื่องกำหนด

๔) ปุพเพนิวาสานุสสติ หมายถึง การแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ที่เกี่ยวกับการระลึกชาติได้ของบุคคลที่สามารถทำกิเลสให้สิ้นไป เช่น พระพุทธเจ้าและเหล่าสาวกของพระองค์ที่ตัดขาดจากกิเลสแล้วจึงจะสามารถแสดงอิทธิปาฏิหาริย์นี้ได้

๕) ทิพจักขุ หมายถึง อิทธิปาฏิหาริย์ทางสายตา เป็นบุคคลที่สามารถมองอะไรต่างๆ ที่อยู่ไกลได้อย่างชัดเจนเหมือนเห็นภาพดังกล่าวนั้นอยู่ใกล้ๆ

^{๑๔} ส.สพ.(ไทย) ๑๘/๑/๑.

๖) อาสวักขยญาณ หมายถึง เป็นผู้ที่มีความรู้ที่สามารถทำให้อัสวะทั้งหมดสิ้นไป ซึ่งเป็นการเข้าถึงซึ่งความสุขอันสูงสุดในพระพุทธศาสนาตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า^{๑๕}

นอกจากนี้ยังมีประเภทของปาฏิหาริย์ที่เกิดจากพระพุทธเจ้าและพระธรรมทั้งสองประการรวมกันเข้ากันเป็นหนึ่งเดียวจึงทำให้เกิดปาฏิหาริย์ตามมา

๗) พุทธานุภาพ คือพระพุทธานุภาพที่ทำให้ผู้คนทั้งหลายเกิดความศรัทธาปลาตะ น้อมกายใจเข้ามาเคารพนับถือพระพุทธองค์^{๑๖}

การแสดงปาฏิหาริย์ประเภทนี้นั้นจะต้องอาศัยเรื่องของการเข้าฌาน สมาบัติ เมื่อสามารถที่จะทำให้จิตนิ่งสงบจนได้ฌาน สมาบัติ ก็สามารถที่จะทำให้ได้ความวิเศษในด้านต่างๆ อาทิ เช่น การได้ฌานขั้นทุติยภูมิก็จะสามารถทำให้ได้เกิดปาฏิหาริย์ต่างๆ อันเป็นผลมาจากจิตใจที่สงบนิ่งจนปราศจากกิเลสทั้งหมด จึงทำให้จิตพระพุทธองค์มีพลังพิเศษเพิ่มขึ้น ดังมีเรื่องบันทึกไว้ว่า สมัยนั้นฝนใหญ่นอกฤดูกาลตกลงมา เกิดห้วงน้ำใหญ่ สถานที่อันพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ก็ถูกน้ำท่วม พระผู้มีพระภาคทรงพระดำริว่า

เราพึงขบ้ำน้ำให้ออกไปโดยรอบ แล้วจงกรรมบนพื้นดินที่มีฝุ่นฟุ้งขึ้นตรงกลาง ทรงขบ้ำน้ำให้ออกไปโดยรอบ เสด็จจงกรรมบนพื้นดินที่มีฝุ่นฟุ้งขึ้นตรงกลาง ลำดับนั้น ชฎิลอูรเวลกัสสปะ กล่าวว่ พระมหาสมณะอย่าได้ถูกน้ำพัดไปเลย จึงพร้อมด้วยชฎิลเป็นอันมาก ลงเรือไปยังสถานที่อันพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ได้เห็นพระผู้มีพระภาคทรงขบ้ำน้ำให้ออกไปโดยรอบ เสด็จจงกรรมบนพื้นที่มีฝุ่นฟุ้งขึ้นตรงกลาง จึงทูลถามว่า “ข้าแต่พระมหาสมณะ พระองค์ยังประทับอยู่ที่นี้หรือ” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ถูกละ กัสสปะ เรายังอยู่ที่นี้” แล้วเสด็จเหาะขึ้นไปปรากฏอยู่บนเรือ ขณะนั้นชฎิลอูรเวลกัสสปะคิดว่า “พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากจริงถึงบัลลาคลไม่ให้น้ำไหลไปได้ แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่”^{๑๗}

๘) ธรรมมานุภาพ เป็นการกล่าวให้ได้รับรู้ถึงอันสงส์ของการปฏิบัติธรรม ให้ได้เห็นเป็นรูปธรรม คือทำผู้ที่ได้ศึกษาให้รู้เห็นผลอันเกิดจากการปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติตามธรรมนั้นเป็นอย่างไร ที่สามารถจะเป็นแบบอย่างของการดำเนินชีวิตแบบอริยะ เพราะได้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์ ดังนี้

นรชนเมื่อค้ำนึ่งเหตุนี้ว่า เราได้จ่ายโภคทรัพย์เลี้ยงตนแล้ว ได้จ่ายโภคทรัพย์เลี้ยงคนที่ควรเลี้ยงแล้ว ได้ผ่านพ้นภัยที่เกิดขึ้นแล้ว ได้ให้ทักษิณาทานที่มีผลอันเลิศแล้ว ได้ทำพลีกรรม

^{๑๕} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๔๓๑/๓๐๗.

^{๑๖} ที.สี.(ไทย) ๕/๓๓๕/๒๗๓.

^{๑๗} วิ.ม.(ไทย) ๔/๑๒/๖๐.

๕ ประการแล้ว ได้บำรุงท่านผู้มีศีลสารวมอินทรีย์ ประพฤติพรหมจรรย์แล้ว บัณฑิตผู้อยู่ครอง เรือน พึงปรารถนาโภคทรัพย์เพื่อประโยชน์อันใด ประโยชน์นั้นเราก็บรรลุแล้ว เราได้ทำสิ่งที่ไม่ เตือรื้อนแล้ว ชื่อเป็นผู้ดำรงอยู่ในธรรมของพระอริยเจ้า และสามารถสะท้อนให้เห็นถึงผลที่ได้รับ นั้น ด้วยการปฏิบัติตามคุณธรรมในข้อนั้นๆ อย่างเช่น ที่เคยมีบันทึกไว้ใน อาทิตตปริยายสูตร ว่า ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ตำบลอุรุเวลาเสนานิคมตามพระอัชชาสัย ได้เสด็จจากกริกไป ยังตำบล คยาสีสะ พร้อมด้วยภิกษุหมู่ใหญ่ราว ๑,๐๐๐ รูปและพระภิกษุเหล่านั้นล้วนเคยเป็นชฎิลมาก่อนทั้งนั้น พระองค์ประทับอยู่ ณ ตำบล คยาสีสะใกล้แม่น้ำคยา พร้อมด้วยภิกษุ ๑,๐๐๐ รูป ณ ที่ นั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกับพระภิกษุทั้งหลายว่า^{๒๒}

ภิกษุทั้งหลาย สิ่งทั้งปวงเป็นของร้อน ก็อะไรเล่าชื่อว่าสิ่งทั้งปวงเป็นของร้อน จักขุเป็นของร้อน รูปทั้งหลายเป็นของร้อน จักขุวิญญานเป็นของร้อน จักขุสัมผัสเป็นของร้อน แม้ความเสวยอารมณ์ที่เป็นสุขหรือทุกข์ หรือมิใช่สุขมิใช่ทุกข์ ที่เกิดขึ้น เพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัยที่เป็นของร้อน ร้อนเพราะอะไร เรากล่าวว่า ร้อนเพราะไฟ คือ ราคะ เพราะไฟคือ โทสะ เพราะไฟคือ โมหะ ร้อนเพราะความเกิด เพราะความแก่ เพราะความตาย เพราะความโศก เพราะความคร่ำครวญ เพราะทุกข์ เพราะ โทมนัส เพราะความคับแค้นใจ

พระเจ้าจักรพรรดิศุทัตสนะ มีอาณาเขตปกครองจรด ๔ คาบสมุทร ทรงปกครอง บ้านเมืองอย่างมั่นคงอุดมสมบูรณ์ กำแพงเมืองทำด้วยทองคำ เงิน แก้วรัตนชาติ ๗ อย่างและมีฤทธิ์ ๔ อย่าง แล้วประทับบนบัลลังก์ ทรงส่งจดจากกาม ส่งจดจากอกุศล ทรงเข้าถึงฉานที่ ๑,๒,๓,๔ ไปตามลำดับ ดังที่มีคำกล่าวสอนถึงการได้รับคุณประโยชน์จากการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ที่ทรงตรัสว่า

สุขา สงฺฆขสุส สามคฺคี มคฺคานญฺจนุคฺคห สมคฺครโต ฌมฺมญฺฐู โยคฺคฺเขมา น ธี สติ สงฺฆิ สมคฺคํ กตฺวาน กปฺปี สมคฺคํหิ โมทติ^{๒๓}

ความพร้อมเพรียงของหมู่สงฆ์ทำให้เกิดสุข การสนับสนุนผู้พร้อมเพรียงกัน เป็นเหตุแห่งความสุข บุคคลผู้ยินดีในความพร้อมเพรียง ตั้งมั่นอยู่ในธรรม ย่อมไม่เสื่อมจากธรรมอันเกษมจากโยคะ นรชนผู้สืบทอดหมู่คณะให้พร้อมเพรียงกันแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์ตลอดกัป

ประเภทปาฏิหาริย์สามระดับ โลกุตระธรรมนั้น เป็นการแสดงปาฏิหาริย์เพื่อให้เกิดความสิ้นไปแห่งอาสวะหรือความสิ้นไปของกิเลสต้นเหตุทั้งปวงได้อย่างเป็นอัศจรรย์ เช่น คำสั่งสอนของ

^{๒๒} อัง.ปญจก. (ไทย) ๓๖/๒๒/๔๓.

^{๒๓} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๔๘-๓๕๘/๓๓-๓๕.

พระพุทธเจ้า ที่เป็นการแสดงปาฏิหาริย์อย่างอัศจรรย์ใจ หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเมื่อนำไปประพฤติปฏิบัติแล้วเกิดผลตามมาน่าอัศจรรย์

ดังนั้น ปาฏิหาริย์สามในพระพุทธศาสนาจึงแบ่งออกได้ ๒ ประเภท คือ ประเภทปาฏิหาริย์ระดับโลกียธรรม ที่บุคคลทั่วไปหรือชาวโลกผู้ที่รักษากาย วาจาและจิตใจให้มีความบริสุทธิ์ ก็สามารถแสดงปาฏิหาริย์ได้ แต่ในระดับนี้อาจทำให้เกิดความยึดติดในปาฏิหาริย์พระพุทธเจ้าทรงห้ามสาวกของพระองค์แสดงปาฏิหาริย์ประเภทนี้ ส่วนประเภทปาฏิหาริย์ระดับโลกุตระธรรมนั้นเป็นการแสดงปาฏิหาริย์ของผู้สิ้นแล้วซึ่งกิเลส เป็นการแสดงปาฏิหาริย์เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสแก่บุคคลที่ยังไม่เลื่อมใส เช่น พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเสร็จแล้ว พระองค์ทรงสามารถรู้วาระจิตของแต่ละบุคคลว่าอยู่ระดับใด ซึ่งเป็นการแสดงธรรมเทศนาเพื่อให้เกิดความเลื่อมใสดังกล่าว แต่ผู้แสดงปาฏิหาริย์จะต้องไม่ยึดติดในส่วนนี้เพราะไม่ใช่หนทางพ้นทุกข์ตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

๓.๓ ความสำคัญของปาฏิหาริย์สามในพระพุทธศาสนา

ความสำคัญของปาฏิหาริย์สามนั้น มีความสำคัญในด้านการทำให้เกิดความสนใจ ที่ทำให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสของบุคคลทั้งหลาย ซึ่งเป็นความสำคัญในเบื้องต้น ซึ่งเป็นแรงจูงใจเพื่อให้ เข้ามาประพฤติปฏิบัติธรรม อันจะก่อเกิดประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม ดังนี้

๓.๓.๑ ความสำคัญในด้านการทำให้เกิดความสนใจ

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้เห็นถึงจุดเด่นที่น่าสนใจของแต่ละบุคคลในการที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติให้เห็นผลตามมา ซึ่งเป็นเทศนาที่ทำให้เกิดความอัศจรรย์ใจ มีแนวทางการคิดอันสำคัญในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขในเบื้องต้น ท่ามกลางและสูงสุดคือ “อิทธิบาท ๔ มีฉันทะ วิริยะ จิตตะและวิมังสา”^{๒๔} เพราะการมีหลักของอิทธิบาททั้ง ๔ ประการนี้จะต้องประสบความสำเร็จในการทำปาฏิหาริย์ ดังนี้

(๑) ฉันทะ ความพอใจ มนุษย์ถ้ามีความพอใจที่จะทำอะไรแล้ว ก็หมายถึงสิ่งนั้นจะต้องสำเร็จตามความมุ่งหมายและเป็นการปฏิบัติด้วยใจรัก “จึงทำให้เกิดปริณญา ๓ ประการ คือ การกำหนดรู้ในการผลกรรม การทำความรู้จัก มีความเข้าใจอย่างครบถ้วนในการนำไปปฏิบัติ”^{๒๕} เมื่อมีความพอใจแล้วก็จะสามารถทำให้มีความพอใจในการกำหนดรู้ การทำความเข้าใจและสามารถนำไปปฏิบัติ ก็จะประสบความสำเร็จในปาฏิหาริย์

^{๒๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๑/๒๓๓.

^{๒๕} พุ.ม. (ไทย) ๒๕/๖๒/๖๐.

(๒) วิริยะ ความเพียร ซึ่งเป็นความมุ่งมั่นที่จะประกอบการนั้นๆให้สำเร็จด้วยความตั้งใจ ความเพียรหรือความพยายามนั้นจะต้องอาศัยความตั้งใจหรือตามคติทางพระพุทธศาสนาที่ว่า อธิษฐานธรรม เพื่อให้เกิดความมุ่งมั่นในการทำปาฏิหาริย์ คือ “ปัญญา สัจจะ จาคะและอุปสมะ”^{๒๖} ดังนี้

๑) ปัญญา การมีความเพียรนั้นสิ่งที่ขาดไม่ได้คือปัญญา ซึ่งเป็นการพิจารณาให้เห็นถึงความเป็นจริงในการใช้ความเพียรให้เกิดประโยชน์

๒) สัจจะ เป็นความตั้งใจจริงในการทำงานเพื่อให้เกิดประโยชน์ มนุษย์เราถ้ามีความตั้งใจหรือการตั้งสัจจะแล้ว สิ่งที่ต้องลงแรงจะไม่เสียเปล่า เพราะมีการตั้งสัจจะเพื่อให้เกิดความมุ่งมั่น

๓) จาคะ เป็นการเสียสละหรือการสละเวลาในการเอาใจใส่ในปาฏิหาริย์ของคนที่ทำอยู่ ซึ่งเป็นการทุ่มเททั้งแรงกายและสติปัญญา เพื่อกิจการงานนี้โดยเฉพาะก็จะทำให้ปาฏิหาริย์เกิดขึ้นมาได้

๔) อุปสมะ ความสงบหรือความมั่นใจในการที่จะได้รับผลจากการทำปาฏิหาริย์ พยายามใช้ปัญญาในการทำปาฏิหาริย์ มีความตั้งใจทั้งแรงกายและแรงใจอย่างเต็มที่เพื่อให้ความเพียรพยายามสำเร็จลงด้วยดี

(๓) จิตตะ เป็นการตั้งใจหรือความเอาใจใส่ในการนั้นๆ ด้วยความคิดที่จะประกอบการนั้นให้สำเร็จด้วยดี ซึ่งเป็นการทุ่มเทเวลาให้กับงานอย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้เกิดผลรวมธรรม เพื่อการครองเรือนของคฤหัสถ์ คือ “สัจจะ ทมะ ขันติและจาคะ”^{๒๗} ดังนี้

๑) สัจจะ มีความมั่นคงในการปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถที่มีอยู่

๒) ทมะ เป็นการข่มใจหรือการข่มจิตใจไม่ให้ฟุ้งซ่านเมื่อเจออุปสรรคต่างๆ

๓) ขันติ เป็นผู้มีอารมณ์อดทนทั้งทางร่างกายและจิตใจ เพื่อให้งานสำเร็จด้วยดี

๔) จาคะ เป็นการสละความขุ่นมัวออกจากจิตใจหรือการสละกิเลสที่ทำให้จิตใจใฝ่ในอบายมุข ซึ่งจะป็นสาเหตุของการทำให้ทั้งในหน้าที่การงาน

(๔) วิมังสา เป็นผู้มีสมาธิไตร่ตรองหรือการพิจารณาเพื่อให้เห็นถึงผลดี ผลเสียของการทำปาฏิหาริย์ที่ได้ปฏิบัติมาแล้ว มีข้อบกพร่องอยู่ที่ใดบ้าง ถ้ามีข้อดีก็จดจำไว้เพื่อนำไปปฏิบัติในครั้งต่อไป หรือมีข้อเสียก็ควรแก้ไขให้เรียบร้อย เพื่อให้มีความสมบูรณ์ ซึ่งเป็นหลักแห่งความสำเร็จปาฏิหาริย์ในพุทธศาสนา

^{๒๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๔/๒๔๑.

^{๒๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๑๑/๓๖๑.

ความสำคัญของปาฏิหาริย์สามในด้านการทำให้เกิดความสนใจนั้น เพราะมนุษย์เรามีความเชื่อเรื่องปาฏิหาริย์เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ดังนั้น ปาฏิหาริย์จึงเป็นเพียงจุดเริ่มต้นที่ทำให้มนุษย์เกิดความสนใจในหลักธรรมข้ออื่นๆ ต่อไป เมื่อปฏิบัติตามแล้วทำให้หลุดพ้นจากความทุกข์ได้ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา คือ มีความศรัทธาในการดำเนินชีวิตเพื่อให้ถึงจุดหมาย คือ พระนิพพาน ตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ดังจะได้นำเสนอในหัวข้อต่อไป

๓.๓.๒ ความสำคัญในด้านที่ทำให้เกิดความเลื่อมใส

การแสดงปาฏิหาริย์สามเพื่อให้เกิดความศรัทธาได้นั้น เป็นการแสดงพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าเพื่อให้เกิดความอัศจรรย์ใจเมื่อพระองค์แสดงพระธรรมเทศนาจบลงและทรงสามารถรู้วาระจิตของผู้ฟังพระธรรมเทศนาว่าอยู่ในระดับใดตามภูมิจิตภูมิธรรมของแต่ละบุคคล พระองค์ก็ทรงทราบทั้งหมด ดังในการแสดงปาฏิหาริย์สามที่ทรงเสด็จไปปรหมโลกได้ด้วยกายเนื้อ แล้วพระองค์ยังสามารถเสด็จจ้งกรมอยู่ในอากาศได้อีกด้วย ดังนี้

พระศาสดา มีพระหฤทัยปรารถนาจะทำพระปาฏิหาริย์ด้วยพระองค์ เพื่อทรมานเสียดซึ่งเดียรถีย์ทั้งหลายให้พ่ายแพ้ฤทธาานุภาพ จึงเนรมิตรตนจ้งกรมในอากาศยาวตลอดหมื่นจักรวาล เอาเขาพระสิเนรุราชทั้งหมื่นโลกธาตุมาเป็นเสาทองรองรับเพดาน แล้วพระบรมครูก็เข้าสู่จตุตถฌานสมาบัติ อันเป็นที่ตั้งแห่งอภิญาณะกระทำอิทธิปาฏิหาริย์เหาะขึ้นบนอากาศ เสด็จพระพุทธลีลาศไปมา ณ พื้นแห่งรัตนจ้งกรม ด้วยปฐมวิกลินปริกรรม แล้วนฤมิตรแสดงอาการไสยาสน์^{๒๔}

ปาฏิหาริย์ที่พระองค์ทรงแสดงให้เห็นปรากฏในโลกเพื่อความศรัทธาในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ที่ได้มีกล่าวไว้ในตำราทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นการแสดงให้เห็นได้ว่า พระพุทธเจ้ามีคุณสมบัติประจำพระองค์อย่างไร ทรงมีปาฏิหาริย์ประการใดและทรงสามารถต่อสู้ต้านทานสรรพอันตรายต่างๆ ได้อย่างไร พระผู้มีพระภาคเจ้ายังได้เคยแสดงปาฏิหาริย์ที่เรียกว่า อวิภาวปาฏิหาริย์ ย่อมทำที่มีดีให้สว่างบ้าง ทำสิ่งที่ย่อมไม่เห็นให้มองเห็นได้ โดยที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงอธิษฐานให้ชาวเมืองสาเกตมองเห็นชาวเมืองสาวัตถี นอกจากนี้ “พระผู้มีพระภาคเจ้ายังทรงแยกแผ่นดินให้คนทั้งหลายเห็นลงไปจนกระทั่งถึงอเวจิมหานรก และทรงแหวกอากาศให้คนทั้งหลายเห็นไปจนถึงพรหมโลก”^{๒๕}

^{๒๔} พร รัตนสุวรรณ, อภิญา เล่ม ๒ (กรุงเทพมหานคร : สำนักคั่นคว่ำทางวิญญาณ, ๒๕๓๖), หน้า ๕๔๕.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๓.

และหากจะกล่าวกันในเรื่องปาฏิหาริย์ที่พระพุทธองค์เสด็จไปดาวดึงส์ เรื่องปรากฏดังนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าครั้นทรงกระทำยมกปาฏิหาริย์แล้ว พระองค์เมื่อจะเสด็จไปยังภพดาวดึงส์นั้น ทรงเริ่มแสดงอภิธรรมกถาตั้งแต่ต้น แก่เทวดาในแสนจักรวาลที่มาประชุมกัน โดยพระพุทธเจ้าจะทรงเนรมิตกายขึ้นมาอีกองค์หนึ่งทำหน้าที่แสดงธรรมแทนไปเรื่อยๆ โดยไม่หยุด ส่วนตัวจริงจะเสด็จไปชำระพระโอษฐ์ด้วยการทรงเกี่ยวไม้ชำระฟันก่อนแล้วเสด็จไปทรงรับบิณฑบาตในหมู่ชนชาวอูตรกุรุทวีป แล้วเสด็จกลับมาเสวยที่ริมสระอนาคต ปาฏิหาริย์ที่พระองค์ทรงกระทำได้ คือ “ติโรภาวปาฏิหาริย์ ทำที่สว่างให้มืด ทำที่ไม่กำบังให้เป็นที่กำบัง ตัวอย่างปาฏิหาริย์ข้อนี้ ยกตัวอย่างเรื่อง พระยสกุลบบุตร เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงคลายอิทธิทธิสังขาร ที่ปิดบังมิให้เศรษฐีเห็นยสกุลบบุตรทั้งหลาย ที่ยสกุลบบุตรก็นั่งอยู่ใกล้ๆกับเศรษฐีนั้นเอง”^{๓๐} และเรื่องปาฏิหาริย์การเนรมิตสิ่งของมาจากอากาศ ในครั้งที่พระองค์ทรงเหยียดพระหัตถ์ขวาออกไป พร้อมกับตรัสว่า “ท่านทั้งหลายจงเป็นภิกษุมารเกิด ท่านทั้งหลายจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อจะทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” พอสิ้นพระคำรัส กุลบบุตรเหล่านั้นก็ปรากฏว่ามีเครื่องอัฐบริหารครบหมดทุกคนและในเมื่อได้นุ่งห่มสบงจีวร พร้อมทั้งมีเครื่องบริวารอย่างอื่น ก็ปรากฏว่าเป็นเสมือนพระเถระที่มีพรรษาตั้ง ๑๐๐ ทั้งหมด

๓.๓.๓ ความสำคัญด้านจิตใจ

ความสำคัญด้านจิตใจนั้นมีผลในการอาศัยเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นของจิตใจเป็นสิ่งสำคัญ เพราะมนุษย์ทุกคนนั้นต้องการหาที่พึ่งทางใจด้วยกันทุกคน มนุษย์ถ้าขาดที่พึ่งทางใจแล้ว ก็เปรียบเสมือนบุคคลผู้ไม่มีหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ปาฏิหาริย์ในทางพระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน ที่แสดงให้เห็นผลทันตาเห็นอย่างน่าอัศจรรย์ใจ เช่น พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเสร็จแล้ว พระองค์ก็สามารถบอกได้ว่า บุคคลนั้นมีวาระจิตถึงระดับใด พระองค์ก็ทรงทราบและทรงบอกให้บุคคลนั้นได้รับทราบ ซึ่งเป็นการสร้างความอัศจรรย์ใจให้แก่บุคคลทั่วไป เช่น พระพุทธเจ้าทรงทราบถึงหลักการสอนบุคคล ๔ ประเภท คือ เป็นบุคคลที่มีความแตกต่างกันในด้านต่างๆ ตั้งแต่ภูมิปัญญา ความรู้ ความสามารถที่ประกอบด้วย “อุคฆฏิตัญญู วิปจิตัญญู เนยยะ และปทปรมะ”^{๓๑} ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถแตกต่างกันไป ดังนี้

๑) อุคฆฏิตัญญู เป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถดีมาก พอได้ยินได้ฟังหัวข้อเรื่องเท่านั้นก็สามารถที่จะเข้าใจได้ตลอดทั้งเรื่อง สามารถที่จะเข้าใจหลักการดำเนินชีวิตในสังคม

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๓.

^{๓๑} อัง.จตุกก (ไทย) ๒๑/๑๓๓/๑๘๓.

ได้ง่าย เรียกว่า “สุขาปฏิบัติ จิปาถะ”^{๓๒} เป็นผู้ปฏิบัติงานอย่างเข้าใจได้ง่ายสามารถนำไปปฏิบัติหน้าที่การงานเพื่อให้เข้าถึงหลักการดำเนินชีวิตที่มีความสุขได้หรือสามารถประกอบอาชีพให้ประสบความสำเร็จได้ง่าย

๒) วิปจิตัญญ เป็นบุคคลที่ได้ฟังหัวข้อเรื่องพร้อมอธิบายอีกสักครั้งก็เข้าใจในหัวข้อเรื่องต่างๆ การประกอบอาชีพก็เช่นเดียวกัน พอได้ฟังหัวข้อเรื่องพร้อมคำอธิบายก็สามารถนำหัวข้อเรื่องดังกล่าวนั้นไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง เรียกว่า “สุขาปฏิบัติ ทนธาภิญญา”^{๓๓} เป็นผู้มีความสามารถเข้าถึงความสำเร็จได้เร็ว

๓) เนยยะ เป็นบุคคลที่ได้ฟังหัวข้อเรื่องแล้วพร้อมคำอธิบายอีกสัก 3 ถึง ๔ ครั้งก็พอที่จะสามารถเข้าใจได้และสามารถนำไปปฏิบัติได้ เรียกว่า “ทุกขาปฏิบัติ จิปาถะ”^{๓๔} เป็นการปฏิบัติหน้าที่การงานที่เข้าถึงความสำเร็จได้ช้า

๔) ปทปรมะ เป็นบุคคลที่เข้าใจได้ยาก จะบอกหัวข้อเรื่องหรืออธิบายอย่างไรก็ยังไม่สามารถเข้าใจได้ จึงไม่สามารถประกอบการหรือปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จได้ เรียกว่า “ทุกขาปฏิบัติ ทนธาภิญญา”^{๓๕} ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่มีความลำบากจึงสำเร็จได้ยาก

เมื่อเป็นเช่นนี้ ปาฏิหาริย์จึงจำเป็นจะต้องเป็นหลักที่ฟังของบุคคลบางจำพวก เพราะบุคคลเหล่านั้นมีปัญหาไม่เท่าเทียมผู้อื่น เพียงแต่ให้บุคคลเหล่านั้นยึดเป็นที่พึ่งทางจิตใจ เพราะบุคคลที่จะแสดงปาฏิหาริย์ได้น้อยก็เป็นผู้ที่รักษากาย วาจา และจิตใจให้มีความบริสุทธิ์ เว้นจากการล่วงละเมิดศีลหรือบุคคลบางจำพวกอาจใช้ปาฏิหาริย์ในการรักษาโรค เช่น แนวคิดทางพุทธปรัชญาเกี่ยวกับการบำบัดรักษาผู้ป่วยในทางไสยเวท^{๓๖} ซึ่งเป็นความเชื่อในระดับโลกียธรรม เป็นบุคคลที่มีความเชื่อมั่นในเรื่องของปาฏิหาริย์เป็นหลักสำคัญทางจิตใจ

การแสดงปาฏิหาริย์จึงมีความสำคัญต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เพราะมนุษย์มีความเชื่อเรื่องปาฏิหาริย์ก่อนที่จะมีการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา เพราะมนุษย์มีความเชื่อว่าโลกเกิดจากการสร้างของพระเจ้า พระพรหมหรือพระนารายณ์เหล่านี้ เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้ การแสดงปาฏิหาริย์ในพระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญที่เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความสนใจให้เกิดแก่มนุษย์ ช่วยชักนำให้มาปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และพระองค์ก็

^{๓๒} อัง.จตุกก (ไทย) ๒๑/๑๖๑/๒๐๐.

^{๓๓} อัง.จตุกก (ไทย) ๒๑/๑๖๑/๒๐๑.

^{๓๔} อัง.จตุกก (ไทย) ๒๑/๑๖๑/๒๐๒.

^{๓๕} อัง.จตุกก (ไทย) ๒๑/๑๖๑/๒๐๔.

^{๓๖} ทองเปลือง อภัยวงศ์, “การบำบัดผู้ป่วยในทางไสยเวทกับแนวคิดทางพุทธปรัชญา”, สารนิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

ทรงเทศนาสั่งสอนหลักธรรมที่ความล้ำลึกกว่าการแสดงปาฏิหาริย์ให้แก่ผู้คนทั้งหลายได้ปฏิบัติ ตาม จนกระทั่งมีความเห็นตามเป็นจริงอย่างถูกต้อง ไม่ยึดติดในปาฏิหาริย์ เพราะปาฏิหาริย์ต่างๆ นั้น บุคคลธรรมดาก็สามารถที่จะแสดงได้และปาฏิหาริย์เหล่านี้เป็นเพียงพื้นฐานส่วนหนึ่งของ หลักธรรมคำสั่งสอนและไม่ใช่สาระสำคัญของพระพุทธศาสนา แต่หลักธรรมที่สำคัญในทาง พระพุทธศาสนา คือ ความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง โดยนำพาชีวิตมุ่งสู่จุดหมายสูงสุดในทาง พระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน

๓.๔ ลักษณะของปาฏิหาริย์สามในพระพุทธศาสนา

ลักษณะของปาฏิหาริย์สามในพระพุทธศาสนานั้นสามารถแบ่งลักษณะออกได้เป็นประเด็น สำคัญ ๒ ลักษณะ คือ ลักษณะที่ควรแสดงปาฏิหาริย์และลักษณะของการที่ไม่ควรแสดงปาฏิหาริย์ เพราะว่าการแสดงปาฏิหาริย์ดังกล่าวนี้ สามารถให้ทั้งโทษและคุณประโยชน์ไปพร้อมกัน เช่น การ คิดยึดในเรื่องของปาฏิหาริย์ ซึ่งไม่ใช่จุดหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา เพราะปาฏิหาริย์เป็น เพียงผลพลอยได้ แต่ไม่ใช่สิ่งที่ต้องการอย่างแท้จริงตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า สิ่ง ที่ต้องการตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คือ การหลุดพ้นจากความทุกข์หรือ พระนิพพาน เมื่อเป็นเช่นนี้ ลักษณะของปาฏิหาริย์ในพระพุทธศาสนาจึงมี ๒ ลักษณะ คือ การ แสดงปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้าและการแสดงปาฏิหาริย์ของพระสาวกของพระพุทธเจ้า ดังนี้

๓.๔.๑ ลักษณะการแสดงปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า

ลักษณะการแสดงปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้านั้นเป็นการแสดงปาฏิหาริย์ของผู้สิ้นกิเลสแล้ว พระองค์ไม่ได้หวังประโยชน์ในทาง ลาภ ยศ สรรเสริญแต่ละประการใด พระองค์ทรง แสดงเพื่อให้เห็นว่า การประพฤติปฏิบัติชอบตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ก็จะสามารถ เห็นผลได้ตามความต้องการ เช่น การแสดงปาฏิหาริย์ต่างๆ ได้ อันเป็นเพียงผลพลอยได้จากการ ปฏิบัติธรรมเท่านั้น แต่ยังมีสิ่งที่เหนือกว่าปาฏิหาริย์อีก คือ พระนิพพาน ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงปาฏิหาริย์เพียงเพื่อให้เห็นถึงการสร้างศรัทธา ตามลักษณะของการแสดงปาฏิหาริย์

๑) ปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า ก่อนที่พระองค์จะทรงตรัสรู้ ได้เสด็จไปลอยถาดที่นาง สุชาดาใส่ข้าวปายาสถวาย ทำให้พระผู้มีพระภาคทรงมีพระฉวีวรรณเสมอด้วยสีลิมทองสิงคิ ทรง สงบแล้ว ทรงหลุดพ้นแล้ว ได้เสด็จเข้าไปยังกรุงราชคฤห์พร้อมด้วยภิกษุที่เคยเป็นชฎิลผู้สงบแล้ว พ้นแล้วอย่างวิเศษ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงมีทศพลญาณ ทรงทราบธรรมเสมอ ด้วยการ แสดงปาฏิหาริย์ของพระองค์นั้น สิ่งแรกที่เราต้องทำความเข้าใจเอาไว้ก่อนว่า พระพุทธเจ้า มิได้ทรงปรารถนาจะเอาโลกไว้ในกำพระหัตถ์ของพระองค์ ทรงเผยแผ่พระศาสนาเพื่อความ สุข

ของสัตว์โลก ไม่ใช่เพื่อแสวงหาอำนาจของพระเจ้าจักรพรรดิ “การทำฤทธิ์เดชให้คนเห็น เป็นเหตุ นำมาซึ่งความกลัว ความขอมแพ้ แต่มิได้ทำให้เกิดความนิยมนับถืออะไรมา ความสุขของสัตว์โลกจะมีได้ด้วยการปฏิบัติตามธรรมของพระองค์ ไม่ใช่การกลัวฤทธิ์เดชของพระองค์”^{๓๓} แต่ในเรื่องการแสดงปาฏิหาริย์นั้น พระองค์ทรงแสดงได้ดียิ่งกว่าผู้ใด ไม่มีใครทำได้ดีเท่ากับพระพุทธองค์ ดังเช่น วันหนึ่งซึ่งเป็นวันนักขัตฤกษ์ ในกรุงราชคฤห์ กุมาริกาประมาณ ๕๐๐ คน มาถวายขนมวงเดือนลงในบาตรของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหมดเพียงบาตรเดียว และอีกประการหนึ่งที่สามารถชี้ให้เห็นได้อย่างชัดเจน คือพระบรมศาสดาเมื่อกระทำปาฏิหาริย์ทรงรำพึงว่า พระพุทธเจ้าในอดีตทั้งหลายทำปาฏิหาริย์นี้แล้วจำพรรษาที่ไหนหนอ ทรงเห็นว่าจำพรรษาในภาพดาวดึงส์ แล้วทรงแสดงอภิธรรมปิฎกแก่พระพุทธรามดา” ฉะนั้นเมื่อทรงทำปาฏิหาริย์นี้เสร็จแล้ว ก็ทรงยกพระบาทขวาเหยียบเหนือยอดเขายุคันธร ทรงยกพระบาทอีกข้างหนึ่งเหยียบเหนือยอดเขาสิเนรุราช ระยะที่ย่างพระบาท ๓ ก้าว ได้มีแล้วในเนื้อที่ ๖๘ แสนโยชน์ ช่องพระบาท ๒ ช่อง ได้ถ่างออก เช่นเดียวกันกับการย่างตามปกติ ใครๆไม่ควรกำหนดว่า “พระศาสดาทรงเหยียดพระบาทออกไปกว้างนับเป็นร้อยๆ หรือเป็นพันๆ โยชน์ เมื่อพระศาสดาทรงจำพรรษาที่แท่นบัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ ทรงอธิษฐานให้ผ้าสังฆาฏิของพระองค์ครอบคลุมพื้นศิลาอาสน์ทั้งหมด แล้วทรงอธิษฐานให้จิวรคลุมไว้อีกชั้นหนึ่ง จะทรงประทับนั่งเฉพาะในบริเวณที่จิวรคลุมไว้”^{๓๔} ครั้นแล้วจึงทำให้พระแท่นบัณฑุกัมพลศิลาอาสน์นั้นเล็กลงเท่ากับบริเวณที่จิวรคลุมอยู่

ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นการแสดงปาฏิหาริย์ของผู้สิ้นแล้วแห่งกิเลสทั้งปวง ไม่ยึดติดในความมีฤทธิ์เดช เพราะพระพุทธเจ้าเป็นผู้มีฤทธิ์มาก แต่พระองค์ก็ไม่ได้ทรงสั่งสอนให้สาวกไปยึดมั่นถือมั่นในปาฏิหาริย์ พระองค์ทรงสั่งสอนให้มีความมุ่งมั่นที่จะนำพาชีวิตไปสู่จุดหมายอันสูงสุด ดังนั้น การแสดงปาฏิหาริย์ของพระสาวกจึงมีลักษณะในการถูกห้ามแสดงปาฏิหาริย์

๓.๔.๒ ลักษณะการแสดงปาฏิหาริย์ของพระสาวกของพระพุทธเจ้า

ลักษณะการแสดงปาฏิหาริย์ของพระสาวกนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงสรรเสริญ เพราะว่าอาจทำให้ไปยึดติดในการแสดงปาฏิหาริย์ว่าเป็นของสุดยอด เพราะเป็นสาเหตุของการเกิดโลกธรรม ๘ คือ “ลาภ การได้ลาภ ๑ อลาภ การเสื่อมลาภ ๑ ยศ การได้ยศ ๑ ยศ การเสื่อมยศ ๑ ปัสสสา สรรเสริญ ๑ นินทา ดิเดียน ๑ สุข มีความสุข ๑ ทุกข์ ความทุกข์”^{๓๕} โลกธรรม

^{๓๓} พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, *พุทธธานุภาพกับจิตตานุภาพ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๕.

^{๓๔} พร รัตนสุวรรณ, *อภิญา เล่ม ๒*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักคั่นคว่ำทางวิญญาณ, ๒๕๓๖), หน้า ๓๗๘.

^{๓๕} อ.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๕๖/๑๕๕.

ทั้ง ๘ ประการดังกล่าวนี้ไม่ใช่หนทางแห่งความพ้นทุกข์ พระพุทธเจ้าจึงไม่ทรงสรรเสริญในการแสดงปาฏิหาริย์ของสาวก แต่ที่พระสาวกของพระพุทธเจ้าแสดงปาฏิหาริย์นั้นก็เพียงการแสดงเพื่อให้ทราบถึงความเป็น เอกัคคตา ของแต่ละบุคคลหรือเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของแต่ละบุคคลเท่านั้น เช่น

ปาฏิหาริย์สามของพระโมคคัลลานะเถระ การที่พระมหาโมคคัลลานะได้ขึ้นไปเฝ้าทูลถามพระพุทธเจ้าว่า จะเสด็จลงมาจากเทวโลก ณ เมืองไหน (แสดงว่าพระมหาโมคคัลลานะแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ที่เหาะไปทูลถามพระพุทธเจ้าบนเทวโลกได้)

แสดงให้เห็นว่าพระโมคคัลลานะท่านได้แสดงฤทธิ์ในการสอนแบบอาเทศนา สอนแก่นักบวชนอกพระพุทธศาสนาขณะหนึ่ง ได้จ้างโจรก็กหนึ่งให้ไปหาท่านเพราะเดียดริยทั้งหลายได้ประชุมปรึกษากัน แล้วต่างลงความเห็นว่า ทุกวันนี้การที่พวกตนเสื่อมจากลาภสักการะมีผู้นับถือน้อยลง เป็นเพราะผู้คนพากันหันไปเลื่อมใสพระสมณะโคดมเป็นส่วนใหญ่ สาวกของ พระสมณะโคดมองค์สำคัญที่เป็นตัวการให้คนหันมาเลื่อมใสศรัทธาของตนนั้นคือพระโมคคัลลานะ เนื่องจากสาวกรูปนี้มีฤทธิ์มาก ไปนรก-สวรรค์แล้วกลับมาเทศนาสั่งสอนจนผู้คนเกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาต่อไป

แสดงให้เห็นว่าพระเถระก็เข้ามานอชยฐานจิตหายตัวไปทำให้พวกเดียดริยู้สึกเสียดแค้นหนักขึ้น จึงเร่งให้พวกโจรจัดการกับพระเถระให้ได้ วันหนึ่งท่านพิจารณาถึงการที่พวกโจรพยายามฆ่าท่านว่าคงจะเนื่องมาจากกรรมเก่าที่ตามมาให้ผล พระโมคคัลลานะนั้นแม้ว่าจะมีฤทธิ์มากอย่างไรก็ตาม ก็ยังไม่พ้นจากกรรมที่เคยสร้างไว้แต่ชาติปางก่อน จึงยอมให้โจรฆ่าตาย เพราะเคยสร้างกรรมด้วยการว่าจ้างโจรฆ่ามารดา บิดาตาบอดของตนเองจนถึงแก่ความตาย^{๔๐} ดังนั้น ถึงจะมีฤทธิ์มากอย่างไรก็ไม่อาจทำให้หลุดพ้นจากความทุกข์ได้พระพุทธองค์จึงไม่ทรงสรรเสริญ ดังพระพุทธดำรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย บรรดาสาวกของพระตถาคตที่มีฤทธิ์มาก โมคคัลลานะนี้เป็นเลิศกว่าใครทั้งสิ้น”

ปาฏิหาริย์ของพระปิณโฑลภารทวชะ หลังจากท่านได้บรรลุอรหัตผลแล้ว ได้แสดงปาฏิหาริย์สามของพระปิณโฑลภารทวชะมีดังต่อไปนี้

ในระยะแรกท่านได้รับคำประลองฤทธิ์ เรื่องนี้เกิดขึ้นที่เมืองราชคฤห์ เศรษฐีคนหนึ่งมีความประสงค์จะทราบว่ามีพระอรหันต์อยู่ในโลกหรือไม่ เศรษฐีเมืองราชคฤห์จึงนำบาตรไม้จันทร์ไปแขวนไว้บนที่สูง แล้วท้าวว่า หากพระอรหันต์มีอยู่ในโลกนี้จริง ก็ให้เหาะขึ้นไปเอาบาตรไม้จันทร์นั้นลงมา เศรษฐีเมืองราชคฤห์กำหนดเวลาไว้ ๗ วัน พระมหาโมคคัลลานะเห็นว่า ๖ วัน

^{๔๐} อปทาน.๑ ๘/๑/๔๕๐-๔๕๔.

ผ่านไปแล้ว ก็ยังไม่มีใครเหาะขึ้นไปนำบาตรลงมาตามคำท้า ท่านเกรงว่าจะมีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาด้วย โดยคนทั่วไปอาจจะเข้าใจผิดไปได้ว่า ไม่มีพระอรหันต์อยู่ในโลกนี้จริง ท่านจึงบอกพระปิ่นโกลการทวาหะ ซึ่งกำลังยืนห่มจีวรอยู่ด้วยกันเพื่อออกมารับบิณฑบาต ให้เหาะขึ้นไปนำบาตรไม้จันทน์ลงมา

แสดงให้เห็นว่าตอนพระปิ่นโกลการทวาหะได้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์เหาะไปปลดบาตรไม้จันทน์บนยอดไม้ แล้วไปรับบิณฑบาตที่บ้านราชคฤหเศรษฐี มหาชนพากันเกรี้ยวกราวเดินตามพระปิ่นโกลการทวาหะเถระไป^{๔๑}

แสดงให้เห็นว่าพระศาสดาทรงได้ยื่นจึงทรงเรียกประชุมพระภิกษุสงฆ์ ทรงติเตียนและทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุแสดงฤทธิ์ ใครแสดงต้องอาบัติทุกกฏ (ทรงใช้แบบอาเทศนาปาฏิหาริย์กับพระปิ่นโกลการทวาหะ)

แสดงให้เห็นว่าพระปิ่นโกลการทวาหะใช้ปาฏิหาริย์อนุสาสนีปาฏิหาริย์คือท่านทำตามทีพระมหาโมคคัลลานะบอกได้เป็นการสำเร็จ คือท่านเข้าสู่ จตุตถฌาน แล้วอธิษฐานจิตให้ตัวเบาจนเหาะได้ ท่านเอานิ้วเท้าคืบหินแผ่นใหญ่เหาะเวียนรอบเหนือเมืองราชคฤห์ ๓ รอบ จากนั้นจึงทำลายก้อนหินให้แหลกละเอียด แล้วไปยืนอยู่บนยอดเรือนของเศรษฐีเมืองราชคฤห์ เศรษฐีเห็นแล้วศรัทธายอมรับว่า ท่านเป็นพระอรหันต์จริง จึงคว่าหน้านอนราบกับพื้นแล้วอ่อนวอนให้ท่านลงมาจากยอดเรือน ผลของการแสดงฤทธิ์ในครั้งนั้น ทำให้เศรษฐีเมืองราชคฤห์เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ประกาศตนนับถือพระรัตนตรัยตลอดชีวิต^{๔๒}

ปาฏิหาริย์ของพระสีวลี ท่านมีสถานะเดิมเกิดในวรรณะกษัตริย์ เป็นโอรสของพระนางสุปวาสา เป็นชาวเมืองกุนทโกถียนคร ซึ่งเป็นหนึ่งของกษัตริย์โกถียวงศ์ อันเป็นพระญาติข้างฝ่ายพุทธมารดา

ชีวิตฆราวาสของท่านนั้น อยู่ในท้องของพระมารดานานถึง ๗ ปี ๗ เดือนและ ๗ วัน^{๔๓} ดังนั้น ท่านจึงแปลกพิเศษกว่าเด็กคนอื่น ๆ กล่าวคือ เมื่อคลอดออกจากครรภ์พระมารดาแล้วสามารถทำงานได้เลย เพราะวันที่คลอดท่านนั้น บิดามารดาได้นิมนต์พระพุทธเจ้ามาเสวยพระกระยาหารพร้อมด้วยพระสาวกรูปสำคัญ เช่น พระสารีบุตร ท่านมีโอกาสนำชีวิตฆราวาสเพียงแค่วันเดียว การออกบวชในวันที่ ๗ หลังจากประสูติจากครรภ์พระมารดา โดยพระบิดาและ

^{๔๑} ฐ.อ.๓/๒๘๗-๒๘๘.

^{๔๒} บรรจบ บรรณรุจิ, อตีติมหาสาวก, (นนทบุรี : กองทุนศึกษาพุทธสถาน, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒๓.

^{๔๓} อุทาน.อ.๑/๓/๒๑๐-๑.

พระมารดาได้มอบถวายให้เป็นสัทธวิหาริกของพระสารีบุตร การแสดงปาฏิหาริย์ของพระสีวลีมีดังต่อไปนี้

การแสดงปาฏิหาริย์ของพระสีวลีในช่วงที่ประสูติจากครรภ์ของพระมารดา และประยูรญาติทั้งหลาย ได้นิมนต์พระพุทธเจ้าและพระสาวกมาฉันภัตตาหารที่พระตำหนักเป็นเวลา ๗ วัน เจ้าชายสีวลีนั่น โดยเหตุที่อยู่ในครรภ์พระมารดานานถึง ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน เมื่อประสูติออกมาแล้วจึงสามารถทำงานได้เลย

แสดงให้เห็นว่าพระสีวลีได้ใช้ปาฏิหาริย์ในการช่วยถวายภัตตาหารแก่พระพุทธเจ้า พร้อมด้วยสาวกทั้งหลายพระสารีบุตรได้พิจารณาคุณเจ้าชายพระองค์น้อยมาตั้งแต่วันแรก ครั้นถึงวันที่ ๗ ซึ่งเป็นวันสุดท้ายที่รับนิมนต์ไว้ จึงได้สนทนากับเจ้าชายเพื่อสร้างความคุ้นเคย ขณะนั้นเองพระนางสุปปวาสาทอดพระเนตรเห็นเจ้าชายน้อยสนทนากับพระสารีบุตร จึงเสด็จเข้าไปใกล้ พระสารีบุตรได้ถวายพระพรให้ทราบว่ากำลังชวนให้เจ้าชายออกบวช และเจ้าชายก็สนพระทัย พระนางสุปปวาสาทรงดีพระทัยเป็นอย่างมาก จึงตรัสอนุญาตให้พระเถระช่วยจัดการบวชให้ตามที่เจ้าชายประสงค์

เมื่อพระนางสุปปวาสาและพระประยูรญาติรวมทั้งพระบิดาอนุญาตแล้ว พระสารีบุตรก็นำเจ้าชายน้อยกลับไปวัด แล้วจัดการบวชให้เป็นสามเณรและนับแต่วันที่ท่านบวช ลากสักการะก็เกิดขึ้นเป็นอย่างมากแก่มกษุสงฆ์ที่อยู่ร่วมกันภายในวัด ท่านได้ฟัง ตบปัญจกกรรมฐานจากพระสารีบุตรผู้เป็นพระอุปัชฌาย์เป็นอันดับแรก โดยพระอุปัชฌาย์สอนให้ท่านกำหนดส่วนของร่างกายที่เห็นได้ง่ายๆก่อน ๕ ส่วน คือ เกสา(ผม), โลมา(ขน), นขา(เล็บ), ทันตา(ฟัน), ตโจ(หนัง) จากนั้นพระอุปัชฌาย์ได้สอนให้ท่านพิจารณาถึงความทุกข์ทรมานขณะที่อยู่ในพระครรภ์ของพระมารดานานถึง ๗ ปี ท่านได้บรรลุพระอรหัตต์ในเวลาปลงผมเสร็จพอดี คือท่านได้บรรลุโสดาปัตติผล ในเวลาปลงผมจุกที่ ๑ เสร็จ บรรลุสภิกทาคามิผลในเวลาปลงผมจุกที่ ๒ เสร็จ บรรลุอนาคามิผลในเวลาปลงผมจุกที่ ๓ เสร็จ และบรรลุอรหัตผลในเวลาปลงผมจุกที่ ๔ ซึ่งเป็นจุกสุดท้ายเสร็จเรียบร้อย

แสดงให้เห็นว่าพระสีวลีใช้ปาฏิหาริย์สามแบบอนุศาสนีปาฏิหาริย์ในช่วงที่กล่าวได้ว่าท่านเป็นพระภิกษุผู้เลิศในด้านเป็นผู้ที่มีลากสักการะมากนั้น เพราะเหตุที่ท่านได้กระทำและตั้งความปรารถนาไว้ดีแล้วตั้งแต่ภพชาติในอดีต จนมาถึงในชาติสุดท้ายนี้ ท่านเกิดในพระครรภ์ของพระราชธิดา ได้รับความทุกข์ทรมานอยู่ในพระครรภ์นานถึง ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน ครั้นประสูติแล้วพระบิดาและพระมารดาได้ถวายมหาทาน แก่พระภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ที่มีพระศาสดาทรงเป็นพระประธาน ในระยะเวลาตลอด ๗ วัน ในวันที่ ๗ นั้นเอง “พระสารีบุตรได้มาสนทนากับสีวลีกุมารแล้วก็ชวนออกบวช ครั้นบวชแล้วท่านได้เจริญวิปัสสนากรรมฐาน ระลึกถึงความทุกข์ที่

พระองค์ได้รับอยู่ตลอด ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน ในที่สุดท่านก็ทำอาสวะกิเลสให้สิ้นไป บรรลุเป็นพระอรหันต์ผู้สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ”^{๔๔} ไม่ว่าจะไปอยู่ในถิ่นที่ทุรกันดารอย่างไรก็ไม่เคยลำบากเรื่องปัจจัยสี่ เช่นการที่พระพุทธเจ้าเคยพาพระสาวก ๕๐๐ รูปเดินทางไกลผ่านถิ่นทุรกันดาร โดยมีพระสิวลีตามเสด็จอยู่ในจำนวนนั้นด้วย ผลปรากฏว่าพระสาวกทั้งหมดนั้นไม่ลำบากด้วยภัตตาหารใดๆเลย เหตุการณ์ทำนองนี้เกิดขึ้นหลายครั้ง พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่าเป็นเพราะกุศลผลบุญของพระสิวลีที่ได้ทำไว้แต่อดีตชาติ เหตุการณ์ที่กล่าวมานี้แม้จะไม่เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยตรง แต่เป็นเหตุการณ์สนับสนุนที่พอกกล่าวอ้างได้ว่ามีส่วนส่งเสริมต่อการปฏิบัติธรรมของพระสาวกรูปอื่นๆ เพราะอาหารถือเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งต่อการปฏิบัติธรรม

ปาฏิหาริย์สามของพระมหากัจจายนเถระ ท่านเกิดในวรรณะพราหมณ์ตระกูล “กัจจายนะ” บิดาเป็นปุโรหิตของพระเจ้าจันทรปิชาโชติ ท่านมีชื่อว่า “กาญจนะ” หรือ กัจจายนะ” เพราะมีผิวพรรณงามดุจทองคำ การกล่าวถึงปาฏิหาริย์สามของท่านมีดังนี้

แสดงให้เห็นว่าตอนที่ท่านเกิดในตระกูลกฤหบดี วันหนึ่งได้มีโอกาสมาฟังธรรมในสำนักของพระบรมศาสดา ได้เห็นภิกษุรูปหนึ่งซึ่งพระบรมศาสดาทรงสถาปนาขึ้นในตำแหน่งที่สามารถจำแนกเนื้อความพุทธพจน์ที่พระศาสดาตรัสไว้โดยย่อแม้เพียงเล็กน้อยให้พิสดาร โดยลึกลับซึ่งได้ตัวท่านเองปรารถนาอยากได้ตำแหน่งนั้นบ้าง จึงหมั่นทำบุญให้ท่านทุกอย่างจนตลอดชีวิตพร้อมกับอธิษฐานจิตอยู่ตลอดเวลาเมื่อละโลกไปแล้วบุญนั้นได้ส่งผลให้ท่านได้ไปเสวยทิพยสมบัติในเทวโลกเป็นระยะเวลาอันยาวนานต่อมาในสมัยของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่า สุเมธะ ท่านเกิดเป็นวิद्यากรผู้สามารถท่องเทียวไปทางอากาศ ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าซึ่งประทับนั่งในป่าตามลำพัง จึงเกิดความเลื่อมใสพระพุทธศาสนา

ต่อมาแสดงให้เห็นว่าท่านได้ใช้อาเทศนาคือการนำเอาดอกกรณิการมาทำสักการบูชาด้วยความเคารพนอบน้อม ด้วยบุญนั้นจึงส่งผลให้ท่านได้กลับไปเสวยทิพยสมบัติเหมือนเดิมและเวียนวนอยู่ในสุคติภูมิแต่เพียงอย่างเดียว ตั้งแต่ในภพชาตินั้นมาท่านไม่เคยตกไปในสู่อบายภูมิใดๆเลย

ต่อมาท่านพระมหากัจจายนะได้ทำบุญไว้เป็นอันมากในยุคสมัย พระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วได้ตั้งจิตปรารถนาความเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ในด้านผู้จำแนกเนื้อความที่พระศาสดาตรัสไว้โดยย่อให้พิสดาร ในกาลสมัยแห่งพระสุเมธสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านก็เป็นผู้ทรงวิชา เหาะไปในอากาศ มีจิตเลื่อมใส ทำการบูชาด้วยดอกกรณิการแด่พระพุทธเจ้า ในกาลสมัยของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่า กัสสปะ ท่านได้เกิดเป็นลูกเศรษฐีในกรุงพาราณสี เมื่อ

^{๔๔} เถร.อ.๑/๓๐๘-๕.

พระผู้มีพระภาคเจ้าปรินิพพานแล้ว ท่านได้นำเอาแผ่นอิฐทองคำมีราคาแสนหนึ่ง ทำการบูชาที่พระเจดีย์ทองสำหรับบำเพ็ญกัมมัฏฐาน ท่านก็ได้ตั้งความปรารถนาไว้ว่า “ด้วยผลแห่งบุญนี้ ขอให้สรีระของข้าพระองค์มีวรรณะประดุจทองคำในทุกภพทุกชาติที่ได้บังเกิดแล้วด้วยเถิด” เมื่ออธิษฐานจิตมั่นคงอย่างนั้นแล้ว ก็ได้ตั้งใจสร้างสมบุญบารมีอุปถัมภ์บำรุงพุทธศาสนาไม่เคยขาดเลยตลอดชีวิต “ในสมัยพุทธกาล ท่านเกิดในบ้านของปุโรหิตของพระเจ้าจันทปัชโชต มีสีกายเหมือนทองคำ จึงได้ชื่อว่า กัญจนมาณพ เมื่อเจริญวัยแล้วได้ศึกษาเล่าเรียนไตรเพท พอบิดาล่วงไปได้ตำแหน่งปุโรหิตแทนบิดา จึงได้ชื่อว่า กัจจายณะ พระเจ้าจันทปัชโชต จึงได้ส่งท่านกัจจายณะไปทูลอาราธนาพระศาสดา พระพุทธองค์ก็ได้ทรงแสดงธรรมแก่เขา ในที่สุดแห่งพระธรรมเทศนา ก็บรรลอรุหัตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภทา พระศาสดาทรงตั้งท่านมหากัจจายณะไว้ในตำแหน่งผู้เป็นเลิศในการจำแนก “ข้อความที่พระศาสดาตรัสไว้โดยย่อให้พิสดาร”^{๔๕}

ปาฏิหาริย์ของพระองค์คุณิมาล ตามตำนานกล่าวว่า เวลาที่ท่านคลอดจากครรภ์มารดานั้นเป็นเวลากลางคืน ก็ปรากฏเหตุการณ์ที่น่าอัศจรรย์ของพระองค์คุณิมาล ดังนี้

อิทธิปาฏิหาริย์ครั้งแรกของพระองค์คุณิมาลคือในระยะเวลาที่เกิดเหตุการณ์มหัศจรรย์ขึ้น นั่นคือ ศัสดราฐในบ้านของปุโรหิตก็ดีในพระคลังแสงก็ดี เกิดเป็นเปลวไฟส่องแสงสว่างโชติช่วงแผ่รังสีไปเป็นบริเวณกว้าง ปุโรหิตซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในการดูฤกษ์ยามอยู่แล้ว จึงออกจากบ้านไปแหงนดูท้องฟ้า ปรากฏว่าเวลาตกฟาก (เวลาคลอด) ของบุตรชายนั้นเป็นโจรฤกษ์คือ “ผู้ที่เกิดในฤกษ์นี้ย่อมเป็นโจรก่อนข้างแน่ จึงไม่สู้สบายใจนัก”^{๔๖} เมื่อเจริญวัยขึ้น บิดาได้ส่งท่านให้ไปศึกษาศิลปวิทยาที่สำนักของอาจารย์ทศปาโมกข์ ณ เมืองตักกสิลา เมื่อท่านศึกษาอยู่ในสำนักทศปาโมกข์นั้นท่านตั้งใจศึกษาเต็มทีการศึกษาที่เมืองตักกสิลาเองที่ทำให้ท่านต้องมาเป็นโจรด้วยความจำเป็น ท่านเป็นคนแข็งแรงและมีกำลังเท่าช้าง ๗ เชือก เพราะในอดีตชาตินั้น ท่านได้เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่ง เดินตากฝนผ่านมายังโรงนาของท่าน จึงเกิดความสงสารและได้ก่อไฟผิงถวายพระปัจเจกเจ้าด้วยความปีติโสมนัส บุญในครั้งนั้นส่งผลให้ท่านเกิดมามีกำลังแข็งแรงเท่าช้าง ๗ เชือกในทุกภพชาติ

แสดงให้ว่าพระพุทธเจ้าทรงใช้อาเทศนาปาฏิหาริย์ คือ การทรมานโจรองค์คุณิมาลได้แล้วจึงประทานการบวชให้ท่าน ในวันหนึ่งพระองค์คุณิมาลออกไปรับบิณฑบาตได้เห็นหญิงมีครรภ์แก่คนหนึ่งคลอดบุตรไม่ได้ ได้รับทุกข์เวทนามาก เมื่อฉันภัตตาหารเสร็จแล้วจึงไปเฝ้าพระ

^{๔๕} บรรจบ บรรณรุจิ, อธิติมหาสาวก, หน้า ๑๔๖.

^{๔๖} จุ.พุทธ.(ไทย) ๑๒/๒๐/๒๐๒.

^{๔๗} วิรัช ธีรพันธุ์เมธี, ประวัติพุทธบริษัท, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๐), หน้า ๓๐.

ศาสดาปรารถนาจะช่วยหญิงนั้น พระศาสดาตรัสให้ไปหาหญิงมีครรภ์แก่นั้นแล้วให้ตั้งสัจจะอธิษฐานว่า ตั้งแต่เราเกิดแล้วในอริยชาติ จะได้แก่สิ่งปลงสัตว์เสียจากชีวิตก็หามิได้ ด้วยสัจจะวาจานี้ ขอความสวัสดิ์ดีจะมีแก่ครรภ์ของน้องหญิงเถิด พระองค์ก็ทำตามที่ได้ทำตามที่พระศาสดาตรัสสอน หญิงมีครรภ์แก่นั้นก็คลอดบุตรได้โดยง่าย^{๔๘} แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงสอนแบบอนุสาสนี ปาฏิหาริย์ คือ พระผู้มีพระภาคทรงตรัสสอนให้พระองค์ผู้มาลกล่าว สัจจะวาจา พระองค์ก็มาลกล่าว สัจจะวาจา ให้มีความสุขสวัสดิ์ทั้งมารดาและทารก หญิงนั้นก็คลอดทารกอย่างสะดวกดี ท่านได้บรรลุโศดาปัตติผลก่อนบวช หลังจากฟังพระพุทธเจ้าแสดงธรรมเรื่องการไม่ฆ่าสัตว์ จากนั้นจึงทูลขอบวช ครั้นบวชแล้วก็เจริญวิปัสสนาจนได้บรรลุอรหัตผล ในเวลาต่อมาเมื่อท่านไปบิณฑบาตก็ถูกก้อนดิน ท่อนไม้ ก้อนกรวดที่เขาขว้างไป จนศีรษะแตกมีโลหิตไหล พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงตรัสว่า “กรรมที่จะให้ผลไปหมกไหม้ในนรกเป็นเวลาหลายหมื่นหลายแสนปี เป็นอันท่านได้รับผลในปัจจุบันนี้”^{๔๙}

ปาฏิหาริย์ของพระสาเกตะ การที่ท่านแสดงปาฏิหาริย์สามมีดังนี้

อิทธิปาฏิหาริย์ในระยะที่ท่านได้บำเพ็ญกรรมฐานจนได้บรรลุสมาบัติ ๘ ทำให้ท่านมีความชำนาญในการเข้าสมาบัติ ๘ และมีความชำนาญเป็นพิเศษในการเข้าเตโชสมาบัติ คราวหนึ่งท่านเดินทางไปยังท่าเรืออัมพะ ที่ท่าเรือแห่งนั้นมีอาศรมของพวกชฎิลตั้งอยู่ ชฎิลคณะนี้นับถือพญานาค (งูใหญ่) พญานาคนั้นมีฤทธิ์มากสามารถบันดาลฝนให้ตกหรือไม่ตกก็ได้ตามใจปรารถนา ซึ่งทำให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณท่าเรืออัมพะได้รับความเดือดร้อนมาก

แสดงว่าพระสาเกตะได้ใช้อาเทศนาปาฏิหาริย์คือได้รับทราบความเดือดร้อนของชาวบ้าน จึงคิดอยู่ว่าจะทรมานพญานาคคนนั้นให้ได้ ครั้นเมื่อได้โอกาสแล้วท่านก็ไปนั่งสมาธิใกล้ที่อยู่ของพญานาคนั้น เป็นเหตุให้พญานาคโกรธมากถึงขั้นพันคว้นพิษใส่ท่าน ท่านก็เข้าเตโชสมาบัติอธิษฐานจิตให้บังเกิดคว้นพิษฟุ้งตกลงกลบคว้นพิษของพญานาค พญานาคยิ่งโกรธมากขึ้นจึงพันคว้นพิษใส่ท่านอีก ท่านก็เข้าเตโชสมาบัติแล้วอธิษฐานจิตให้บังเกิดเป็นคว้นไฟที่ร้อนแรงยิ่งกว่าใส่พญานาค จนในที่สุดพญานาคต้องยอมแพ้ พระพุทธเจ้าจึงตั้งท่านไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้านเข้าเตโชสมาบัติ^{๕๐}

ต่อมามีเรื่องที่ทำให้เห็นปาฏิหาริย์สามของท่าน ดังนี้ ว่าคราวหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ มีชาวเมืองแคว้นอังคะจำนวนมากมาเพื่อขอเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระสาเกตะได้

^{๔๘} ม.ม.(ไทย) ๒๑/๑๓/๑๔๘.

^{๔๙} บรรจบ บรรณรุจิ, อสิติมหาสาวก, หน้า ๑๑๒.

^{๕๐} อ้างแล้ว, หน้า ๑๑๒.

แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ด้วยการดำดินลงไปแล้วโผล่ขึ้นเบื้องพระพักตร์ของพระพุทธองค์ พระพุทธเจ้าเห็นว่าชาวเมืองแคว้นอังคะที่ยังไม่เลื่อมใสศรัทธาก็เริ่มที่จะน้อมใจศรัทธาในพระพุทธศาสนาแล้ว เพื่อเป็นการเพิ่มพูนศรัทธาของพวกเขา พระองค์จึงรับสั่งให้ท่านแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ต่อไปอีกด้วย การยื่น เค้น นั่ง นอนในอากาศ ท่านแสดงตามที่พระพุทธเจ้าทรงรับสั่งอย่างครบถ้วน และจบลงด้วยการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ที่ท่านชำนาญ คือ การทำให้เกิดควันไฟออกจากกายของท่าน^{๕๑} ดังนั้นท่านสาเกตะ จึงได้ใช้อิทธิปาฏิหาริย์ควบคู่กับอนุศาสนิปาฏิหาริย์จนทำให้ผู้คนเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนายิ่งขึ้นไป

๓.๕ วิธีการปฏิบัติเพื่อให้เกิดปาฏิหาริย์สาม

วิธีการปฏิบัติเพื่อที่จะให้เกิดปาฏิหาริย์สามขึ้นมาได้นั้น ต้องอาศัยศรัทธา ความเชื่อมั่น วิริยะความเพียรอย่างมุ่งมั่น เพื่อให้สำเร็จผลตามความมุ่งหมาย และจะต้องประกอบด้วย

๓.๕.๑ ศรัทธา ๔ ประการ

ในเบื้องต้นผู้จะปฏิบัติต้องมีศรัทธา คือ ความเชื่อเป็นเบื้องต้น ๔ ประการ ดังต่อไปนี้

๑) กัมมัตถตา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือเชื่อว่ามีเมื่อทำอะไร โดยมีตัวเจตนาเป็นตัวนำ ตั้งใจที่จะทำ ย่อมจัดว่าเป็นกรรม ทั้งด้านกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม และเชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

๒) วิปากัตถตา เชื่อวิบากกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมดีและกรรมชั่วที่ตนเองลงมือกระทำไป โดยมีเจตนาเป็นที่ตั้ง ย่อมมีผลตอบสนองกลับมาแน่นอน ทำเหตุดี ผลดีก็ตามมา ทำเหตุชั่ว ผลชั่วก็จะตามมา

๓) กัมมัสสกตาสัทธา มีความเชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตนเอง ใครกระทำความใดไว้ ตัวผู้นั้นจะต้องรับผลของกรรมนั้นแน่นอน ไม่มีใครมารับแทนได้ เมื่อตนเองไม่ได้ทำกรรมก็จะไปรับแทนคนอื่นไม่ได้เหมือนกัน ดังนั้น กรรมจึงเป็นสมบัติส่วนตัวที่ทุกคนต้องยอมรับและปฏิเสธไม่ได้ทีเดียว

๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มีความเชื่อมั่นว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้โดยชอบเอง ผู้ที่ประพฤติตามที่พระองค์แสดงไว้ก็จะพ้นทุกข์และเข้าถึงธรรมได้เหมือนกันแน่นอน^{๕๒}

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๕.

^{๕๒} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๒๒/๔๔๓.

๓.๕.๒ คีล

หากบุคคลมีศรัทธาเชื่อมั่นดีแล้ว โดยเฉพาะเชื่อมั่นในพระปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า จึงจะมีความมุ่งมั่นในหลักการดำเนินไปสู่มรรค ผล นิพพานตามที่พระพุทธองค์ได้ดำเนินไปเป็นตัวอย่างแล้ว จึงลงมือตั้งใจรับสมาทานศีลในแต่ละชั้นตามสติกำลังปัญญาของแต่ละบุคคล คือ ศีล ๕ สำหรับผู้ครองเรือน, ศีลอุโบสถสำหรับอุบาสกอุบาสิกา, ศีล ๑๐ สำหรับสามเณร และศีล ๒๒๗ สำหรับพระภิกษุ^{๕๓} เมื่อโยคาวจรบุคคลได้สมาทานศีลสมบูรณ์แล้ว ปฏิบัติให้สมควรแก่ศีลนั้นๆ มีการเจริญสมถภาวนา อันเป็นตัวสมาธิ และเจริญวิปัสสนาภาวนา อันเป็นตัวปัญญา โดยการเจริญสมถกรรมฐานนั้น มุ่งหวังให้จิตเกิดความสงบ มีอารมณ์เป็นหนึ่งตั้งมั่น และการเจริญพระกรรมฐานแบบวิปัสสนา มุ่งหวังฝึกจิตให้รู้แจ้งในรูป-นามตามความเป็นจริงว่า เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เพื่อกำจัดความเข้าใจผิดที่ยึดมั่นว่า รูป-นาม เป็นของเที่ยง เป็นตัวตน^{๕๔}

นอกจากนั้น หลักปฏิบัติ คือ สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานนี้ เป็นปัจจัยเกื้อกูลแก่กันและกัน จนทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถบรรลุถึงมรรคผลนิพพาน อันเป็นจุดมุ่งหมายในการปฏิบัติได้ เพราะสมถกรรมฐานจะเป็นพื้นฐานให้จิตตั้งมั่นอยู่ได้ แล้วจึงทำสมาธิให้เป็นบาทฐาน ยกจิตขึ้นมาพิจารณา รูป-นามตามความเป็นจริง จิตก็จะดำเนินไปสู่จุดหมายคือ หลุดพ้นจากกิเลส ๗ เหมือนอย่างเรื่องพระติสสเถระ ผู้เจริญอสุภกรรมฐาน ในสัณนิทเทศวิสุทธิมรรค กล่าวว่า ท่านเจริญกรรมฐานด้วยการถือเอากระดูกเป็นอารมณ์ เทียบได้กับฐวิภิกขุ ท่านจะยืน เดิน นั่ง นอนที่ใดจะกำหนดเป็นอารมณ์ ครั้งหนึ่งท่านมองดูตามเสียงของสตรีนางหนึ่งที่กำลังหัวเราะ ก็พิจารณาเห็นฟัน จึงยึดเอาฟันกระดูกของนางเป็นอารมณ์ ยืนสงบนิ่งบรรลุปฐมฌาน แล้วทำสมาธิให้เป็นบาทฐาน ยกจิตขึ้นอยู่บนฐานคือฌาน พิจารณาด้วยกำลังของสมาธิ เห็นการเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไปโดยความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาของสังขารอันเป็นกระดูกฟัน จิตก็หลุดพ้นจากกิเลสสำเร็จเป็นพระอรหันต์^{๕๕}

๓.๕.๓ หลักธรรมที่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติให้เกิดปาฏิหาริย์สาม

การลงมือปฏิบัติสมถกรรมฐาน เป็นอุบายเครื่องทำใจให้เป็นสมาธิ กำจัดนิวรณ์อุปกิเลสทั้ง ๕ ประการที่ปิดกั้นจิตไม่ให้บรรลุความดี ต้องแก้ด้วยกรรมฐานที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน คือ กามฉันท์ พอใจรักใคร่ในอารมณ์ มีรูป เป็นต้น ต้องเจริญกายคตาสติกรรมฐานแก่กัน, พยาบาท ปองร้ายผู้อื่น ต้องเจริญเมตตากรรมฐานแก่กัน, ถีนมิทระ จิตหดหู่และเคลิบเคลิ้ม ต้องเจริญพุทธานุสติกรรมฐานแก่กัน, อุทธัจจกุกกุกจะ ฟุ้งซ่านและรำคาญ ต้องเจริญกสิณกรรมฐานแก่กัน, วิจิกิจจา

^{๕๓} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๓๖๓/๓๘๘.

^{๕๔} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๗๘/๒๕๐, องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๒๗๕/๗๗.

^{๕๕} มงคลคฤทนีปนี. ๑/๑๗๒/๑๘๖.

ลั้งเลไม่ตกลงใจได้ ต้องเจริญจตุธาตวาทถนกรรณฐน^{๕๖} อีกรอยหนึ่งองค้ณนต่งต่ง ที่เกิดจกการฝึกสมถกรรณฐน คีอ วิตถ อกรนจับน่นของจิตที่น่นกับอรณณ้ณนนั้น จะก้จัดถนมิทระควมว่งงงงได้, วิจร การที่จิตคลุกเคล้ก้กับอรณณ้ณนเป็นเนื้อเดียวกันในขณะนั้น สกมรถก้จัดวิจิกจกควมล่งเลสงส้ยไปได้, ปีติและสุข น่นเป็นควมอ้มใจ เป็นอกรนที่จิตอ้มเอิบช้มนั้น สกมรถก้จัดควมเห้งเล้งกับค้ณและควมทุกข์ใจในขณะทีเสวยอรณณ้ณได้, เอกคคตลค้ณณะที่จิตมีอรณณ้ณเป็นหนึ่ง น้่งสงบอยู่ในสมธิ จึงไม่มีความต่งการทีเป็นควมทุกข์น่นเร้ร้อนเพระว่ จิตเป็นชรณนชาติทีเบว ขอบรับอรณณ้ณในที่ไกล ต่งเสวยอรณณ้ณเป็นทีต่งตลอดเวล^{๕๗}

ค้วเหตุนี้ การปฏิบัติสมถกรรณฐน จึงเป็นกระบวนกรพัฒนจิตของบุคคลตมหลักอริจิตถสิกขในไตรสิกข ซึ่งหมยถถึง การฝึกปรือในด้นค้ณภพและสมรรถภพของจิต ได้แ่กรวมเออองค้มรรคข้อส้มมวอยามะ สัมมสทธิและส้มมสมธิเข้มมว่ วโดยสวระก้คีอ การฝึกให้มีจิตใจเข้มเข้ง มั่นคง น่นว่นแ่ควบคุมตนได้ค้ มีสมธิ มีก้ล่งใจสูง ให้เป็นจิตที่สงบ ผ่องใส เป็นสุขบริสุทธิ์ ปรสกจกสิ่งรบกวน อยู่ในสภพหมยแ่กรนใช้งนกรนมากที่สุด โดยเนพพะการใช้ปัญญาอย่งถีกซึ่งและตรงตมความเป็นจรน กล่วโดยย่อ อริจิตถสิกข คีอ สมธิน่นเป็นควมน่นว่นแ่แห่งจิตใจ โดยใช้หลักสมถะและวิปัสสนาเป็นส้ค้ณ ในกรพัฒนจิตเพื่อให้มีค้ณภพทีค้ จนสกมรถละอวิชขได้ตมถ้ค้^{๕๘} ต่งพระพุทธรพจนที่ตรัสไว้ว่

“สมถะทีภิกษุเจริญแล้ว ย่อมให้จิตเจริญ จิตทีเจริญแล้ว

ย่อมละรคะได้ วิปัสสนาทีภิกษุเจริญแล้ว ย่อมให้ปัญญา

เจริญ ปัญญาทีเจริญแล้ว ย่อมละอวิชขได้”^{๕๙}

ค้ณนั้น อูบยในกรนทำจิตให้ต่งมั่น จึงต่งใช้อรณณ้ณน่นเป็นทีต่งแห่งควมสงบเหล่านั้น จะทำให้อุบัติสำเร็จค้ณชรณนค้ณน ๔ ทำให้อุบัติภคณนิตทีเกิดจกส้ณญนแ่ ๆ สกมรถบ้งค้บย่อได้ขยได้ตมควมต่งการ สำเร้จอรูปณน ๔ เป็นอภิญญสกมรถแสดงอิทธิฤทธิ์ต่ง ๆ ได้ จึงต่งปฏิบัติตมหลักของกรรณฐน ๔๐ ประการ ต่งไปน้ทุกชั้นตอน ได้แ่

๓.๕.๔ กถิน ๑๐

เป็นการปฏิบัติสมถกรรณฐน ทีทำให้อุบัติค้ณมีความสงบน้่ง ควมสงบจกสมถกรรณฐนนั้นมิพลนุภพ สกมรถรักษาโรคบบงชนค้ได้ ทำให้อรณณ้ณเอือกเข้ณ ควมจ้ค้ดี ผิวพรณผ่อง

^{๕๖} อง.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๕๑/๗๒, อภ.วิ. ๓/๕๘๓/๕๑๐.

^{๕๗} วิสุททธิ. ๑/๑๓๕, สงคห. ๕๑.

^{๕๘} พระชรณนปีฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธรณนฉบับปรบปรุ้งและขยยควม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรงเทมหนกร: โรงพิมพ์มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้ ๕๑๕.

^{๕๙} อง.ทูก.(ไทย) ๒๐/๓๒/๗๖.

ใต้อายุยืนยาว สามารถต่อสู้กับอุปสรรคในชีวิตได้อย่างหนักแน่นมั่นคง เป็นพื้นฐานในการเจริญวิปัสสนากรรมฐานต่อไป และเป็นบาทฐานของการแสดงฤทธิ์ เช่น ฤทธิ์ของ สังกิจจสามเณร^{๖๐} เป็นพระอรหันต์ ถูกโจรฟันไม่เข้า ฆ่าไม่ตาย อาวุธต่าง ๆ ที่ทำร้ายก็ถูกทำลายพินาศไป ฤทธิ์ ทั้ง ๑๐ ประการนั้น มีดังต่อไปนี้

- ๑) ปฐวิกฤติณ พง์เอาดินเป็นอารมณ์
- ๒) อาโปกฤติณ พง์น้ำเป็นอารมณ์
- ๓) เตโชกฤติณ พง์ไฟเป็นอารมณ์
- ๔) วาโยกฤติณ พง์ลมเป็นอารมณ์
- ๕) นีลกฤติณ พง์สีเขียวเป็นอารมณ์
- ๖) ปิตตกฤติณ พง์สีเหลืองเป็นอารมณ์
- ๗) โลหิตกฤติณ พง์สีแดงเป็นอารมณ์
- ๘) โอทาทกฤติณ พง์สีขาวเป็นอารมณ์
- ๙) อาโลกกฤติณ พง์แสงสว่างเป็นอารมณ์
- ๑๐) อากาสกฤติณ พง์อากาศเป็นอารมณ์^{๖๑}

วิธีปฏิบัติ คือ การเพ่งมองสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นอารมณ์ตามความชอบ จนจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิ มีพลังจนสามารถที่จะใช้สมาธิเป็นฐานทำให้เกิดปัญญาในขั้นสูงขึ้นไป สมถกรรมฐานกำหนดเพ่งดิน น้ำ ไฟ ลม สีเขียว เหลือง แดง ขาว แสงสว่าง ช่องว่างเป็นอารมณ์จนแนบสนิทมีอารมณ์เป็นหนึ่ง จิตแนบแน่นในอารมณ์เหล่านั้น จนถึงขั้นอุچارสมาธิ แล้วพัฒนาเป็นอัปนาสมาธิจึงสำเร็จเป็นฌาน จิตอยู่ในอารมณ์ของฌาน เมื่อออกจากฌานจะมีกำลังมาก ถ้าอธิษฐานในขณะนั้นจะสำเร็จเป็นจริงได้ ซึ่งการทำให้เกิดฤทธิ์ด้วยการทำฌานให้เกิดขึ้น แล้วจึงฝึกฝนการเข้าออกจนชำนาญ พิจารณาอยู่เป็นประจำ ออกจากฌานแล้วอธิษฐานให้ได้ฟังเสียงของเทวดาก็สามารถฟังได้ จัดเป็นมหุทิพย์ อธิษฐานเห็นสิ่งที่อยู่ไกล ก็สามารถเห็นได้ด้วยกำลังฌาน^{๖๒}

^{๖๐} มงคลคุดทีปนี. ๑/๕๒/๔๕ - ๕๐.

^{๖๑} วิสุทฺธิ. ๑/๑๕๐ - ๒๑๗.

^{๖๒} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๓๒/๒๓๓., อภิ.ส. (ไทย) ๓๔/๑๕๒/๓๘., บุ.ปฎิ. (ไทย) ๓๑/๒๒๕/๘๐.

๓.๖ วิธีการปฏิบัติทำเพื่อให้เกิดปาฏิหาริย์

ผลการปฏิบัติ คือ ฤทธิ์สำเร็จมาจากกสิณตามลักษณะที่เกี่ยวข้องกัน เช่น

ปฐวีกสิณ ทำให้สามารถเนรมิตคนหนึ่งคนให้เป็นร้อยเป็นพันได้ แปลงร่างเป็นพญานาคหรือเป็นอะไรก็ได้ ทำแม่น้ำให้เป็นพื้นดินแล้วยืน เดิน นั่ง นอนที่นั่นได้ ทำบ้านให้เป็นต้นไม้ ทำต้นไม้ให้เป็นบ้าน ทำของหนักให้เบา ทำของเบาให้หนักและข่มกิเลสอารมณ์ที่น่าพอใจและไม่ชอบใจ ไม่ให้เกิดแก่ตนได้^{๖๓}

เตโชกสิณ ทำบังหวนควันได้ ทำเปลวไฟให้ลุกขึ้นจากร่างกายและวัตถุอื่น ๆ ให้ฝนถ่านเพลิงตกลงมา ทำไฟที่เกิดจากฤทธิ์ของผู้อื่นให้ดับด้วยฤทธิ์ไฟของตน เผาบ้านเมืองให้ไหม้ในพริบตา ทำที่มีดให้สว่าง มองเห็นด้วยจักขุทิพย์ ทำให้ไฟไหม้ร่างกายของตนในสมัยที่นิพพานหรือตายได้

อาโปกสิณ ทำให้ดำดินได้ ทำให้ฝนตกได้ ทำให้พื้นดินเป็นแม่น้ำและมหาสมุทร ทำน้ำให้เป็นน้ำนม น้ำผึ้ง ทำให้กระแส น้ำพุ่งออกจากร่างกายและทำให้ภูเขาแผ่นดินสะเทือน^{๖๔}

วಾಯุกสิณ ทำให้เหาะได้ หายตัวไปอย่างรวดเร็ว ทำของหนักให้เป็นเบาและทำให้พายุใหญ่เกิดขึ้นได้

นิลกสิณ ทำให้ของเป็นสีเขียว ทำเหล็ก ทองเหลือง ทองแดงให้เป็นแก้วมรกต ทำให้เกิดความมืด

ปีตกสิณ ทำให้ของเป็นสีเหลือง ทำวัตถุต่างๆ ให้เป็นทอง

โลหิตกสิณ ทำสิ่งของให้เป็นสีแดง ทำทองเหลืองทองแดงให้เป็นแก้วทับทิม

โอทาทกสิณ ทำสิ่งของให้เป็นสีขาว ทำมีดให้แจ้ง มีดาทิพย์

อาโลกกสิณ ทำรูปให้มีแสงสว่าง ทำมีดให้แจ้งเพื่อจะเห็นรูป

อากาศกสิณ ทำมีดให้แจ้ง เนรมิตแผ่นดินในอากาศ สามารถยืน เดิน นั่ง นอนบนอากาศได้

นอกจากนั้น กสิณ ยังทำให้บุคคลผู้ปฏิบัติเข้าถึงอิทธิวิธีในลักษณะที่แตกต่างกัน คือ

๑) ถ้าต้องการล่องหนทะลุฝาทะลุกำแพงหรือที่กำบังต่างๆ เพียงอธิษฐานว่าของสิ่งเหล่านั้นจงเป็นช่องเป็นอากาศ ฝาหรือกำแพงนั้นก็จะเป็นช่องสามารถเดินทะลุผ่านไป

๒) ถ้าต้องการดำดิน ก็เข้าอาโปกสิณ อธิษฐานให้ดินกลายเป็นน้ำ

๓) ถ้าต้องการเดินบนน้ำ ก็ให้เข้าปฐวีกสิณ อธิษฐานน้ำให้กลายเป็นดิน

^{๖๓} วิสุทฺธิ. ๑/๒๒๔.

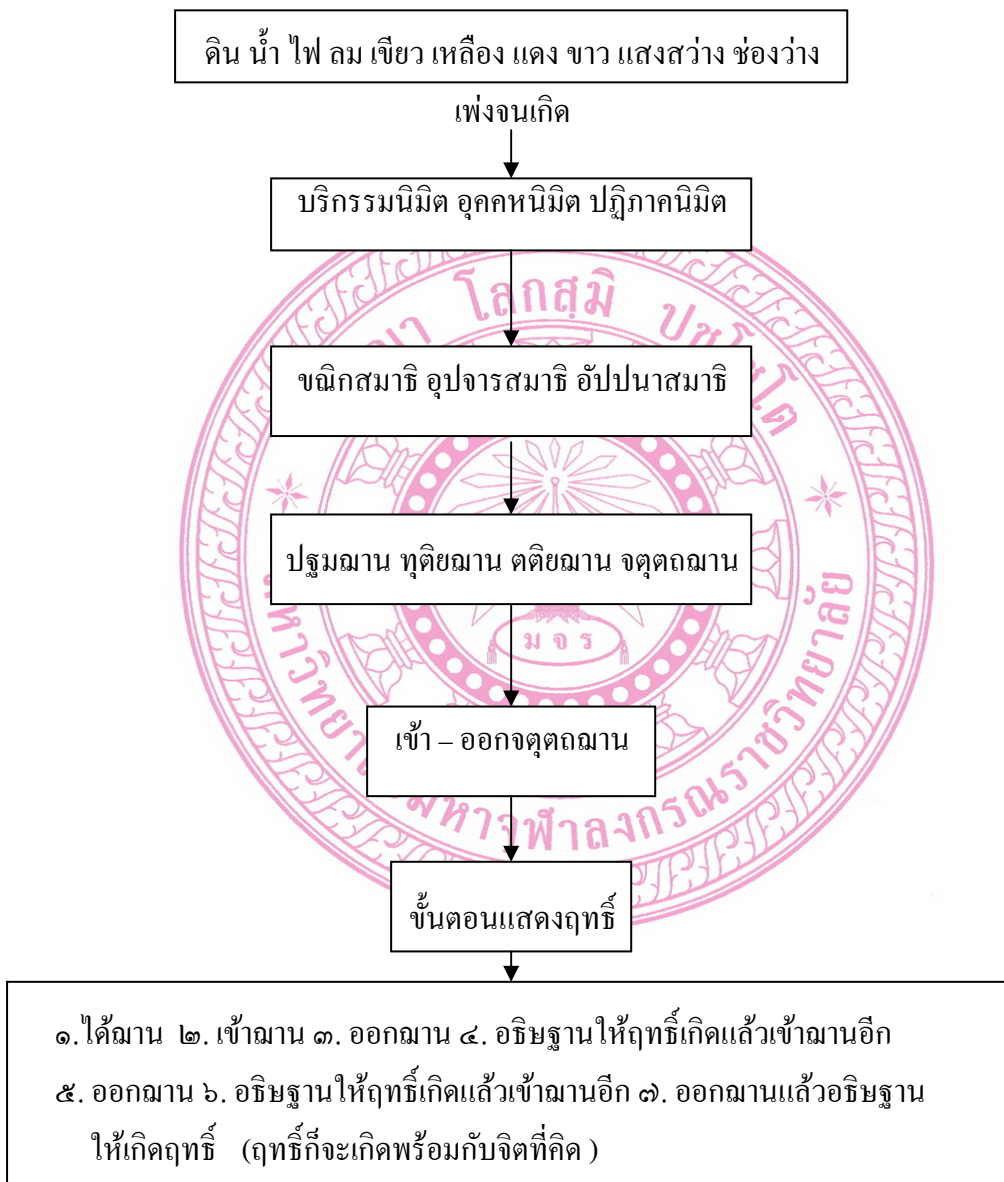
^{๖๔} วิสุทฺธิ. ๑/๒๒๔ - ๒๒๕.

๔) ถ้าจะเหาะไปในอากาศ ก็ให้เข้าปฐมวิภังค อธิษฐานให้อากาศกลายเป็นดิน

๕) หากต้องการจะลูบค้ำพระอาทิตย์พระจันทร์นั้น ก็ให้อธิษฐานจิตว่า พระอาทิตย์พระจันทร์ เป็นประจุผลไม้ที่หลุดออกจากขั้วมาอยู่ในมือ แต่ดวงอาทิตย์ดวงจันทร์จริงนั้น ยังอยู่ที่เดิม แสดงให้เห็นว่าดวงอาทิตย์ดวงจันทร์ที่อยู่ในมือ นั้นเป็นเพียงสิ่งที่เนรมิตขึ้น อิทธิวิธียุคอย่างสำเร็จได้ด้วยการอธิษฐาน ด้วยแรงอธิษฐานจะทำให้จิตแน่วแน่และมีความเชื่อมั่นในสิ่งที่ทำ ความเชื่อมั่นจึงมีอำนาจในการสร้างฤทธิ์ได้ตามแรงอธิษฐาน จะเห็นได้ว่าถ้าเราจะประสงค์จะเดินจงกรมภายในภูเขา-กำแพง-แผ่นดิน ก็ย่อมที่จะเพ่ง อากาศกลืน แล้วอธิษฐานว่า “ขอให้ภายในภูเขา-กำแพง-แผ่นดิน จงมีช่องว่าง” สิ่งเหล่านั้นก็จะเป็ช่องว่างและสามารถเข้าไปเดินจงกรมได้ตามความต้องการ หากต้องการจะเหาะขึ้นไปและเดินจงกรมในอากาศ ให้เหมือนกับการเดินจงกรมบนพื้นดิน ท่านย่อมเพ่งปฐมวิภังค แล้วอธิษฐานว่า “ขอให้อากาศจงเป็นพื้นดิน” ดังนี้แล้วก็สามารถที่จะขึ้นไปเดินจงกรมบนอากาศได้ตามความประสงค์ หากมีความประสงค์จะให้ตนเหาะไปไหนมาไหนในอากาศได้ ด้วยการเพ่ง วาโยกลืน แล้วอธิษฐานว่า “ขอให้ตัวข้าพเจ้าเหาะไปได้” แต่การที่จะเหาะไปได้เร็วหรือช้า นั้น ก็อยู่ที่การอธิษฐานอีกเช่นกัน ถ้าต้องการจะเหาะไปที่ใดที่หนึ่งให้ถึงพร้อมทั้งบุญญาจิต ย่อมอธิษฐานว่า “ขอให้ตัวข้าพเจ้าเบาเหมือนกับจิต” ภายก็จะเบาและเหาะไปถึงที่หมายได้ตามความต้องการ ถ้าหากต้องการจะเห็นภูมิต่างๆ เช่น ภูมินรก ภูมิสวรรค์ เป็นต้น ให้เพ่ง อากาศกลืน แล้วอธิษฐานว่า “ขอให้ภูมิสถานเช่นพื้นแผ่นดิน จงเป็นอากาศ สามารถมองเห็นตลอดไปถึงภูมิต่างๆ ดังนี้แล้ว ก็ย่อมจะเห็นภูมิต่างๆ สมประสงค์ รวมความว่า ความสำเร็จต่างๆ แห่งอธิษฐานอิทธิวิธินี้ ก็คือคน ๆ เดียวทำให้เป็นหลายร้อยหลายพันคนได้ หลายร้อยหลายพันคนทำให้เป็นคนเดียวได้ แสดงตัวให้ปรากฏที่อื่นได้ หายตัวได้ ทะลุผากำแพง ภูเขาหินเข้าไปได้ ทำพื้นแผ่นดินให้เป็นทะเลได้ เหาะได้ ดำดินได้ ลูบค้ำดวงอาทิตย์ดวงจันทร์ได้ ไปสู่พรหมโลกได้ ฯลฯ ใน คัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้กล่าวไว้ว่า มโนยติ สามารถอธิษฐานแปลงเพศได้ตามความปรารถนาได้ทุกเพศ เช่น แปลงเป็นเด็ก แปลงเป็นนาค แปลงเป็นครุฑ แปลงเป็นเทวดา เป็นอสูร เป็นทะเล เป็นภูเขา เป็นราชสีห์ เป็นเสือโคร่ง แปลงเป็นกองทัพช้าง กองทัพม้า กองทัพเดินเท้า ซึ่งเรียกว่า วิภังคนาถฤทธิ์ คือ ฤทธิ์ที่แสดงทำให้เป็นได้หลายอย่าง^{๖๕}

^{๖๕} สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), คัมภีร์วิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์ปรีณิต์ จำกัด, ๒๖๔๖), หน้า ๖๖๔-๖๖๕.

แผนภูมิที่ ๑
แสดงลำดับความสัมพันธ์กระบวนการที่ทำให้เกิด
ฤทธิ์และการใช้ฤทธิ์ในการปฏิบัติตามหลักกถิม

ที่มาแผนภูมิ โดยชัชรัตน์ ทองสุข^{๖๖}

^{๖๖} ชัชรัตน์ ทองสุข, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิชาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๘๘.

๓.๖.๒ อสุภะ ๑๐

อสุภะกรรมฐานนี้ มีประโยชน์แก่ผู้มีราคะเป็นเจ้าเรือน หรือ คนที่ประพฤติไปตามอำนาจของ ราคะ อยู่เป็นปกติ มีสาระประโยชน์เพื่อบรรเทาความมัวเมาหลงใหลในรูปที่สวयงาม ในเสียงที่ไพเราะ เป็นต้น โดยมองให้เห็นเป็นของน่าปฏิกุล มี ๑๐ ประการ ดังนี้

- ๑) อุทฺธมาตกะ เอาซากศพที่ขึ้นอืดเป็นอารมณ์
- ๒) วินีลกะ เอาซากศพที่มีสีเขียวเป็นอารมณ์
- ๓) วิปฺพุทกะ เอาซากศพที่มีน้ำเหลืองไหลออกเป็นอารมณ์
- ๔) วิจฺฉิททกะ เอาซากศพที่มีอวัยวะเป็นท่อนๆเป็นอารมณ์
- ๕) วิกขยิตกะ เอาซากศพที่ถูกสัตว์กัดขาดวิน ไปเป็นอารมณ์
- ๖) วิกขิตตกะ เอาซากศพที่ถูกสัตว์กัดกระจายในที่นั้นๆเป็นอารมณ์
- ๗) หตฺวิกขิตตกะ เอาซากศพที่ถูกฆ่าตายเป็นอารมณ์
- ๘) โลหิตกะ เอาซากศพที่มีโลหิตไหลออกอยู่เป็นอารมณ์
- ๙) ปุพฺพกะ เอาซากศพที่มีหมู่นอนไหลออกมาอยู่เป็นอารมณ์
- ๑๐) อัญฺจิกะ เอาซากศพที่เป็น โครงกระดูกเป็นอารมณ์^{๖๗}

๓.๖.๓ อนุสติ ๑๐

อนุสติ เป็นการกำหนดให้จิตจดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนเกิดสมาธิ จึงแสดงฤทธิ์หรือ ยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาพิจารณาสังขารเป็น ไตรลักษณ์แล้วจึงบรรลุคุณวิเศษต่างๆ เป็นลำดับไป มีพระเถระผู้ทำความเพียร ในอรรถกถา สัพพาสวสูตร เป็นตัวอย่างว่า ขณะที่พระเถระกำลังนั่งฟังธรรมก็ ถูกงูกัด พิชเล่นเข้าสู่อวัยวะสำคัญต่างๆ ท่านก็รู้ว่าถูกงูกัดแต่ก็ยังคั่งนั่งฟังธรรมด้วยความอ้อมใจ ขณะที่พิชเล่นเข้าสู่หัวใจ ท่านพิจารณาว่าศีลของตนตั้งแต่บวชมาไม่เคยค้างพริ้วเลยเกิดปีติสุขอย่างแรง จนทำให้พิชงูในร่างกายสลายหายไป ท่านมีสมาธิยกจิตขึ้นพิจารณากรรมฐาน กระทั่งได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ทันที นี่เป็นตัวอย่างในการระลึกถึงศีล^{๖๘}

- ๑) พุทธานุสติ ระลึกพระพุทธคุณเป็นอารมณ์
- ๒) ธัมมานุสติ ระลึกพระธรรมเป็นอารมณ์
- ๓) สังฆานุสติ ระลึกถึงพระสงฆ์คุณเป็นอารมณ์
- ๔) สीलानุสติ ระลึกถึงศีลของตน
- ๕) จาคานุสติ ระลึกถึงทานที่ตนได้บริจาคแล้ว

^{๖๗} จุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๑๓/๑๔๐

^{๖๘} มงคลคฤทนี. ๑/๑๕๘/๑๗๗.

- ๖) เทวดานุสติ ระลึกถึงคุณที่ทำให้บุคคลให้เป็นเทวดา
- ๗) มรณัสสติ ระลึกถึงความตายที่จะมาถึงตน พิจารณาให้เกิดความไม่ประมาท
- ๘) กายคตาสติ คือ การตั้งสติไว้ในกาย หรือ ระลึกถึงเกี่ยวกับร่างกาย คือ กำหนดพิจารณาภายในให้เห็นว่าประกอบด้วยส่วนต่างๆ ได้แก่ อากาโร ๓๒ อันไม่สะอาด ไม่งาม น่าเกลียด เป็นหนทางแห่งการรู้เท่าทันสภาวะของกายนี้ ไม่ให้หลงไหลมัวเมาอยู่
- ๙) อานาปานสติ คือ การตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้า-ออก
- ๑๐) อุปสมานุสติ คือ การระลึกถึงคุณแห่งพระนิพพานซึ่งเป็นที่ระงับดับกิเลส และกองทุกข์ทั้งปวงเสียได้^{๖๕}

๓.๖.๔ อัปมัญญาพรหมวิหาร ๔

การเจริญจิตภาวนาโดยสภาวะธรรมที่พึงแผ่ออกไปในสรรพสัตว์ทั้งหลาย โดยมีจิตใจสม่ำเสมอทั่วกัน ไม่มีประมาท ไม่จำกัดขอบเขต โดยมากเรียกกันว่าพรหมวิหาร ๔ อย่าง (ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ หรือคุณธรรมประจำตัวของท่านผู้มีจิตใจกว้างขวางยิ่งใหญ่) ดังนี้ **เมตตา** ความรัก คือ ปรารถนาดี มีไมตรี อยากให้สรรพสัตว์มีความสุขทั่วหน้า, **กรุณา** ความสงสาร คือ อยากช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์, **มุทิตา** ความพลอยยินดี คือ เมื่อผู้อื่นได้ดีก็มีจิตใจแช่มชื่นเบิกบาน, **อุเบกขา** ความมีใจเป็นกลาง คือ วางเฉยในอนิฏฐารมณ์ และ อนิฏฐารมณ์ โดยปราศจากอคติ ไม่รัก ไม่ชัง ไม่หลง ไม่กลัว^{๖๖}

๓.๖.๕ อาหารปฏิบัติคุณ

การเจริญจิตภาวนาที่เกี่ยวกับอาหาร หมายถึง การพิจารณาอาหารโดยความเป็นของปฏิภูล น่าเกลียด ไม่น่าหลงใหล เป็นสิ่งที่มนุษย์ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญเป็นอย่างมากในเรื่องโภชนาการหรืออาหาร จนกระทั่งมีการปรับปรุงตกแต่งให้มีรสชาติที่แปลกๆ เป็นไปตามลักษณะของความอยากและแรงกระตุ้นอันเป็น ตัณหา ฉะนั้น การพิจารณาอาหารโดยวิธีนี้ นอกจากจะช่วยบรรเทาความมัวเมาในอาหารแล้ว ยังช่วยประหยัดในด้านเศรษฐกิจอีกด้วย^{๖๗}

^{๖๕} อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๓๕-๑๘๐/๓๕-๔๐ / ๕๔.

^{๖๖} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๕.

^{๖๗} อัง.เอกก.(ไทย) ๒๐/๒๒๔/๕๔.

๓.๖.๖ จตุรธาตุวัตถาน

การกำหนดพิจารณาในธาตุ ๔ คือ พิจารณาเห็นร่างกายของตน โดยสักว่าเป็นธาตุ ๔ แต่ละอย่างๆ เท่านั้น ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขาอะไรสักอย่างเลย เพื่อไม่ให้หลงใหลมัวเมาในร่างกายนี้ สามารถละ ละ เลิกความถือตัวถือตนด้วยทิฏฐิมานะให้เบาบางลงไปได้

๓.๖.๗ จริต ๖

การพิจารณาความเหมาะสมของจริต หรือ ความประพฤติตามปกติ หมายถึง พื้นเพของจิต พื้นนิสัยเดิม ลักษณะความประพฤติที่หนักไปทางใดทางหนึ่ง ตามสภาพจิตที่เป็นปกติของแต่ละคนนั้น ท่านเรียกว่า เป็นจริยาของเขา คือ เขาจะประพฤติอยู่อย่างนั้นเสมอๆ จึงเรียกลักษณะของคนผู้ประพฤติอย่างนั้นว่า จริต เช่นคนประพฤติมีราคะ เรียกว่า คนราคะจริต เป็นต้น จริตมี ๖ ลักษณะ ดังนี้

๑) คนมีราคะจริต ผู้มีราคะเป็นความประพฤติปกติ มีลักษณะหนักไปทางราคะ รักสวยรักงาม ละมุนละไม ควรเจริญกรรมฐาน ๑๑ อย่าง คือ อสุภะ ๑๐ และกายคตาสติ ๑

๒) คนมีโทสะจริต ผู้มีโทสะเป็นความประพฤติ มีลักษณะนิสัยหนักไปในทางโทสะ มีความประพฤติที่ใจร้อน หงุดหงิด รุนแรง ควรเจริญกรรมฐาน ๘ อย่าง คือ อัปปมัญญา ๔ และวรรณกสิณ ๔

๓) คนมีโมหะจริต คือ ผู้มีโมหะเป็นความประพฤติ มีลักษณะนิสัยหนักไปทางโมหะ ประพฤติหนักไปทางโง่เขลา เหนงซิม งมงาย ใครว่าอะไรก็คล้อยตาม พึ่งแก้ด้วยการเรียน ได้ตามพึงธรรม สนทนาธรรมตามกาล จึงควรเจริญอานาปานสติสมาธิกรรมฐาน

๔) คนมีสัทธาจริต คือ ผู้มีศรัทธาเป็นความประพฤติปกติ มีลักษณะนิสัยมากด้วยศรัทธา ประพฤติหนักไปทางมีจิตซาบซึ้ง ชื่นบาน น้อมใจ เลื่อมใสง่าย พึงชักนำไปในสิ่งที่ควรแก่ความเลื่อมใสและความเชื่อที่มีเหตุผล จึงควรเจริญอนุสสติ มี พุทธานุสสติ ธรรมานุสสติ เป็นต้น

๕) คนมีพุทธิจริต คือ ผู้มีความรู้เป็นความประพฤติปกติ มีลักษณะนิสัยความประพฤติหนักไปทางใช้ความคิดพิจารณาและมองไปตามความจริง พึงส่งเสริมในการใช้ปัญญา เช่น พิจารณาไตรลักษณ์และควรเจริญกรรมฐาน ๔ อย่าง คือ มรณานุสสติ, อุปสมานุสสติ, อหारेปฏิกูลสติปัญญาและจตุรธาตุวัตถาน

๖) คนมีวิตกจริต คือ ผู้มีวิตกเป็นความประพฤติ มีลักษณะนิสัยความประพฤติหนักไปทางมีความคิดวอกวน สับสน นึกคิดจับจดฟุ้งซ่าน พึงแก้ด้วยสิ่งที่สะกดอารมณ์ เช่น เจริญอานาปานสติสมาธิ (หรือ เฟงกสิณ เป็นต้น)

กรรมฐานที่เหลือนอกจากนี้ ๑๐ อย่าง คือ ปฐวี, อาโป, เตโช, วาโย, อากาสะ, อาโลกะ, อรูปกรรมฐาน ๔ อันเป็นที่สบายแก่จริตทั้งปวง

๓.๖.๗ รูปฌานและอรุฌาน

ฌาน คือ ภาวะจิตที่เพ่งอารมณ์อันแน่วแน่ และฌานนั้นยังสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ระดับใหญ่ๆ คือ รูปฌาน ๔ อรุฌาน ๔ รวมเป็น ๘ อย่าง เรียกว่า ฌาน ๘ หรือสมาบัติ ๘ ประการ ได้แก่

๑) รูปฌาน ๔ คือ ฌานที่มีรูปธรรมเป็นอารมณ์ ดังนี้

ก. ปฐมฌาน ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ วิตก วิचार ปีติ สุข และเอกัคคตา

ข. ทุติยฌาน ประกอบด้วยองค์ ๓ คือ ปีติ สุข และเอกัคคตา

ค. ตติยฌาน ประกอบด้วยองค์ ๒ คือ สุข และเอกัคคตา

ง. จตุตถฌาน ประกอบด้วยองค์ ๒ คือ อุเบกขาและเอกัคคตา^{๑๒}

๒) อรุฌาน ๔ คือ ฌานที่มี อรูปเป็นอารมณ์

ก. อากาสนัญญาตนะ เพ่งความว่างเปล่าไม่มีที่สุดเป็นอารมณ์

ข. วิญญูญญาตนะ เพ่งวิญญูณไม่มีที่สิ้นสุดเป็นอารมณ์

ค. อากิญจัญญาตนะ เพ่งความไม่มีอะไร ไม่มีที่สุดเป็นอารมณ์

ง. เนวสัญญานาสัญญาตนะ เพ่งความมีสัญญาไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่เป็น

อารมณ์

ความหมายของรูปฌาน ๔ เมื่อนับคุณสมบัติของฌานแล้วมี ๖ อย่าง คือ วิตก วิचार ปีติ สุข อุเบกขาและเอกัคคตา ผู้เจริญจิตภาวนาจะต้องกำหนดให้ดี จะได้ไม่เกิดความสับสน หรือ ลังเล ในการเจริญจิตภาวนานี้ เพราะเมื่อไม่เข้าใจถึงคุณสมบัติพิเศษต่างๆ เหล่านี้แล้ว จะทำให้การเจริญภาวนาต้องซ้าลงไปหรือหยุดกลางคัน ด้วยขาดหลักการที่จำเป็นในการปฏิบัติ จึงควรใส่ใจเป็นพิเศษให้มากในเรื่องฌาน เพราะจะหลีกเลี่ยงไปไม่ได้เลย เมื่อมีความเพียรมาก ฌานก็จะเกิดโดยธรรมชาติของผู้ฝึกฝนเป็นลำดับๆ ไป

ดังนั้น ควรรู้ความหมายขององค์ฌานทั้ง ๕ พอสังเขป ดังนี้

๑. วิตก แปลว่า ความตรึก หมายถึง การจรดจิต หรือ การปักจิตลงไปในอารมณ์ หรือ ยกจิตสู่อารมณ์ (อารมณ์หมายถึงกรรมฐาน ๔๐ ประการ)

๒. วิचार แปลว่า ความตรอง หมายถึง การประคองจิตไว้ในอารมณ์ หรือ เอาจิตผูกพันอยู่กับอารมณ์นั้นๆ

องค์ฌาน ๒ ข้อนี้อันเนื่องกัน โดยวิตกทำหน้าที่ยกจิตสู่อารมณ์และวิचारเข้ามาประคองช่วยไว้ไม่ให้จิตตกไป (เหมือนมารดารักษานูตรไม่ให้มีอันตราย)

^{๑๒} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๗๘.

๓. ปิติ แปลว่า ความอิ่มใจ หรือ อิ่มเอม หมายถึง เฉพาะปิติชนิดเอิบอาบซาบซ่านไปทั่วสรรพางค์กาย ปิตินี้จะเกิดแก่ทุกคนที่ได้เจริญจิตภาวนา เมื่อจิตเริ่มสงบ ปิติบางอย่างก็จะบังเกิดขึ้น เช่น มีอาการเหมือนมด หรือโรมาไต่บนใบหน้าหรือตามลำตัว เป็นต้น ลักษณะอาการของปิตีมีมาก เกิดแก่ผู้เจริญจิตภาวนาเหมือนกันก็มี ไม่เหมือนกันก็มี ปิติ ๕ ข้อ คือ (๑) ขุททกาทิปิตี ปิตีเล็กน้อย เช่น เกิดขนชูชัน เกิดน้ำตาไหล (๒) ขณิกาทิปิตี ปิตีชั่วขณะ เช่น รู้สึกเสียวแปลบขึ้นตามร่างกาย เหมือนฟ้าแลบ หรือ บางคราวคันตามใบหน้าเหมือนมีมดโรมาไต่ บางทีเนื้อกระดูก (๓) โยกันติกาทิปิตี ปิตีเป็นพัก ๆ (๔) อูเพกาทิปิตี ปิตีโลดลอย เป็นอย่างแรงทำให้รู้สึกได้ว่า อาการถึงบางอย่างโดยมิได้ตั้งใจ เช่น เปล่งอุทาน หรือรู้สึกตัวเบาลอยขึ้นไป (๕) ปรณาปิตี ปิตีซาบซ่านให้รู้สึกเย็นเอิบอาบไปทั่วร่างกาย

๔. สุข แปลว่า ความสุข หมายถึง ความชำนาญ ชื่นฉ่ำ ปราศจากความบีบคั้นหรือรบกวนใด ๆ มีในฉานที่ ๑ ถึงที่ ๓

ความแตกต่างระหว่างปิติและสุข ได้แก่ ปิติ หมายถึง ความยินดีในทางได้อารมณ์ที่ต้องการ, สุข หมายถึง ความยินดีในการเสวยอารมณ์ที่ต้องการ ตัวอย่างเช่น คนผู้หนึ่งเดินทางในทะเลทราย รู้สึกเหนื่อยอ่อน แส่นจะร้อนและหิวกระหาย ต่อมาเห็นหุบไม้และแอ่งน้ำ หรือพบคนอีกคนหนึ่ง เขาบอกว่ามีหุบไม้และแอ่งน้ำอยู่ใกล้ที่นั่น หลังจากนั้นก็ได้เข้าไปถึง ได้พักผ่อนและดื่มน้ำที่หุบไม้และแอ่งน้ำสมใจ อาการที่เมื่อเห็นหรือได้ยินข่าวว่ามีหุบไม้และแอ่งน้ำนั้น เรียกว่า ปิติ อาการชื่นใจ เมื่อได้เข้าไปพักที่ไต้ร่มไม้ ดื่มน้ำ เรียกว่า สุข^{๓๓}

๕. เอกัคคตา หมายถึง ความมีอารมณ์แน่วแน่เป็นหนึ่ง ในขณะที่เจริญจิตภาวนาและยังหมายถึง อุเบกขาในระดับองค์ฌานที่ ๕ อีกด้วย คือ แน่วแน่และอุเบกขาต่ออภิญญารมณ์และอนิฏฐารมณ์นั่นเอง โดยสกัดกั้นระงับนิรวณ ๕ ได้อย่างสงบราบคาบขณะจิตมีสมาธิมีฉาน

การบำเพ็ญกรรมฐานในอภิญญารมณ์ ๔๐ อย่างนี้ต้องเลือกพิจารณาปฏิบัติตามความเหมาะสมกับอชยาศัย เพื่อให้ถูกกับจริตของตน เช่นว่า กายคตาสติ พิจารณาเห็นกายเป็นของไม่สวยไม่งาม ก็ตรงข้ามกับคนราคะจริต ที่เห็นว่าสวยงาม เมื่อนั้นก็จะบรรเทาความหลงในรูปไปได้โดยเอาการพิจารณาซากศพต่างๆ เห็นว่าเป็นของน่าเกลียด, คนที่มีจิตใจฟุ้งซ่าน ก็ปฏิบัติกสิณต่างๆ ตามความชอบของสติ เพื่อทำจิตใจให้เป็นหนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่าน สามารถทำฌานให้เกิดได้, คนที่จิตใจไม่เข้มแข็ง ไม่กล้าหาญในการปฏิบัติ ก็ให้เจริญอนุสติ ระลึกรถึงคุณพระพุทธรูปเจ้าเป็นอารมณ์ เป็นต้น จึงจะทำให้จิตหายจากความหวั่น มาเป็นจิตที่มีพลังสามารถดำเนินการงานต่างๆ ได้ด้วยกำลังจิต

^{๓๓} อรรถ ทั่วสัน, “การศึกษาเปรียบเทียบวิธีปฏิบัติกรรมฐานแบบวัดอโศการามกับวัดพระธรรมกาย”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๑), หน้า ๒๔.

กำลังใจที่มุ่งมั่น, คนที่ชอบพยายามมุ่งมั่นมีความโกรธเป็นเจ้าเรือน ก็ให้บำเพ็ญพรตหมิวินัย เพื่อ
 กล่อมเกลาคใจให้อ่อนโยน ให้ห่างไกลจากความโกรธ อีกอย่างกรรมฐานอันเป็นที่สบายเหมาะสม
 กับจริตของคนส่วนใหญ่คือ อานาปานสติกรรมฐาน การกำหนดลมหายใจเข้า-ออกเป็นอารมณ์
 เพราะเป็นอารมณ์กรรมฐานที่หาง่าย ลมหายใจเข้า-ออกนั้นมีอยู่ประจำตัวทุกคน จึงสามารถปฏิบัติ
 ได้ทันที^{๓๔}

กรรมฐาน ที่ทำให้จิตใจเกิดเป็นสมาธิแบบเน้นเพียงแค่อุปจารสมาธิ แต่ยังไม่ถึง
 ขึ้นอัปนาสมาธินั้น มีอยู่ ๑๐ อย่างคือ อนุสติ ข้อที่ ๑-๗ และข้อที่ ๑๐ พร้อมกับอาหารแปดประการ
 สัญญาและจตุธาตวัตถุตา เพราะเหตุว่ากรรมฐานเหล่านี้มีอารมณ์สุขุมละเอียดมาก ไม่ค่อยปรากฏ
 ชัดเจน เมื่อไม่ปรากฏชัดเจน จิตกับเจตสิกก็ไม่สามารถตั้งมั่นอยู่ได้นาน จึงได้แค่อุปจารสมาธิ
 เท่านั้น

กรรมฐานที่ให้ผลถึงอัปนาสมาธิ มีความตั้งมั่นอย่างแนบแน่นของจิต จนถึงขั้น
 สำเร็จเป็นฌาน มีอยู่ ๓๐ อย่าง คือ กสิณ ๑๐, อสุภะ ๑๐, อานาปานสติ ๑, กายคตาสติ ๑, พรหมวิหาร
 ๔, รูปธรรม ๔ เพราะเหตุว่ากรรมฐานเหล่านี้มีอารมณ์หยาบ ปรากฏชัดเจนมาก จึงเป็นเหตุที่ทำให้
 จิตอิงแอบแนบสนิท ตั้งมั่นอยู่ได้นาน

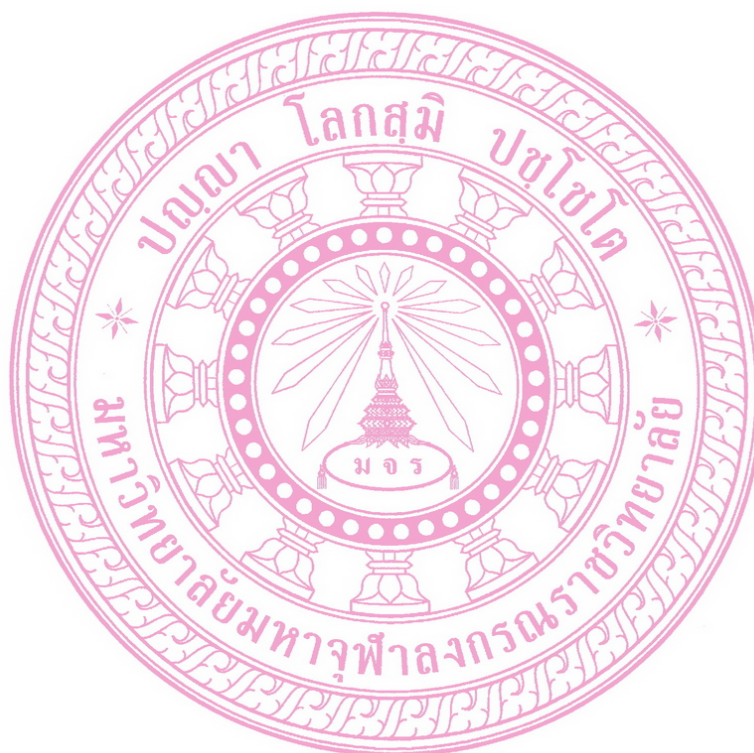
ส่วนอรุปฌาน ๔ นั้น ก็เป็นอัปนาสมาธิอยู่แล้ว แต่สมถกรรมฐานทั้ง ๓๐ อย่างที่
 เป็นอัปนาสมาธินั้นให้ผลแตกต่างกัน คือ อสุภกรรมฐาน ๑๐ กับ กายคตาสติ ๑ รวมเป็น ๑๑
 สามารถทำให้เกิดผลสำเร็จรูปฌานคือ ปฐมฌาน, พรหมวิหารกรรมฐาน ๓ มีเมตตา กรุณา มุทิตา
 สามารถทำให้เกิดผลสำเร็จรูปฌานคือ ปฐมฌานและตติยฌาน, อุเบกขากรรมฐาน สามารถทำให้
 เกิดผลสำเร็จ รูปฌานคือ จตุตถฌาน, กสิณกรรมฐาน ๑๐ และอานาปานสติกรรมฐาน ๑ รวมเป็น ๑๑
 สามารถทำให้เกิดผลสำเร็จรูปฌาน คือ ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌานและจตุตถฌาน, อรูปกรรมฐาน
 สามารถทำให้เกิดผลสำเร็จ อรูปฌานทั้ง ๔

๓.๖ สรุป

จากการศึกษาปาฏิหาริย์สามในพระพุทธศาสนามี ๓ อย่างคือ ๑) อธิปาฏิหาริย์ คือ
 ฤทธิ์ที่เป็นอัศจรรย์ มีการแสดงอภินิหารต่างๆ ๒) อาเทศนาปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์ คือ การทลายใจ
 คนอื่นได้ ๓) อนุศาสนิปาฏิหาริย์ คือ คำสอนที่เป็นอัศจรรย์ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับดวงจิต คือ สรรวมตั้งจิต
 ให้เป็นสมาธิเพื่อเป็นบาทฐานของสมถะและวิปัสสนาญาณ น้อมเข้าสู่สภาวะธรรม อันมีปิติ ๕ เป็น
 ต้น ถึงจะบรรลุเข้าถึงอารมณ์ของฌานจริงๆ อารมณ์ของรูปฌานนั้นทำให้ฝึกกสิณบ้าง ใช้กาลา

^{๓๔} ชัยรัตน์ ทองสุข, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิชาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, หน้า ๕๑.

บริกรรมบ้าง สุดแต่อุปนิสัยของผู้ที่ได้สั่งสมบำเพ็ญมาในอดีต ต้องทำให้เกิดความชำนาญใน
อารมณ์หรือเรียกว่า วลี คือชำนาญในการนึก ชำนาญในการเข้า-ออก ชำนาญในการตั้งจิตให้เป็น
ทรงอารมณ์จิตให้ได้ ลดจิตเป็น เพิ่มจิตเป็น จนจิตมีความนิ่ง สงบ เย็น นิ่งจนสามารถเคลื่อนไหวได้
อย่างเป็นอิสระ สามารถสลับจิตให้ชำนาญในอารมณ์อย่างคล่องแคล่วว่องไวตามใจปรารถนาได้

บทที่ ๔

วิเคราะห์การใช้ปาฏิหาริย์สามในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระพุทธเจ้าและพระสาวก

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสาสนานั้น พระพุทธเจ้าทรงใช้สัจธรรมในการเผยแผ่พระศาสนา มากกว่าที่จะแสดงฤทธิ์ให้เขากลัว ไม่ใช่วิธีการเผยแผ่พระศาสนาเพื่อให้คนกลัว แต่เพื่อให้เข้าใจรู้แจ้งในสัจธรรม และเชื่อในการกระทำมากกว่าเชื่อในเรื่องการอ่อนวอนเช่นสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป้าหมายที่แท้จริงในการเผยแผ่ศาสนาจึงเพื่อให้คนเข้าใจสัจธรรม ซึ่งบางครั้งอาจใช้วิธีที่หลากหลาย แต่ก็มีจุดหมายปลายทางเดียวกัน ส่วนในเรื่องของปาฏิหาริย์นั้น เป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นบรมครูที่ยิ่งใหญ่ของโลก เข้าใจในจิตวิทยาของมนุษย์เป็นอย่างดี จึงทำให้พระองค์สามารถประกาศพระศาสนาได้อย่างรวดเร็ว และมีผู้บรรลุธรรมตามพระองค์เป็นจำนวนมาก เมื่อหันมาศึกษาเรื่องปาฏิหาริย์สามที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เพื่อประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปรากฏว่ามีอยู่บ่อยครั้งที่พระองค์ทรงใช้ปาฏิหาริย์สามเข้ามาเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ ไม่ประเภทใดก็ประเภทหนึ่ง ซึ่งบางเหตุการณ์ก็ทรงใช้ปาฏิหาริย์หลายประเภทควบคู่กันไป ทำให้เห็นว่าปาฏิหาริย์สามมีความสำคัญอย่างยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งในแง่ของจำนวนผู้เคารพนับถือและในแง่ของการทำความเข้าใจที่ถูกต้องกับประชาชน (สัจธรรม) เพื่อให้รู้จักคุณค่าและประโยชน์ของการใช้ปาฏิหาริย์สามในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า จึงการวิเคราะห์ออกเป็นประเภท ดังนี้

๔.๑ การใช้ปาฏิหาริย์สามในการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า

การใช้ปาฏิหาริย์สามของพระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นว่าทรงเป็นผู้เห็นแจ้ง เป็นผู้หยั่งรู้ เป็นผู้รอบรู้ในสรรพสิ่ง และตรัสยืนยันเกี่ยวกับความเป็นไปได้จริงของเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ ไว้ในหลายๆ แห่ง ซึ่งตัวอย่างที่ชัดเจนมากในเรื่องของพระยสะ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้คนที่อยู่ใกล้กัน แต่ก็มองไม่เห็นกัน

ท่านยสะ เป็นลูกชายคนเดียวของเศรษฐีสุขุมาลชาติในกรุงพาราณสี บิดามารดาได้พยายามเลี้ยงดูและเอาใจใส่เป็นอย่างดี โดยสร้างปราสาท ๓ ถุคูให้อยู่ กลางคืนก่อนนอนก็จัด แสดงฟ้อนรำขับร้องให้ดู และได้หาหญิงสาวสวยที่คู่ควรมาเป็นภรรยาให้

คืนวันหนึ่ง ท่านยสะได้ตื่นขึ้นมามองเห็นภรรยา รวมถึงสาวนางระบำที่กำลังนอนหลับ ในอาการต่างๆ บางนางมีพิณตกอยู่ที่รักแร้ บางนางสยายผมมีน้ำลายไหลบ่นละเมอ ซึ่งเป็นสภาพที่ไม่ต่างจากซากศพที่ถูกทิ้งไว้ในป่าช้า ก่อเกิดความเบื่อหน่ายในความสุขที่ตนได้รับจนถึงขีดสุด จึงอุทานขึ้นว่า “ที่นี่วุ่นวายหนอ ที่นี่ขัดข้องหนอ”^๑ แล้วก็ลงจากปราสาทเดินออกจากบ้านไปอย่างไร จุดหมายในเช้ามีดวันนั้นจนออกประตูเมืองพาราณสี และด้วยความคิดลัดลุ่ม ท่านยสะจึงรำพันไปตลอดทางว่า ที่นี่วุ่นวายหนอ ที่นี่ขัดข้องหนอ จนถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวัน

ในขณะที่นั้นพระพุทธเจ้ากำลังเสด็จเดินจงกรม รออยู่ก่อนแล้ว เนื่องจากในเช้ามีดวันเดียวกันพระองค์ได้ทรงตรวจดูสัตว์โลกด้วยพระญาณพบว่า ท่านยสะมาปรากฏในข่ายพระญาณของพระองค์ที่แผ่ออกไป ทรงทราบว่าท่านยสะมีอุปนิสัยและอำนาจวาสนาบารมีที่อบรมสั่งสมมา ด้วยอสุภสัญญาเป็นพื้นฐาน หากพระองค์แสดงธรรมโปรดท่านยสะจะสามารถเข้าถึงธรรมนั้นได้ เมื่อพระองค์ได้ยินเสียงท่านยสะรำพึงออกมาอย่างนั้น ก็ตรัสตอบไปว่า “ดูกร ยสะที่นี้ไม่วุ่นวาย ที่นี้ไม่ขัดข้อง มาเถิดยสะ นั่งลง เราจักแสดงธรรมแก่เธอ”^๒

ท่านยสะได้เดินเข้าไปหาพระพุทธเจ้าโดยที่ตัวเองก็ไม่รู้จัก แล้วถอครองเท้าทองเข้าไปเฝ้า หลังจากพระพุทธเจ้าปล่อยให้ท่านยสะสงบความวุ่นวายใจและความตื่นเตนแล้ว พระองค์ได้ทรงแสดงอนุปพิภคา ๕ ได้แก่ ทาน ศีล สวรรค์ โทษของกาม และเนกขัมมะ (การหลีกเลี่ยงจากกาม) และอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ท่านยสะได้สังกระเสจไปตามพระธรรมเทศนา เมื่อจบกระแสพระธรรมเทศนา ท่านยสะก็เกิดดวงตาเห็นธรรมสำเร็จเป็นพระโสดาบัน

เมื่อสว่างขึ้น ท่านเศรษฐีได้เดินทางไปตามหาท่านยสะทางป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ทรงเห็นด้วยทิพยจักขุญาณ และเห็นต่อไปว่าบิดาของท่านยสะมีอุปนิสัยสามารถบรรลุเป็นพระโสดาบันได้ แต่หากปล่อยให้พบลูกชายเสียก่อนจะทำให้เขาดีใจเกินกว่าที่จะตั้งสติกำหนดฟังพระธรรมเทศนาได้ จึงทรงบันดาลอิทธาภิสังขาร^๓ ด้วยฤทธิ์ให้สองพ่อลูกมองไม่เห็นกันแม้จะนั่งอยู่ใกล้กันก็ตาม (หรือ ตีโรภาพปาฏิหาริย์ คือทำให้สว่างให้มืด ทำสิ่งที่อยู่ใกล้ให้เหมือนอยู่ไกล)

เมื่อท่านเศรษฐีมาพบรองเท้าทองของท่านยสะวางอยู่ จึงตรงเข้าไปถามหาท่าน ยสะกับพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า ให้นั่งลงแล้วก็จะพบยสะลูกบุตร เมื่อท่านเศรษฐีนั่งลงแล้ว พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงอนุปพิภคาและอริยสัจ ๔ ให้ท่านเศรษฐีฟัง การแสดงธรรมครั้งนี้ได้ทำให้บิดาท่านยสะได้บรรลุโสดาปัตติผลและแสดงตนเป็นอุบาสกคนแรกได้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

^๑ วิ.ม.(ไทย) ๖/๒๕/๖๒.

^๒ วิ.ม.(ไทย) ๖/๒๖/๖๓.

^๓ อิทธาภิสังขาร คือการปรุงแต่งฤทธิ์ขึ้นทันใด, การบันดาลด้วยฤทธิ์.

ตลอดชีวิต ในขณะที่เดียวกันท่านยสะก็ได้ฟังทบทวนไปด้วย ทำให้เข้าใจในความเป็นจริงของชีวิตมากขึ้น สามารถกำจัดกิเลสออกไปจนหมดสิ้น สำเร็จเป็นพระอรหันต์ที่ยังครองเพศฆราวาสอยู่เป็นรูปแรก

จากนั้นพระพุทธเจ้าก็ทรงคลายฤทธิ์ให้สองพ่อลูกได้เห็นกัน ท่านเศรษฐีจึงบอกท่านยสะให้กลับบ้านตามวิสัยของพระโศดาบันที่ยังมีความรักอาลัย โดยอ้างว่ามารดากำลังคร่ำครวญถึงเป็นอย่างมาก พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า ยสะกุลบุตรเป็นผู้มีจิตสิ้นอาสวะกิเลสแล้ว ไม่ควรที่จะกลับไปเป็นคฤหัสถ์อีก ผู้บิดาจึงอนุโมทนา พร้อมทั้งได้อาราธนาพระพุทธเจ้าให้เสด็จไปบ้านพร้อมกับพระลูกชาย เพื่อแสดงธรรมโปรดภรรยาและลูกสะใภ้

เมื่อท่านเศรษฐีกลับไปแล้ว ท่านยสะจึงได้ทูลขอบรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงประทานอุปสมบทให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา ในเช้าวันรุ่งขึ้น พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปยังบ้านท่านเศรษฐีพร้อมด้วยพระยสะ ภายหลังถวายภัตตาหารแล้ว พระองค์ทรงแสดงอนุปุพพิกขาและอริยสัจ ๔ โปรดมารดาพระยสะกับภรรยาเก่าของพระยสะ จนท่านทั้งสองได้ดวงตาเห็นธรรมบรรลุเป็นพระโศดาบันและได้แสดงตนเป็นอุบาสิกา ผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต นับเป็นอุบาสิกาคู่แรกผู้ถึงพระรัตนตรัย

จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงใช้ปาฏิหาริย์สามคือ ให้กับท่านยสะกับบิดาที่อยู่ใกล้กัน ทำให้มองไม่เห็นกันแล้วทรงแสดงอนุปุพพิกขาและอริยสัจ ๔ จนกระทั่งท่านยสะบรรลุอรหัตตผล ส่วนบิดาท่านยสะบรรลุโศดาบันตีผลและแสดงตนเป็นอุบาสกคนแรกที่ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ จากนั้นมารดากับภรรยาเก่าของพระยสะ ต่างบรรลุเป็นพระโศดาบันและแสดงตนเป็นอุบาสิกาคู่แรกผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ต่อมาทรงแสดงธรรมโปรดเพื่อนพระยสะอีก ๔๕ คน ให้ได้บรรลุอรหัตตผล แล้วจึงทรงส่งพระปัญจวัคคีย์ พระยสะและกลุ่มเพื่อนพระยสะ ซึ่งล้วนเป็นพระอรหันต์ รวมทั้งหมด ๖๐ รูปออกไปประกาศพระศาสนาเป็นธรรมทูตชุดแรกในพระพุทธศาสนา คุณค่าและประโยชน์ของการใช้ปาฏิหาริย์สามในการเผยแผ่พระศาสนานั้น จึงเป็นการแสดงให้เห็นความอัศจรรย์ของจิตที่ฝึกฝนอบรมมาดีแล้ว และการใช้ปาฏิหาริย์สามนี้เป็นการทำให้คนมีความรู้สึกอัศจรรย์ใจ เมื่อมีความอัศจรรย์ใจแล้วก็อยากจะรู้ว่าสิ่งต่อไปที่พระพุทธเจ้าหรือพระสาวกจะแสดงนั่นคืออะไร เกิดจิตที่จดจ่ออยากรู้ จึงทำให้เปิดใจรับสิ่งที่พระองค์แสดงอย่างไม่มีเงื่อนไข เมื่อไม่ปิดกั้นจิตอย่างนั้นแล้วจึงทำให้ใคร่ครวญตรึกตรองตามหลักธรรมจนเกิดความรู้แจ้งเห็นจริง

๔.๑.๑ ประวัติพระวักกเถระ

เอตทัคคมหาสาวกผู้เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกผู้พ้นจากกิเลสได้ด้วยศรัทธา
 ความปรารถนาในอดีตกระทำมหาทานแด่พระปทุมุตระสัมมาสัมพุทธเจ้า
 พระเถระนี้ ได้ทำบุญอุทิศการไว้ในพระพุทธรูปในปางก่อน สังสมบุญไว้ในภพนั้น ๆ
 นับย้อนไปแสนกัป นับแต่กัทรกัปนี้เมื่อครั้งสมัยพระผู้มีพระภาคเจ้า พระนามว่าปทุมุตระ ท่านเกิด
 ในครอบครัวผู้มีตระกูล ครั้นเติบโตใหญ่แล้ว วันหนึ่งท่านได้ไปฟังพระธรรมเทศนา ณ พระวิหาร ได้
 ยืนฟังธรรมอยู่ท่ามกลางหมู่พุทธบริษัทนั้น ท่านเห็นพระบรมศาสดาทรงตั้งภิกษุรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่ง
 เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุน้อมไปในศรัทธา ก็ปรารถนาจะได้ตำแหน่งเช่นนั้นบ้าง จึงถวายทานต่อพระ
 บรมศาสดาและพระสาวกตลอดทั้ง ๗ วัน ครั้นแล้วได้ตั้งความปรารถนาของท่านไว้ต่อพระบรม
 ศาสดา^๔ ขอให้ท่านได้เป็นเช่นเดียวกัน กับภิกษุผู้ยังด้วยศรัทธาวิมุตติที่พระองค์ทรงชมเชยว่า เป็น
 เลิศกว่าภิกษุอื่นในพระศาสนานี้เถิด พระศาสดาทอดพระเนตรเห็นความปรารถนานั้น ไม่มีอันตราย
 จึงได้ทรงพยากรณ์ในท่ามกลางบริษัทว่ามานพผู้นี้ ในอนาคตกาล จักได้เป็นพระสาวกของพระโค
 ดมผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ เป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายฝ่ายศรัทธาวิมุตติ เขาเป็นเทวดาหรือมนุษย์ก็
 ตาม จักเป็นผู้เว้นจากความเดือดร้อนทั้งปวง รวบรวมโภคทรัพย์ทุกอย่าง มีความสุขท่องเที่ยวไปใน
 ที่กัปที่แสนนับแต่กัปนี้ พระศาสดามีพระนามว่า โคดม ทรงสมภพในวงศ์พระเจ้าโอกกากราช จัก
 เสด็จอุบัติขึ้นในโลก มานพผู้นี้จักเป็นธรรมทายาทของพระศาสดาพระองค์นั้น จักเป็นสาวกของ
 พระศาสดามีนามว่า วักกเถระ ตั้งแต่นั้นมาเพราะผลกรรมที่เหลืออยู่และเพราะการตั้งจิตเจตจำนงไว้
 เมื่อท่านสิ้นชีวิตลง ก็ได้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ท่านท่องเที่ยวไปในภพน้อยใหญ่ วนเวียน
 ตายเกิดไปในเทวภูมิและมนุษย์ภูมิ

ในภพสุดท้ายนี้ ท่านมาเกิดในสกุลเศรษฐี อันมั่นคงสมบูรณ์มีทรัพย์มากมาย ในพระ
 นครสาวัตถี มารดาบิดาได้ตั้งชื่อว่า วักกเถระ เมื่อครั้งท่านยังเป็นทารก มารดาของท่านหวั่นเกรงภัย
 จากปีศาจจะมารุกรานทารกผู้เป็นบุตร จึงได้ถวายทารกนั้นแด่พระบรมศาสดา พระพุทธองค์จึงได้
 ทรงรับ วักกเถระไว้ไว้ในพระอุปถัมภ์ตั้งแต่นั้นมาเมื่อท่านอยู่ในความดูแลได้เบื่องบาทของพระบรม
 ศาสดา จึงเป็นผู้พ้นจากความป่วยไข้ทุกอย่าง อยู่โดยสุขสำราญ ท่านคิดที่จะอยู่ใกล้พระบรมศาสดา
 เว้นจากพระสุกตเสียงเพียงครู่เดียวก็ร้องหา พอท่านอายุได้ ๗ ขวบก็ออกบวชเป็นบรรพชิต

ในอรรถกถา วักกเถระปทาน กล่าวไว้อีกอย่างหนึ่งว่า ท่านเกิดในสกุลพราหมณ์ ณ
 กรุงสาวัตถี ครั้นเมื่อเจริญวัยแล้ว ได้เล่าเรียนไตรเพทจนจบในศิลปศาสตร์ของพวกพราหมณ์
 ทั้งหมด วันหนึ่งท่านเห็นพระศาสดาแวดล้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ เสด็จจาริกอยู่ในกรุงสาวัตถี ก็หลง
 ในพระรูปของพระบรมศาสดา ท่านคิดว่าถ้าอยู่แต่ในบ้าน ก็จะไม่ได้เห็นพระศาสดาได้บ่อยๆ เท่าที่

^๔ อ.อ. ๑/๑/๓๘๕-๓๘๖.

ต้องการ เมื่อคิดคั้งนั้นแล้ว จึงได้ออกบวชในสำนักของพระศาสดา และเมื่อบวชแล้ว ด้วยความที่ ประสงค์จะเห็นพระรูปของพระบรมศาสดาอยู่ตลอดเวลา จึงยอมละหน้าที่และกิจวัตรทั้งหลาย มีการสาธยายและมนต์การในพระกัมมัฏฐานเป็นต้นเสีย^๕ ไปเฝ้าคูอยู่แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าอย่างเดียว เท่านั้น เว้นเฉพาะเวลาขบฉัน และเวลากระทำสรีริกงานั้น ส่วนเวลาที่เหลือ ก็จะไปยืนอยู่ในที่ที่สามารถจะเห็นพระทศพลได้

ครั้งนั้น พระศาสดาทรงทราบที่ท่านยินดีในพระรูปของพระองค์ แต่มิได้ทรงตรัสอะไรด้วยทรงรอความแก่กล้าแห่งญาณของท่านอยู่ ต่อเมื่อทรงทราบว่าญาณของท่านถึงความแก่กล้าแล้ว จึงตรัสโอวาทว่า

ดูก่อน วักกลี
จะมีประโยชน์อะไร ด้วยการที่เธอต้องมาคว่ำกายอันเปื่อยเน่านี้
วักกลีเอ๋ย ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเรา
ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม
วักกลี เห็นธรรมจึงจะชื่อว่าเห็นเรา^๖

พระวักกลีนั่น แม้จะได้ฟังพระพุทธโอวาทจากพระศาสดาอย่างนั้น ก็ไม่สามารถที่จะละการดูพระศาสดาไปทำกิจอย่างอื่นได้เลย

พระบรมศาสดาทรงขับไล่พระวักกลี

ลำดับนั้น เมื่อใกล้กาลที่จะจำพรรษา พระศาสดาทรงพระดำริว่า ภิกษุนี้ไม่ได้ความสังเวชจักไม่ตรัสรู้ ดังนี้ แล้ว จึงเสด็จไปสู่กรุงราชคฤห์ ครั้นถึงวันเข้าพรรษา จึงขับไล่พระเถระด้วยตรัสว่า หลีกไป วักกลี พระเถระถูกพระศาสดาทรงขับไล่ จึงไม่อาจจะอยู่ในที่พร้อมพระพักตร์ได้ จึงคิดว่า จะประโยชน์อะไรด้วยความเป็นอยู่ของเรา ที่จะไม่เห็นพระศาสดา จะมีชีวิตอยู่ไปทำไม ดังนี้แล้ว จึงขึ้นสู่ภูเขาคิชฌกูฏ ไปยังเงื้อมหน้าผาสูง

พระศาสดาทรงทราบความเป็นไปนั้นของเธอแล้ว ทรงดำริว่า ภิกษุนี้ถ้าไม่ได้รับการปลอบโยนจากเรา ก็จะทำให้อุปนิสัยแห่งมรรคและผลที่มีอยู่เต็มแล้วนี้พินาศไป ดังนี้แล้วทรงจึงทรงเปล่งรัศมีไปแสดงพระองค์ให้ปรากฏอยู่เบื้องล่างหน้าแห่งผาสูงนั้น แล้วตรัสพระคาถาว่า

ภิกษุผู้มากไปด้วยความปราโมทย์
เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จะพึงบรรลุปทอันสงบ
อันเข้าไปประจันสังขารเป็นสุขได้ ดังนี้

^๕ อปทาน.อ.๕/๒๒๔.๕.

^๖ ขุ.อป.๑/๑๒๒/๒๓๒.

ทรงเหยียดพระหัตถ์ตรัสว่า

“มาเถิด วักกลี เธออย่ากลัว จงแลดูพระตถาคต
เราจักยกเราขึ้น เหมือนบุคคลพวยช้างตัวจมในเปือกตมขึ้นฉะนั้น
มาเถิด วักกลี เธออย่ากลัว จงแลดูพระตถาคต
เราจักยกเธอขึ้น เหมือนบุคคลที่ช่วยพระจันทร์ที่ถูกราหูจับละนั้น”^๑

พระเถระได้เห็นพระบรมศาสดาปรากฏพระองค์อยู่เบื้องล่างแห่งหน้าผานั้น ความปีติ
โสมนัสใจอย่างท่วมท้นก็บังเกิดขึ้นด้วยความปรารถนาอย่างรุนแรงที่จะได้เฝ้าพระพุทธองค์ในทันที
ไม่เห็นวิธีที่จะไปได้โดยรวดเร็ว จึงวิ่งลงมาทางหน้าผาที่สูงหลายร้อยชั่วคน ก็ลงมาอยู่ต่อเบื้องพระ
พักตร์พระบรมศาสดาโดยสะดวก ด้วยพระพุทธานุภาพ

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนา คือความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปแห่ง
จันท์ทั้งหลาย ครั้นเมื่อจบพระธรรมเทศนา ท่านจึงได้บรรลุอรหัต พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ๔

จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าสอนด้วยปาฏิหาริย์ก่อนและตามอาเทศนาปาฏิหาริย์และ
สุดท้ายสอนอนุสาศนียปาฏิหาริย์ซ้ำอีกจึงเข้าใจว่า รูปร่างกายคือเรา จึงได้ตามเสด็จ พระพุทธองค์
อย่างใกล้ชิด ด้วยความกระหยิ่มยิ้มย่องว่าได้เข้าใกล้ชิด และเข้าถึงพระพุทธเจ้าแล้ว ซึ่งพระพุทธ
องค์ก็ทรงทราบความในใจของพระวักกลีเรื่องนี้อยู่ เมื่อได้โอกาสจึงตรัสว่าวักกลี เธอสำคัญมั่น
หมายเอารูปร่างกาย ซึ่งเป็นสิ่งปฏิภูลเน่าเปื่อยได้ของเรา ว่าเป็นเรา และ กระหยิ่มยิ้มย่องว่าได้อยู่กับ
เรา ใกล้เรา ถึงเรา คนตาบอดมีมิดเช่นเธอ ไม่ต้องพูดถึงการเดินตามหลังก็ได้ ต่อให้จับชายจีวรของ
เราไว้อีกด้วย ก็ไม่เห็นเรา ไม่รู้จักเรา ไม่ถึงเรา ไม่ใกล้เรา แต่ต่างกันอย่างฟ้ากับดินทีเดียว ทางตั้งแต่
ที่นี่ไปถึงเขาจักรวาลที่ว่าไกลนั้น ก็ยังนับว่าใกล้กว่า แต่เธอกับเราห่างกัน ไกลยิ่งกว่านั้น เป็นแสน
ไกลล้านไกลทีเดียววักกลี เมื่อเธอต้องการจะเห็นเรา ใกล้เรา ถึงเรา เราก็จะบอกทางให้ แล้วพระองค์
ก็ตรัสว่า “โย ฆมมํ ปสฺสติ โสมํ ปสฺสติ” แปลว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา” แสดงว่า จิต คือ ธรรม
คือ เรา ส่วนรูปร่างกายไม่ใช่เรา แต่เป็นที่อาศัยของเราเท่านั้น

๔.๒ การใช้ปาฏิหาริย์สามในการเผยแผ่ของพุทธสาวกในสมัยพุทธกาล

การใช้ปาฏิหาริย์สามของพระจูฬปันถก ชาวเมืองราชคฤห์ ท่านเป็นน้องชายของ
พระมหาปันถก(ปันถก หมายถึง เกิดระหว่างทาง) มารดาของท่านเป็นลูกสาวของเศรษฐีแห่งเมือง
ราชคฤห์ ที่ได้เสียดกับคนใช้และชวนกันหนีไปอยู่ที่อื่นเพราะเกิดความละอาย ทั้งมหาปันถกและ
พระจูฬปันถก ต่างก็คลอระหว่างทาง ในขณะที่มารดากำลังเดินทางกลับไปตลอดที่บ้านเดิม ต่อมา

^๑ ธ.อ.๔/๓๕๒-๔.

นางและสามีพาบุตรชายทั้งสองไปให้ท่านเศรษฐีเลี้ยงดู แล้วสองสามีภรรยาได้รับทรัพย์จำนวนหนึ่งจากท่านเศรษฐี จากนั้นก็กลับไปอยู่ที่เดิม

มหาบัณฑิตบวชก่อน เพราะติดตามคุณตาผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาไปฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าอยู่เสมอ จนมีจิตใจน้อมไปในการบวช หลังจากบวชได้ไม่นานท่านก็บรรลุพระอรหัตตผล พระมหาบัณฑิตขออนุญาตจากคุณตา ขอให้จูบบัณฑิตได้บวชด้วยเพราะอยากให้น้องชายได้รับความสุขสงบสูงสุดเหมือนเช่นที่ตนได้รับ

เมื่อจูบบัณฑิตบวชแล้ว ปรากฏว่าพระจูบบัณฑิตสมองทึบ โง่เงาขนาดหนัก แม้ใช้เวลาถึง ๔ เดือน ก็ท่องจำข้อความสั้นๆ ไม่ได้ สาเหตุเกิดจากกรรมเก่าสมัยที่ท่านบวชในศาสนาของพระกัสสปพุทธเจ้า

พระมหาบัณฑิตคิดว่าน้อยชายคงเป็นผู้อภิปในศาสนาไม่มีทางฝึกฝนอบรมกันได้ จึงบอกให้สึกออกไปทำมาหากิน ทำบุญกุศลไปตามความสามารถ พระจูบบัณฑิตเสียใจมากเพราะยังไม่ต้องการสึก ยังมีความอาลัยในสมณเพศ ยิ่งเมื่อได้ยินพระมหาบัณฑิตแจ้งแต่หมอชีวกโกมารภัจจ์ที่มานิมนต์พระไปฉันที่บ้านว่า ที่ต้องการนิมนต์พระทั้ง ๕๐๐ รูปในวัดอัมพวันนั้น ขอเว้นภิกษุรูปหนึ่งผู้ไม่เจริญงอกงามในธรรมวินัย ยิ่งทำให้พระจูบบัณฑิตเสียใจมาก จนปลงใจว่าพี่ชายไม่ได้มีเชื้อใยในตนเอง จะอยู่ทำไมในศาสนานี้ จึงตกลงใจที่จะสึกจากสมณเพศไปเป็นคฤหัสถ์ทำบุญทำทานไปตามความสามารถในเช้าวันรุ่งขึ้น^๔

พระพุทธเจ้าทรงทราบด้วยพระญาณขณะตรวจดูอุปนิสัยของสัตว์โลกตอนใกล้รุ่งว่า พระจูบบัณฑิตมีอุปนิสัยแก่กล้าเหมือนผลไม้เงินจะหล่นจากต้นแล้ว และทรงต่อไปว่าขณะนั้นท่านกำลังมีเรื่องที่ต้องเสียใจ หากพระองค์ไม่ช่วยไว้ก็จะถึงกับเสียคนได้

เช้าวันนั้นเอง พระพุทธองค์จึงเสด็จไปรออยู่ที่หน้าวัดแต่เช้าตรู่ เมื่อพระจูบบัณฑิตเดินทางมาพบพระพุทธเจ้ากำลังเสด็จจงกรมอยู่ จึงเข้าไปถวายบังคม เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสถามด้วยพระกระแสเสียงนุ่มนวลเปี่ยมด้วยพระเมตตากรุณา “จูบบัณฑิต นี่เธอจะไปไหนในเวลานี้? พระจูบบัณฑิตได้ทูลว่า จะไปสึกตามที่พี่ชายขับไล่ ไม่ยอมให้อยู่ พระศาสดาจึงตรัสว่าจูบบัณฑิต เธอชื่อว่าบรรพชาในสำนักของเราแต่คาด แม้ถูกพี่ชายขับไล่ ทำไมจึงไม่มาสู่สำนักของเรา? มาเถิดเธอจะต้องการอะไรด้วยความเป็นคฤหัสถ์ เธอต้องอยู่ (ต่อไป) ในสำนักของเรา”^๕ แล้วเอาพระหัตถ์ลูบศีรษะพระจูบบัณฑิตด้วยพระทัยกรุณา ยังความปราบปลื้มเป็นล้นพ้นให้เกิดแก่พระจูบบัณฑิต พระพุทธเจ้าให้พระจูบบัณฑิตนั่งที่หน้ามุขพระคันธกุฎี แล้วทรงประทานท่อนผ้าสะอาด (ผ้าเช็ดหน้าสีขาว) ผืนหนึ่งที่ทรงบันดาลด้วยฤทธิ์ให้กับพระจูบบัณฑิต และรับสั่งว่า “จูบบัณฑิต เธอ

^๔ พุ.ธ.อ.๔๐/๓๓๐.

^๕ พุ.ธ.อ.๔๐/๓๓๐.

จงผินหน้าไปทางทิศตะวันออก ถูบท่อนผ้านี้ด้วยบริกรรมว่า “รโฆหณัม รโฆหณัม (ผ้าเช็ดธุลีฯ)”^{๑๐}

เมื่อพระจูฬปันถกถูบผ้าไปเรื่อยๆ พร้อมบริกรรมว่า รโฆหณัม รโฆหณัม ก็สังเกตเห็นผ้านั้นเศร้าหมองไป จึงได้คิดว่า “ท่อนผ้านี้สะอาดแท้ๆ แต่อาศัยอศัตถภาพนี้จึงสกปรกติดเสียกลายเป็นของเศร้าหมองอย่างนี้ไปได้ สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ”^{๑๑} เหตุนี้ทำให้พระจูฬปันถกได้พบความจริงว่า ผ้าอันขาวสะอาดนี้ เมื่อมีผงธุลีมาเปโรละเปือนก็ทำให้ผ้าสกปรก เปรียบเหมือนจิตของมนุษย์ ซึ่งเดิมก็เป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ผ่องใส เมื่อมีกิเลสมาผสมเข้า จึงทำให้จิตหม่นหมองไม่บริสุทธิ์ นำสู่ความเข้าใจผิดเรื่องของสังขารร่างกายเป็นเหตุให้เกิดกรรมสังเวช สามารถคลายความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนได้ แล้วเริ่มยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนา

พระพุทธเจ้าขณะประทับนั่งอยู่ที่บ้านห่อชีวก ทรงทราบด้วยพระญาณว่า จิตของพระจูฬปันถกขึ้นสู่วิปัสสนาแล้ว จึงตรัสว่า “จูฬปันถก เธออย่าทำความหมายเฉพาะท่อนผ้านั้นว่า เศร้าหมองแล้วดีหรือ ก็ธุลีทั้งหลาย มีธุลี คือราคะ เป็นต้น มีอยู่ในภายในของเธอ เธอจงนำ (คือ กำจัด) มันออกเสีย”^{๑๒} และได้ทรงเปล่งพระรัศมีให้พระรูปมาปรากฏจุดประทับนั่งตรงหน้า แล้วตรัสพระคาถาว่า “ ราคะ... โทสะ... โมหะ... ชื่อว่าธุลี แต่เรณู (ละออง) ท่านหาเรียกว่า (ธุลี) ไม่ คำว่าธุลีนั่นเป็นชื่อของราคะ... โทสะ... โมหะ... ภิกษุเหล่านั้น และธุลีนั่นได้ขาดแล้ว อยู่ในศาสนาของพระพุทธเจ้าผู้ปราศจากธุลี”^{๑๓}

จะเห็นได้ว่าพระจูฬปันถกได้ใช้วิปัสสนาคูความไม่เที่ยงของผ้าที่พระพุทธเจ้าเอามาให้ และพิจารณาตามในกฎไตรลักษณ์มาเป็นอารมณ์วิปัสสนากรรมฐานในการบรรลुरुธรรมเป็นพระอรหันต์สำเร็จอภิญญาหกพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย ท่านเป็นหนึ่งในพระมหาสาวก ๘๐ รูป ที่พระพุทธเจ้าทรงสถาปนาไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะผู้เนรมิตกายสำเร็จด้วยใจ (มโนมยิทธิ)

๔.๓ การใช้ปาฏิหาริย์สามในการเผยแผ่สมัยหลังพุทธกาล

ในสมัยพุทธกาลปรากฏว่ามีพระภิกษุที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้เลิศในด้านต่างๆ และพระเถระที่ได้รับการยกย่องเหล่านั้นก็มีสัทธาวิหาริกและอันเตवासิก รวมทั้งบุคคลที่มีความเห็นตรงกันเป็นจำนวนมาก เนื่องจากท่านเหล่านั้นเป็นพระอรหันต์ ระดับความเห็นจึงมีความตรงกัน อีกทั้งยังมีพระพุทธเจ้าคอยเป็นองค์แก้ข้อสงสัยของสงฆ์อยู่ เมื่อสงฆ์มีข้อสงสัยเรื่องใดพระองค์จะทรงเป็นผู้วินิจฉัยปัญหาเหล่านั้น แต่ระยะหลังพุทธกาลเริ่มมีข้อสงสัยที่ไม่มีใคร

^{๑๐} พุ.ธ.อ.๔๐/๓๓๐.

^{๑๑} พุ.ธ.อ.๔๐/๓๓๑.

^{๑๒} พุ.ธ.อ.๔๐/๓๓๑.

^{๑๓} พุ.ธ.อ.๔๐/๓๓๑-๓๓๒.

วินิจฉัย ถึงแม้จะมีพระเถระในแต่ละช่วง จะออกมาแก้ข้อสงสัย ก็ไม่ได้รับการยอมรับจากสงฆ์ทั้งหมดเหมือนพระพุทธเจ้า การตีความคำสอนจึงมีปรากฏขึ้น ยี่งนานวันเข้าก็ยิ่งมีการตีความให้กว้างยิ่งขึ้น และยอมรับเฉพาะสิ่งที่ตนเองได้รับการสั่งสอนจากอาจารย์ของตนเท่านั้น จึงเป็นที่มาของการเลือกปฏิบัติ ซึ่งข้อนี้เห็นได้ชัดตั้งแต่การทำสังคายนาครั้งที่ ๑ เมื่อพระมหากัสสปะทำสังคายนาขึ้นเพื่อจัดระเบียบพระธรรมวินัย ปรากฏว่าท่านพระปุราณะซึ่งไม่ได้เข้าร่วมสังคายนาด้วยไม่ยอมรับ และกล่าวว่าตนเองจะปฏิบัติเฉพาะส่วนที่ได้รับฟังมาจากพระพุทธเจ้าเท่านั้น ฉะนั้นจึงขอจำแนกการใช้ปาฏิหาริย์สามในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยหลังพุทธกาลตามรูปแบบต่างๆ ดังต่อไปนี้

เมื่อครั้งพระเจ้าอโศกส่งสมณทูตมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลังกา โดยการส่งพระมหินทเถระและพระนางสังฆมิตตา เพื่อเป็นพระธรรมทูต เนื่องจากพระเจ้าอโศกมีสัมพันธไมตรีอันดีกับลังกาเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว การส่งสมณทูตที่เป็นพระราชบุตรและพระราชธิดาของพระองค์มาเองก็จะได้รับการต้อนรับจากพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะด้วยความเต็มพระทัย เมื่อพบกันครั้งแรกทำให้พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะเกิดความอัศจรรย์พระทัย เนื่องจากพระมหินทเถระแสดงฤทธิ์เนรมิตร่างเป็นกวางเพื่อวิงล้อพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะให้ตามมาจนได้พบกัน ซึ่งเป็นการใช้อิทธิวิธินอกจากนี้แล้วพระเถระยังกำหนดรู้วาระจิตของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะด้วยการรายงานตัวเพื่อแก้ความคลางแคลงพระทัย ทั้งนี้พระเถระยังยืนยันว่าในชมพูทวีปขณะนั้นยังมีพระอรหันตปัจฉิมสาวที่ประกอบด้วยฤทธิ์เดชและเจโตปริยญาณเป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในสมัยนั้น การที่พระมหินทเถระกำหนดรู้จิตของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะนั้นถือเป็น “อาเทศนาปาฏิหาริย์ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ทายจิต ทายเจตสิก ทายความวิตกจิราของสัตว์อื่นของบุคคลอื่นได้ว่า จิตของท่านเป็นอย่างนี้ เป็นไปโดยอาการอย่างนี้”^{๙๔} จะเห็นได้ว่าพระมหินทเถระใช้ปาฏิหาริย์ว่าด้วยเจโตปริยญาณ คือ การหยั่งรู้วาระจิตของบุคคลอื่น ซึ่งการแสดงฤทธิ์ในครั้งนี้เป็นเหตุให้พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะเคารพนับถือท่านมาก และยอมรับพระพุทธศาสนาให้ประดิษฐานลงในลังกาตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา การเผยแผ่ครั้งนั้นส่งผลให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างมากยิ่งขึ้นมาจนถึงปัจจุบัน และประเทศไทยเองก็เคยส่งพระธรรมทูตไปสืบทอดพระศาสนาที่ลังกา นิกายลังกาวงศ์ และช่วงที่ลังกาถูกรุกรานทำให้พระพุทธศาสนาเกือบสูญสิ้นไปจากลังกา ลังกาเองก็เคยขอให้ไทยส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่พระศาสนาที่ลังกาด้วย จึงเกิดนิกายสยามวงศ์ขึ้นสืบเนื่องมาจากการที่พระมหินทเถระได้วางรากฐานพระพุทธศาสนาลงในลังกาในการเผยแผ่ด้วยการใช้เจโตปริยญาณในสมัยนั้น ทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงในภูมิภาคนั้นมาจนถึงปัจจุบัน

^{๙๔} ที.สี.(ไทย) ๘/๔๘๕/๒๐๕-๒๐๖.

๔.๔ การใช้ปาฏิหาริย์สามในการเผยแผ่ในสมัยปัจจุบัน

หลวงพ่อบุทธทาสภิกขุกล่าวว่า “พุทธศาสน์นี้ยังต้องอาศัยไสยศาสตร์” อันที่จริง ท่านถึงกับพูดว่า หากไม่ใช่พระอรหันต์แล้วก็ยังหนีไสยศาสตร์ไม่พ้น ท่านอธิบายว่า “ยังไม่เป็นพระอรหันต์อยู่เพียงใด จะถือพุทธศาสตร์โดยส่วนเดียวไม่ได้ ยังต้องมีไสยศาสตร์เจือปนอยู่นั่นเอง เพราะมันยังมีตัวตนอยู่ มันก็จะต้องมีความกลัวอยู่ ยังมีความรู้สึกว่ามีตัวตนอยู่ มันก็จะต้องมีความกลัว แล้วก็ความคิดนึกเป็นไปตามอำนาจของความกลัว ต้องหวังพึ่งสิ่งที่มาช่วยให้หายกลัว ฉะนั้น จึงไม่อาจจะสักระบายใจของไสยศาสตร์ให้สิ้นเชิงได้ จึงไม่น่าแปลกใจที่ในอดีตไสยศาสตร์ได้รับอนุญาตให้เข้ามาอยู่ในวัดได้ พระสงฆ์ที่ทรงคุณความรู้ในสมัยก่อนมีความสามารถทางไสยศาสตร์ในเวลาเดียวกัน แม้แต่พระพุทธโฆษาจารย์ที่สอนธรรมได้ถึงแก่น เหมาะกับปัญญาชนในสมัยพระเพทราชา (เช่น การเข้าถึงนิพพานในชาตินี้ได้รู้พื้นขึ้นใหม่) ก็ยังมีชื่อเสียงว่าท่านเป็นผู้มีความชำนาญเลขยันต์ มนต์ คาถา สรรพวิทยาคมเป็นอันมาก ไสยศาสตร์ก็ยังได้รับการยอมรับให้อยู่ได้ トラบไคที่มีพุทธศาสนาเป็นตัวนำ ทศนคติดังกล่าวเห็นได้จากคำประกาศของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ซึ่งไม่ได้ห้ามผู้คนไม่ให้เชื่อผีสิงเทวดา หากทรงเตือนให้นับถือพระรัตนตรัยว่าสำคัญกว่า^{๑๕} โดยเหตุที่ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอิทธิปาฏิหาริย์สามารถเป็นสื่อนำไปสู่ธรรม พระพุทธศาสนาแต่ก่อนจึงไม่ได้แยกขาดจากไสยศาสตร์ ถ้าไสยศาสตร์หมายถึงระบบความเชื่อที่ยอมรับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิปาฏิหาริย์สิ่งลึกลับเหนือปกติวิสัย พระพุทธศาสนาก็มีส่วนหนึ่งเป็นไสยศาสตร์อยู่แล้ว เพราะพระพุทธศาสนายอมรับว่ามีผีสิงเทวดาและอิทธิปาฏิหาริย์ แต่ถ้าไสยศาสตร์มิได้หมายเพียงเฉพาะความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือสามัญเท่านั้น หากยังรวมถึงการพยายามนำอำนาจของสิ่งเหล่านี้(ซึ่งเชื่อว่ามีอยู่) มาก่อให้เกิดผลหรือความสำเร็จในทางโลก และอาจรวมถึงผลในโลกหน้า เช่นขอให้ไปเกิดในสวรรค์ พระพุทธศาสนาไม่จัดว่าเป็นไสยศาสตร์ เพราะเชื่อมั่นในผลของการกระทำหรือกรรมของบุคคลเป็นสำคัญ

ในสมัยปัจจุบันมีพระเกจิอาจารย์ยุคปัจจุบันที่ปฏิบัติธรรมเพื่อตัดวงจรกิเลสนั้นมีเป็นจำนวนมาก ซึ่งท่านก็สอนเน้นให้ปฏิบัติตัวเองโดยไม่ต้องไปพึ่งพาลี้ภัยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น ในเรื่องการรักษาโรคเพื่อช่วยชีวิตคนของหลวงพ่อบาน เป็นที่เลื่องลือมากในสมัยนั้น ทำให้ผู้คนต่างแห่กันมาที่วัดจนแน่นขนัด วิชาการรักษาโรคที่หลวงพ่อบานสำเร็จและนำมาช่วยเหลือผู้ได้รับทุกข์ เท่าที่เกิดปาฏิหาริย์และได้รับการบันทึกไว้มีมากมาย ตัวอย่างเช่น ท่านรักษาโรคด้วยน้ำมันต์ โรคที่ท่านรักษาด้วยน้ำมันต์เรียกว่าโรคภายใน เช่น บางคนถูกคุณไสย ถูกผีสิง เป็นต้น ซึ่งท่านจะทำน้ำมันต์

^{๑๕} พระไพศาล วิสาโล. พุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤต. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒๑.

เพื่อให้ผู้ถูกคุกคามได้แอบ เมื่อแอบนี้มั่นคงของท่านแล้วก็ทำให้หายจากการถูกคุกคามไสยทันที^{๑๖} จะเห็นได้ว่าคนในสมัยก่อนเชื่อในสิ่งศักดิ์มากกว่าคนในสมัยปัจจุบัน คนที่มีการศึกษาสูงแต่ไม่ได้พัฒนาจิตใจตามความรู้ที่ได้เล่าเรียนให้สูงตามการศึกษา ส่วนมากจะมีแต่ความรู้แต่ไม่ค่อยจะมีความคิด หลงงมกายในสิ่งที่ไม่รู้เหตุผล ยึดมั่นถือมั่นในตนเองว่ามีความรู้ความสามารถมากกว่าเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน แย่งกันทำความชั่วมากกว่าแย่งกันทำความดี คนที่ทำดีในปัจจุบันมักจะถูกคนชั่วข่มเหงรังแก การที่หลวงพ่อบานท่านใช้เวทมนต์เพื่อรักษาโรคให้กับประชาชนนั้น เป็นเพียงพิธีกรรมที่สร้างขึ้นมาเป็นองค์ประกอบเท่านั้น แต่เนื้อแท้ของการช่วยรักษาโรคนั้นเป็นการใช้พลังจิต ซึ่งเกิดจากการฝึกฝนจนเข้มแข็ง และสามารถสร้างอำนาจพิเศษได้ การที่สามารถสร้างอำนาจพิเศษได้หลากหลายประการนั้นเรียกว่า อิททวิริ

๔.๕ ประโยชน์ของการใช้ปาฏิหาริย์ตามในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ประโยชน์ในการใช้ปาฏิหาริย์ตามในพระพุทธศาสนานั้นเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดหรืออุดมคติทางพระพุทธศาสนา คุณค่าและประโยชน์ที่เป็นความมุ่งหมายแท้จริงของปาฏิหาริย์ตามตามหลักพระพุทธศาสนา คือเป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งในการปฏิบัติเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุด อันได้แก่ ความหลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวงมีดังต่อไปนี้ คือ

-ใช้เป็นสื่อในการสร้างความเลื่อมใสแก่บุคคลบางกลุ่มเหมือนสมัยพุทธกาลที่พระพุทธองค์ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์จนเหล่าเดียรถีย์พ่ายแพ้แก่พระพุทธานุภาพ ทำให้มหาชนเกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา

-ใช้เป็นเครื่องมือนำบุคคลบางเหล่าเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาจนได้ดวงตาเห็นธรรมดังกรณีที่พระพุทธเจ้าทรงใช้อาเทศนาปาฏิหาริย์ทรงทราบวาระจิตของสาวกผู้ฟังธรรมแล้วทรงแสดงธรรมจนจิตของผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในพระสัทธรรมส่วนกรณีที่ทรงใช้อานุสาสนีปาฏิหาริย์เห็นได้จากการที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดโปรดปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ จนได้ดวงตาเห็นธรรมและอีกหลายกรณี

^{๑๖} ดำรงธรรม,ตามรอยพระอรหันต์เจ้าหลวงพ่อบาน วัดบางนมโค,(กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์ดีการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๕๒-๕๓.

๔.๖. ข้อควรระวังในการใช้ปาฏิหาริย์

ข้อควรระวังในการแสดงปาฏิหาริย์ในพระพุทธศาสนานั้น เป็นหลักการที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์และยังทำให้เหล่าสาวกไปไม่ถึงจุดหมายอันสูงสุดเพราะจะทำให้ติดยึดในปาฏิหาริย์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาโทษของการแสดงปาฏิหาริย์ ดังนี้

๔.๖.๑ โทษของการแสดงปาฏิหาริย์ในวิชา ๘

โทษของการแสดงปาฏิหาริย์ในวิชาแปด เป็นหลักของความที่ไม่รู้จักจริงมีความหลงอันเป็นเหตุไม่รู้จักจริง มี ๔ คือ ความไม่รู้ริยสัง ๔ แต่ละอย่างคือ

๑) การไม่รู้จักความทุกข์ทั้งปวง มีความลุ่มหลงในลาภ ยศ สรรเสริญที่เกิดในโลกธรรม ๘ ประการคือ “มีสุขคู่กับทุกข์ มีสรรเสริญคู่กับนินทา มียศคู่กับเสื่อมยศ มีลาภคู่กับเสื่อมลาภ”^{๑๑} เพราะจะทำให้เกิดความเข้าใจผิดของผู้พบเห็น

๒) การไม่รู้จักเหตุแห่งการเกิดทุกข์ทั้งเพราะการแสดงปาฏิหาริย์นั้นสามารถให้ทั้งประโยชน์และโทษ เช่น ขณะที่สามารถแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ได้ย่อมมีลาภยศสรรเสริญมาสู่ผู้แสดง แต่เมื่อไม่สามารถแสดงปาฏิหาริย์ได้ก็จะทำให้เสื่อมลาภ ยศ สรรเสริญ ทำให้เกิดทุกข์ตามมา

๓) การไม่รู้ความดับทุกข์ เพราะการไม่รู้จักการสงบสดีอารมณ์หรือรู้จักการเพียงพอจะทำให้ไม่สามารถดับทุกข์ได้ตามจุดมุ่งหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา

๔) การไม่รู้หนทางในการดับทุกข์ เพราะเป็นผู้มีมิจฉาทิฐิ ไม่วางใจเป็นกลางเข้าข้างตนเองอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเป็นสาเหตุของการที่พระพุทธเจ้าห้ามในการแสดงปาฏิหาริย์ นอกจากนี้การไม่รู้จักกิจในอริยสัง ๔ ประการ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรคนี้ พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงอนุญาตให้แสดงปาฏิหาริย์ที่จะประกอบด้วย

(๑) ไม่รู้อดีต คือ ไม่รู้จักสาเหตุในอดีต สิ่งปรากฏในอดีต ว่าสิ่งปรากฏในปัจจุบันนี้คือเป็นเหตุแห่งผลอะไรในอดีต

(๒) ไม่รู้อนาคต คือ ไม่รู้จักสาเหตุในอดีต สิ่งปรากฏในอดีต ว่าสิ่งปรากฏในปัจจุบันนี้คือเป็นเหตุแห่งผลอะไรในอนาคต

(๓) ไม่รู้ทั้งอดีตและอนาคต คือ ไม่รู้จักโยงเหตุในอดีตให้เชื่อมถึงผลในอนาคต

(๔) ไม่รู้ปฏิจสมุปบาท คือ ไม่รู้จักสภาวะธรรมนั้นๆ

การไม่รู้กิจใจอริยสัง ๔ นี้ยังมีปรากฏอยู่ในปาฏิหาริย์ที่ตำบลดุริยเวลา เรื่องชฎิล ๓ พี่น้อง ที่กล่าวอยู่ในพระวินัยปิฎก มหาวรรค ในอุเวลปาฏิหาริย์กถา ดังนี้ ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปโดยลำดับ ตามความเป็นจริงโดยเป็นธรรมที่ว่าอาศัยกันและกันเกิดขึ้น คือเป็นเหตุ

^{๑๑} อัง อฎฐก.(ไทย) ๒๓/๘๖/๑๕๕.

ปัจจัยซึ่งกันและกัน ทรายใดที่ยังไม่รู้สัจธรรมเหล่านี้จะทำให้เกิดความหลงผิดเข้าใจผิดต่างๆ นานา เกิดกิเลสที่เรียกว่า “โมหะ” ขึ้นอันเป็นรากเหง้าของอวิชชา กิเลสโมหะนี้เองที่ทำให้เกิดอารมณ์ปรุงแต่งคือสังขารขึ้น เมื่อยึดถือสังขารเป็นตัวตน เป็นเรา เป็นเขา ก็คือความหลงผิดคิดว่าร่างกายนี้เป็นของเรา สิ่งนี้เป็นของๆ เรา เราทุกคนนั้นมีกรรมเป็นตัวกำหนดให้เป็นผลสำเร็จ ถ้าทำดี ผลที่ดีจะส่งผลให้เราได้ดี ถ้าทำไม่ดีผลที่ไม่ดีก็ตามส่งผลให้เรา จัดได้ว่าสิ่งที่สำคัญที่สามารถกำหนดให้คนทำความดีความชั่วได้ต่างกัน คือ อวิชชาแปดอย่าง เช่น ครั้งนั้น ที่พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปโดยลำดับ จนลู่ถึงตำบลอุรุเวลาในสมัยนั้น

๔.๖.๒ ผลของความไม่เข้าใจในปาฏิหาริย์ของชฎิล

ผลของการไม่เข้าใจในปาฏิหาริย์ ของชฎิลอุรุเวลกัสสปะจึงมีความคิดเห็นที่เป็นมิจฉาทิฐิมีความสำคัญผิด ดังนี้

๑) พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมากจริงถึงกับครอบงำเดชของพญานาคที่ร้ายได้ด้วยเดชของพระองค์ แต่ไม่เป็นอรหันต์เหมือนเราแน่

๒) พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมากจริงถึงกับท้าวมหาราชทั้ง ๔ เข้ามาเฝ้าเพื่อฟังธรรม แต่ไม่เป็นอรหันต์เหมือนเราแน่

๓) พระมหาสมณะมีฤทธิ์มากมีอำนาจมากจริงถึงกับท้าวมลลิกาจอมเทพเข้ามาหาเพื่อฟังธรรม แต่ไม่เป็นอรหันต์เหมือนเราแน่

๔) พระมหาสมณะมีฤทธิ์มากมีอำนาจมากจริงถึงกับท้าวมหามัจฉิพรหมเข้ามาหาเพื่อฟังธรรม แต่ไม่เป็นอรหันต์เหมือนเราแน่

๕) พระมหาสมณะมีฤทธิ์มากมีอำนาจมากจริงถึงกับทรงทราบความนึกคิดแม้ด้วยใจ แต่ไม่เป็นอรหันต์เหมือนเราแน่^{๘๔}

ดังที่ได้กล่าวมานี้เป็นมิจฉาทิฐิของนักบวชที่เชื่อชฎิลที่มีความเชื่อว่าตนเป็นพระอรหันต์ที่ไม่มีใครเลศเหนือดน จึงทำให้เกิดมิจฉาทิฐิและการที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามแสดงปาฏิหาริย์ก็เนื่องด้วยพระองค์ไม่มีพระประสงค์ให้เหล่าสาวกของพระองค์มีมิจฉาทิฐิเหมือนชฎิล พระองค์จึงทรงห้ามดังกล่าว

สารีบุตร เมื่ออหังการ มมังการและมานานุสัย ไม่มีในกายอันมีวิญญาณนี้ของภิกษุ และในสรรพนิมิตภายนอก อนึ่งเมื่อเข้าถึงเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันใดอยู่ อหังการ มมังการ และมานานุสัยย่อมไม่มี ภิกษุเข้าถึงเจโตวิมุตติปัญญา วิมุตติอันนั้นอยู่ สารีบุตรเรากล่าวว่าภิกษุนี้ตัดค้นหาแล้ว รื้อสัจโยชน์แล้ว กระทำที่สุดทุกข์ได้ และละมานะได้โดยชอบแล้ว^{๘๕}

^{๘๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๔๓/๕๔.

^{๘๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๔๘/๓๘.

พระพุทธองค์ทรงหมายเอาข้อนี้ได้กล่าวใน อุทยปัญหา ในปารายนวรรคว่า
เรากล่าวว่า การละกามสัญญา ความจำหมายในกามและโทมนัส ความเสียใจทั้ง
๒ เสียได้ การบรรเทาถีนะ ความท้อแท้ใจ เสียได้ การสกดกั้น กุกุจะ ความรำคาญใจเสียได้ ว่า
เป็นอัญญาวิโมกข์ความพ้นด้วยความรู้ อันหมดจดดี ด้วยอุเบกขาและสติ มีความตริกในธรรม
นำหน้า เป็นเครื่องทำลายอวิชชา^{๒๐}

ดังนั้นข้อห้ามที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดห้ามในการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ว่าเพราะ
อะไรจึงตรัสห้ามในการแสดงปาฏิหาริย์ต่างๆ ในพระสูตรเราต้องเข้าใจว่าพระพุทธเจ้ามิได้ทรง
ปรารถนาจะเอาโลกไว้ในกำมือของพระองค์ พระองค์แต่พระศาสนาเพื่อความสุขของสัตว์โลก
ไม่ใช่แสวงหาอย่างพระเจ้าจักรพรรดิ การทำอิทธิฤทธิ์ให้คนเห็น เป็นเหตุนำมาซึ่งความกลัว
ความขอมแพ้ แต่มิได้เป็นเหตุให้เกิดความนิยมนับถืออะไรที่จะทำให้ความสุขของสัตว์โลกมิได้
ด้วยการปฏิบัติตามพระธรรมของพระองค์ ไม่ใช่ด้วยการกลัวฤทธิ์เดชของพระองค์ ถ้าหากจะ
แสดงฤทธิ์พร้าเพรีอไปแล้วพระองค์ก็จะเป็นผู้สอนวิชานักรบ ไม่ใช่สอนศาสนา คนที่จะเข้ามา
ขอมตนเป็นพระสาวก ก็คงจะต้องมาเรียนเอาฤทธิ์เดชมากกว่าที่จะมาเรียนรู้ธรรมของพระองค์ ผล
ที่สุดก็จะไม่ได้รับความสุขอันประเสริฐตามที่ต้องการ

แต่อย่างไรก็ดีเมื่อถึงคราวจำเป็นจริงๆ กล่าวคือเมื่อเกิดเหตุที่จะมีผลพาดพิงไปถึง
ความเป็นความตายของพระศาสนา แล้วพระพุทธเจ้าก็ได้ทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้ปรากฏแก่ตา
โลก เช่น เมื่อตั้งต้นประกาศพระศาสนาทรงรู้สึกว่ถ้าปราบอูรเวลกัศสปะลงไม่ได้ ศาสนาของ
พระองค์ก็จะประกาศออกไม่ได้ และอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพวกเดียรถีย์นิครนถ์มาทำทายนในการแสดง
อิทธิปาฏิหาริย์ ทรงเห็นว่าถ้าไม่แสดงอิทธิปาฏิหาริย์แล้วพระศาสนาที่อาจจะสิ้นสุดลงในครั้ง
กระนั้นได้ เมื่อเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความเป็นความตายของพระพุทธศาสนาดังนี้แล้ว ก็ได้ทรงแสดง
อิทธิปาฏิหาริย์ไว้ต่อไป

ดังที่ว่าอิทธิปาฏิหาริย์มีผลเพียงทำให้คนขอมแพ้ แต่มิได้ทำให้คนแลเห็นธรรม
ของพระองค์ได้ พระองค์จะทรงทำให้คนแลเห็นธรรมของพระองค์ได้ พระองค์จะทรงทำให้คน
บรรลุมรรคผลของพระองค์ได้ เมื่อได้ทรงแสดงอนุศาสน์ปาฏิหาริย์อีกชั้นหนึ่ง เช่น ในเรื่องพระ
อูรเวลกัศสปะ พระองค์ทรงใช้อิทธิปาฏิหาริย์เพียงเพื่อให้พระอูรเวลกัศสปะขอมรับว่าผู้พระองค์
ไม่ได้ แล้วจึงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ คือ อาทิตตปริยายสูตรและในคราวนี้
เอง พระอูรเวลกัศสปะจึงได้บรรลุธรรม แต่สำหรับเทวทัตนั้นเป็นคนละเรื่อง เทวทัตรู้ดีว่าผู้
พระพุทธเจ้าไม่ได้และขอมแพ้พระพุทธเจ้ามาแต่ไหนแต่ไร จนได้ขอมตนมาบวชเป็นพระสาวก
เป็นอันว่าพ้นเขตที่จะต้องทรงใช้อิทธิปาฏิหาริย์แล้ว แต่ภายหลังเทวทัตเกิดโมหะจิตคิดประทุษร้าย

^{๒๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๔๐/๕๐.

ต่อพระพุทธเจ้า เหตุการณ์เป็นดังนี้ ถึงแม้พระพุทธเจ้าจะทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์สักเพียงใด ถึงแม้เทพทัตจะพ่ายแพ้พระองค์อีกก็ครั้ง เทพทัตก็คงจะไม่ตั้งใจฟังพระโอวาทอยู่นั่นเอง ปัญหาเรื่องทรมานเทพทัตไม่สำเร็จนั้นไม่ได้อยู่ที่ปาฏิหาริย์ ความจริงอยู่ที่ว่า เทพทัตเป็นบุคคลอันจะพึงทรมานไม่ได้ เพราะถึงแม้จะเป็นพระพุทธเจ้า ก็ยังไม่สามารถฝึกคนที่ไม่ต้องการให้ฝึก ดังที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสได้ทรงประทานอรรถาธิบายไว้ว่า “ผู้ไม่ตั้งใจฟังธรรมเทศนาเพื่อหาความเข้าใจได้ชื่อว่า “อปริสทโม” บุรุษที่ฝึกไม่ได้ แม้พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงอาจฝึก ดังนี้”^{๒๑}

การที่พระพุทธเจ้าจะทรงโปรดให้ใครสำเร็จมรรคผลนั้น เปรียบได้กับที่ทรงวางดวงมณีอันมีค่าลงในมือของคนนั้น ถ้าคนนั้นไม่ต้องการรับแล้ว จะให้พระองค์ตามไปปลุกปล้ำเอาใส่มือให้ได้นั้นก็เกินไป เพราะถึงเขาจะรับใส่มือไว้ เขาก็คงจะโยนทิ้งเสียภายหลัง หาประโยชน์มิได้เลย

อีกประการที่ขาดไม่ได้คือ “จะต้องเชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า ความรู้ในทางจิตวิทยาขึ้นถึงขีดสูงสุดในสมัยพระพุทธเจ้า พวกดาบสทั้งหลาย แม้มีได้นับถือพระพุทธศาสนา ก็ยังไม่สำเร็จอภิญญาสมบัติ”^{๒๒} พวกที่ตั้งตนเป็นคณาจารย์ มีคนยอมตนมาเป็นศิษย์มาๆ นั้นก็จำต้องทำปาฏิหาริย์อะไรได้อันหนึ่งไม่มากก็น้อย ด้วยเหตุนี้ อิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้านั้น ถึงแม้จะทรงปรากฏว่าทรงทำได้ดีกว่าของคนอื่นๆ ก็มีใช้ของแปลกมากมาย ถึงกับจะตื่นเต้นกันจริงๆ สำหรับคนในยุคสมัยนั้น เมื่อไม่ใช่เฉพาะพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวที่มีฤทธิ์ คนอื่นๆ ก็มีด้วยดังนี้ ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่จะต้องมีการถือพวก ถือหมู่ นินทา กัน ใส่ร้ายกัน อวดอ้างกันว่าของคนนี้ดีกว่า คนนั้นเร็วกว่า พวกที่แพ้ไม่ยอมแพ้ก็มีอยู่บ้าง ด้วยเหตุนี้จึงมีบางคนบางจำพวกกระด้างกระเดื่องไม่เข้านับถือพระพุทธองค์

สิ่งที่ประเสริฐที่สุดในองค์พระพุทธเจ้านั้น ไม่ใช่อิทธิปาฏิหาริย์ แท้จริงอิทธิปาฏิหาริย์เป็นแต่เครื่องมือที่จะทำให้คนยอมแพ้ แต่สิ่งที่ทำให้พุทธประสงค์สำเร็จได้จริงๆ นั้นอยู่ที่อนุศาสนิปาฏิหาริย์ เปรียบเหมือนบ้านเมืองที่จะตั้งเป็นมหาประเทศได้ ไม่ใช่เพราะกำลังกองทัพมหาแต่เพียงอย่างเดียว จะต้องเจริญด้วยวิทยาการเป็นเครื่องบ่มเพาะความนิยมต่อประเทศอื่นๆ ด้วย เพราะฉะนั้นปาฏิหาริย์ทั้งสามประการมีนัยดังได้จำแนกไว้ข้างต้นแล้วนั้น ต้องนับว่าอนุศาสนิปาฏิหาริย์เป็นอัศจรรย์ยิ่งกว่าอย่างอื่น เปรียบเหมือนมหาประเทศที่แผ่อำนาจจรแสวงหาเมืองขึ้นได้โดยมิต้องใช้กำลังอาวุธ ย่อมเป็นอัศจรรย์มากกว่าที่จะใช้กำลังไปรบตีเอามา ปัญหาที่

^{๒๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๔/๗๖.

^{๒๒} สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร, พระปฐมมฤตยาภิธานปริเฉทที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อานวยศาสตร์, ๒๕๓๔), หน้า ๒๒๗

เรากำลังพิจารณากันอยู่ในบัดนี้ มุ่งหมายอย่างเดียวที่จะแสดงว่า นอกจากอาเทศนาปาฏิหาริย์และอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ ซึ่งเรายอมรับว่าพระพุทธเจ้ามีจริงแล้วนั้น เราจะต้องยอมรับอีกข้อหนึ่งว่า พระพุทธเจ้าทรงมีอิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็นฤทธิ์อันแท้จริง ด้วยเหตุที่ทำให้เราเชื่อเช่นนี้คือ ในสมัยพระพุทธเจ้ามีลัทธิต่างๆ มาก ดังจะเห็นได้จาก ซึ่งขอคัดมาไว้ดังนี้

เหตุที่ทรงห้ามแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ เพราะผู้แสดงปาฏิหาริย์ได้ย่อมชอบใจเป็นอันมาก จึงทำให้เกิดการยึดคิดในลาภ ยศ สรรเสริญที่เกิดจากการแสดงปาฏิหาริย์ได้ เช่น ปาฏิหาริย์ที่ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้พูดคำใจได้ยิน โดยนิมิตว่า ใจของท่านเป็นอย่างนี้บ้าง ใจของท่านเป็นเช่นนี้บ้าง จิตของท่านเป็นด้วยประการเช่นนี้บ้างก็ตาม การพูดคำใจคนเป็นอันมากก็ตามแต่ไม่สามารถทำให้พระภิกษุนั้นพ้นจากความทุกข์ได้ แม้พระภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้พูดคำใจโดยนิมิตไม่ได้เลย แต่ว่าพอได้ยินเสียงมนุษย์ อมนุษย์หรือเทวดาเข้าแล้วก็พูดคำใจได้ แม้ว่าได้ยินเสียงมนุษย์ อมนุษย์หรือเทวดาเข้าแล้ว แต่ว่าได้ยินเสียงวิตถวิจารณ์ของบุคคลผู้ตรีกตรองเข้าแล้ว ก็พูดคำใจไม่ได้เพียงแต่กำหนดรู้ใจผู้อื่นที่เข้าสมาธิ อันไม่มีวิตถวิจารณ์ด้วยใจของตนว่า ท่านผู้นี้ตั้งมโนสังขารด้วยประการใด จะตรีกตรองวิตถในลำดับจิตนี้ด้วยประการนั้น ผู้นั้นย่อมชอบใจปาฏิหาริย์นั้น ปาฏิหาริย์ที่ผู้แสดงได้และเป็นของผู้นั้น ย่อมปรากฏแก่ข้าพระองค์เหมือนกับรูปลวงปาฏิหาริย์ทั้ง ๓ อย่างนี้ ที่พระภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ พราสอนอยู่อย่างนี้ว่า จงตรีกตรองอย่างนี้ อย่าได้ตรีกตรองอย่างนั้น จงมโนสังขารอย่างนี้ อย่าได้มโนสังขารอย่างนั้น จงละสิ่งนี้เสีย จงเข้าถึงสิ่งนี้อยู่ เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้า “มีบารมีมาก สามารถใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้ จงละสิ่งนี้เสีย จงเข้าถึงสิ่งนี้อยู่ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นสิ่งที่สามารถจะยืนยันถึงข้อห้ามในการแสดงปาฏิหาริย์^{๒๓}

๔.๖. ๓ สาเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามการแสดงปาฏิหาริย์

สาเหตุที่พระพุทธองค์ทรงตรัสห้ามแสดงปาฏิหาริย์ เพราะพระองค์ทรงเห็นว่า ปาฏิหาริย์ไม่ใช่หนทางแห่งความพ้นทุกข์ได้ พระองค์จึงไม่ทรงสรรเสริญการแสดงปาฏิหาริย์อย่างไรก็ตาม ปาฏิหาริย์จะเกิดขึ้นได้เพราะการปฏิบัติปฏิบัติชอบตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นการเกิดปาฏิหาริย์ขึ้นมาเองโดยไม่ต้องแสดง ดังนั้น การแสดงปาฏิหาริย์จึงเป็นเพียงผลพลอยได้จากการปฏิบัติปฏิบัติชอบเท่านั้น

๑) ปาฏิหาริย์เป็นสิ่งที่เป็นการเชื่อตั้งแต่ดั้งเดิมมา ซึ่งไม่ใช่หนทางแห่งความพ้นทุกข์ตามหลักธรรมคำสอน เพราะปาฏิหาริย์เกิดมาจากการปฏิบัติปฏิบัติชอบ

๒) การแสดงปาฏิหาริย์นั้นมีความผิดทางพระวินัย เพราะอาจทำให้เกิดอาการที่หลอกลวงเพื่อเลี้ยงชีพของตนให้ได้อยู่ดี กินดี พระพุทธเจ้าจึงทรงห้ามอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่

^{๒๓} อัง.ติก.(ไทย) ๑/๓/๒๖๗.

มีในตนหรือการที่ตนไม่มีคุณวิเศษอะไร แต่โกหกหลอกลวงว่ามี ก็ทำให้ต้องอาบัติปาราชิกที่ขาดจากความเป็นพระภิกษุ

๓) การแสดงปาฏิหาริย์ได้นั้น จะทำให้ฝูงชนเข้ามาขอความช่วยเหลือในด้านปาฏิหาริย์ จนกระทั่ง ไม่มีเวลาในการบำเพ็ญคุณในทางสมณธรรม เพื่อเป็นไปแห่งความหลุดพ้นตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

๔.๖ สรุป

จากการศึกษา การแสดงปาฏิหาริย์สามที่ปรากฏในพระพุทธศาสนานั้น เป็นหลักของการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเลื่อมใสในหลักพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งสามารถแยกออกได้ ๒ ประการ คือ หลักที่ควรแสดงและหลักที่ไม่ควรแสดงปาฏิหาริย์ เพราะปาฏิหาริย์นั้นมีอยู่สองด้านเหมือนดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้แสดงปาฏิหาริย์ไว้ในยมกปาฏิหาริย์คือ มีด้านดีและด้านไม่ดี ในด้านที่ดีนั้นเป็นการแสดงปาฏิหาริย์ของผู้ที่สิ้นกิเลสแล้ว ไม่ยึดติดในลาภ ยศ สรรเสริญ เป็นเพียงการแสดงปาฏิหาริย์เพื่อให้เกิดความศรัทธาว่า หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้นสามารถปฏิบัติได้ผลตามจริง สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ประโยชน์ต่อผู้อื่นและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อส่วนรวม ส่วนหลักของการห้ามนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงห้ามแสดงปาฏิหาริย์เพื่อหวังลาภ ยศ สรรเสริญ เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความติดยึดในการแสดงปาฏิหาริย์ ซึ่งไม่ใช่หนทางแห่งความพ้นทุกข์ตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงปรารถนาให้มนุษย์และสัตว์พ้นจากความทุกข์ อยู่ร่วมกันอย่างมีความสงบร่มเย็นเป็นสุขตลอดไป

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ในงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์การใช้ปาฏิหาริย์สามของพระพุทธเจ้าและพระสาวกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”นี้ ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์การศึกษาไว้ ๓ ประเด็น คือ (๑) เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระสาวก (๒) เพื่อศึกษาปาฏิหาริย์สามในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การใช้ปาฏิหาริย์สามในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระสาวก ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์ (Documentary Research) ได้สรุปเป็นประเด็นการศึกษาดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวินิจฉัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์การใช้ปาฏิหาริย์สามของพระพุทธเจ้าและพระสาวกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทำให้ได้ข้อสรุปดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ วิธีการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธเจ้า ได้แก่ การมีจุดมุ่งหมายในการสอน มีหลักการสอน มีลีลาในการสอน รูปแบบการสอน ตลอดจนวิธีการสอนแบบต่างๆ เช่น การสนทนาธรรม เป็นต้น ส่วนแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลังพุทธกาลพบว่า หลังพุทธปรินิพพานได้ ๓ เดือน คณะสงฆ์ในขณะนั้น (ส่วนใหญ่เป็นพระอริยสงฆ์) ก็ได้วางนโยบายใหม่ คือเริ่มทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่หนึ่งและในเวลาต่อมาทำอีก ๒ ครั้ง ซึ่งครั้งที่ ๓ นี้เองมีผลให้พระพุทธศาสนาถูกเผยแผ่เข้ามายังประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายไปทั่วทุกสารทิศ ทั้งจำนวนผู้เผยแผ่และจำนวนของผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาก็มีจำนวนมากยิ่งขึ้น ต้องยอมรับว่าองค์ที่สำคัญ คือ องค์ครูผู้เผยแผ่นั้น พระสาวกทำให้กองทัพธรรมซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นพระธรรมราชา มีพระสารีบุตรเป็นธรรมเสนาบดีฝ่ายขวา มีพระมหาโมคคัลลานะเป็นธรรมเสนาบดีฝ่ายซ้าย มีบทบาทสำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การวิจัยในครั้งนี้จะเลือกนำเสนอพระสาวกที่ท่านได้ทำงานในเรื่องของการเผยแผ่ที่มีบทบาทสำคัญ ๆ เฉพาะบางรูปเท่านั้นมาพอเป็นตัวอย่าง เพื่อให้มองเห็นภาพรวมในบทบาทและรูปแบบของวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

วิธีการเผยแผ่ธรรมในส่วนของพระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะก็ใช้วิธีการเดียวกันกับพระพุทธเจ้า คือ การเริ่มต้นจากการสนทนากัน แล้วค่อยโน้มน้าวเข้าสู่หลักธรรมต่างๆตาม

สมควรแก่อุปนิสัยของแต่ละบุคคลเป็นลำดับ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในพระสัทธรรม ยิ่งๆขึ้นไป มีการใช้ภาษาที่นุ่มนวล สละสลวย เหมาะสม ๆ ด้วยความตั้งใจสอนหรือเผยแผ่โดย เคารพ ตามหลักการสอน ๔ อย่าง คือ ๑) *สันทัสสนา* อธิบายความชัดเจนแจ่มแจ้ง ๒) *สมาทปนา* จูงใจให้เห็นจริงชวนคล้อยตามยอมรับและนำไปปฏิบัติ ๓) *สมุตเตชนา* การเร้าใจให้เกิดความแกล้วกล้าเกิดกำลังใจ ไม่ท้อต่อปัญหา ๔) *สัมปหังสนา* การขโลมใจให้เกิดความร่าเริงเบิกบานใจ เปี่ยมด้วยความหวัง ภายหลังจากตรัสรู้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพิจารณาถึงบุคคลที่จะสอนธรรม ตอนแรกก็ทรงท้อพระทัยในการสอน แต่ก็ทรงเห็นว่าบุคคลผู้มีกิเลสน้อยยังมีอยู่ เมื่อเขาเหล่านั้นได้รับ ฟังธรรมเทศนาของพระองค์แล้ว จะสามารถได้ดวงตาเห็นธรรม จึงทรงโปรดแสดงธรรมแก่เทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย ในกาลต่อมาพระพุทธองค์ทรงเสด็จไปโปรดพระเจ้าพิมพิสารพร้อมด้วยเหล่า ข้าราชการบริวาร เมื่อพระราชาราชและเหล่าเสนาอำมาตย์สดับฟังธรรมเทศนา ได้ดวงตาเห็นธรรมแล้ว ประชาชนทั่วไปก็เกิดศรัทธาเลื่อมใสตามประมุขของตนเอง

การใช้ปฏิภาณโวหาร เป็นเรื่องสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะถ้าหากว่าไม่มีวิธีการในการใช้ ก็จะไม่ทำให้เกิดประโยชน์เท่าที่ควรหรือเกิดประโยชน์เพียงเล็กน้อย แต่ถ้ามีวิธีการและหลักการที่ดีก็จะทำให้เป็นประโยชน์ต่อคู่สนทนา คือ ทั้งผู้ถาม ผู้ตอบ และเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงมีหลักการและวิธีการใช้ปฏิภาณโวหาร ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ประเด็น คือ (๑) หลักการสร้างปฏิภาณ (๒) วิธีการใช้ปฏิภาณ

๕.๑.๒ ความหมายของปาฏิหาริย์สามในพระพุทธศาสนาจึงหมายถึง การแสดงเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามความต้องการ ๓ ประการ คือ การแสดงเพื่อให้เกิดผลสำเร็จด้วยการอาศัยพลังที่เกิดจากจิต ให้เข้าไปบังคับหรือการควบบันดาลให้สิ่งนี้เปลี่ยนไปเป็นสิ่งนั้นตามความปรารถนาของจิต เช่น การแสดงปาฏิหาริย์ด้วยการใช้พลังของจิตเข้าไปเปลี่ยนสสารให้ก้อนหินกลายเป็นทองคำ เช่นนี้เป็นการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ส่วนอาเทศนาปาฏิหาริย์ เป็นการแสดงปาฏิหาริย์ที่สามารถทลายจิตใจของบุคคลอื่นได้อย่างแม่นยำ และอนุศาสนีปาฏิหาริย์ เป็นการแสดงปาฏิหาริย์เพื่อให้เข้าใจตามหลักความเป็นจริง เช่น บุคคลใดสามารถปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าได้อย่างถูกต้อง บุคคลนั้นสามารถที่จะเป็นอริยบุคคล เป็นพระอรหันต์ สามารถเข้าถึงพระนิพพานได้ ในทางพระพุทธศาสนา เรื่องอิทธิปาฏิหาริย์หรือฤทธิ์นั้นบางทีเรียกว่า อภิญญา ในการแสดงฤทธิ์ประเภทโลกียอภิญญานั้น ปุถุชนคนธรรมดาที่ฝึกจิต จนมีสมาธิถึงระดับฌานก็สามารถทำให้มีขึ้นได้และสูงขึ้นถึงขั้นทำอัสเวกิเลสให้สิ้นไปเป็นขั้น โลกุตระอภิญญา และการเกิดปาฏิหาริย์ต่างๆขึ้นมา นั่นก็คือเป็นผลสัมฤทธิ์ของการฝึกฝนอบรมจิต การฝึกจิตในพระพุทธศาสนานั้น เริ่มต้นจากวิธีการที่เรียกว่า สมถกรรมฐาน เพื่อให้จิตสงบเข้าสู่ระดับฌานต่างๆ เป็นสำคัญในการที่จะกระทำให้เกิดฤทธิ์ต่างๆได้ นอกจากได้ฤทธิ์แล้วยังสามารถยกระดับจิตขั้นสู่

การเจริญวิปัสสนา จนสามารถทำให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในกฎของไตรลักษณ์ ซึ่งจะช่วยให้หลุดพ้นจากความทุกข์นั่นเอง เป้าหมายสูงสุดคือการได้เข้าถึงซึ่งความสงบสุขอย่างแท้จริงแห่งชีวิต จิตที่หลุดพ้นแล้วจากกิเลส เรียกว่า วิมุตติ ซึ่งมนุษย์ทุกคนสามารถฝึกฝนปฏิบัติพัฒนาจิตให้เข้าสู่การบรรลุธรรมในขั้นสูงสุดได้

๕.๑.๓ การแสดงปาฏิหาริย์สามที่ปรากฏในพระพุทธศาสนานั้น เป็นหลักของการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเลื่อมใสในหลักพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งสามารถแยกออกได้ ๒ ประการ คือ หลักที่ควรแสดงและหลักที่ไม่ควรแสดงปาฏิหาริย์ เพราะว่าปาฏิหาริย์นั้นมีอยู่สองด้าน มีทั้งส่วนดีและส่วนที่ไม่ดี ในด้านที่ดีนั้น เป็นการแสดงปาฏิหาริย์ของผู้ที่สิ้นกิเลสแล้ว ท่านไม่ยึดติดในลาภ ยศ สุข สรรเสริญ เป็นเพียงการแสดงปาฏิหาริย์เพื่อให้เกิดความศรัทธาว่า หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้นสามารถปฏิบัติได้ผลจริง สามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ส่วนหลักของการห้ามนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงห้ามแสดงปาฏิหาริย์เพื่อหวังลาภ ยศ สรรเสริญ เพราะเป็นสิ่งที่จะทำให้เกิดความติดยึดในการแสดงปาฏิหาริย์ ซึ่งไม่ใช่หนทางแห่งความพ้นทุกข์ตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงปรารถนาให้เวไนยสัตว์ทั้งหลายหลุดพ้นจากความทุกข์ อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขบรมเย็นเป็นสุขตลอดไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัย

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น มหาวิทยาลัยหรือพระธรรมทูต ควรกำหนดนโยบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับหลักคำสอนที่เป็นจริงและสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ได้ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

๒. ควรมีการฝึกอบรมนักเผยแผ่ให้มีความหยั่งรู้อย่างลึกซึ้งในหลักพุทธธรรมและสามารถเผยแผ่ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาวิเคราะห์การใช้ปาฏิหาริย์สามของพระพุทธเจ้าและพระสาวกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแล้วนี้ ยังมีประเด็นที่น่าสนใจและสามารถนำไปต่อยอดจากงานวิจัยเล่มนี้ได้อีก จึงขอเสนอแนะประเด็นที่น่าสนใจและควรศึกษาดังต่อไปนี้

๑. ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างปาฏิหาริย์สามทั้งสามประการ
๒. ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับอิทธิปาฏิหาริย์
๓. ศึกษาความเชื่อและคุณค่าในปาฏิหาริย์สามประการที่มีต่อพุทธศาสนิกชนไทย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาหมกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล. ชุด ๕๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

๒. ข้อมูล ข. ทุตติยภูมิ

หนังสือทั่วไป

จรูญ วรรณกสิณานนท์. การเพ่งกสิณวิธีฝึกกรรมฐานที่จิตเป็นสมาธิเร็ว. พิมพ์ครั้งที่ ๕.

กรุงเทพมหานคร : หจก.มณฑลการพิมพ์, ๒๕๔๖.

ชิน โอสด หัศบำเรอ. การป้องกันและรักษาโรคด้วยพลังจิตกับสมองคอมพิวเตอร์.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ร่วมธรรม, ๒๕๔๑.

มกราพันธ์ จุฑารศก และคณะ. รายงานการประเมินผลโครงการฝึกสมาธิวิปัสสนากรรมฐาน

(พัฒนาจิต). ขอนแก่น : วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร, ๒๕๔๗.

บรรยง บุญฤทธิ์(แปลเรียบเรียง). ศาสตร์ลับระลอกชาติและตายแล้วไปไหน. พิมพ์ครั้งที่ ๔.

กรุงเทพมหานคร : บริษัทสร้างสรรค์นิกส์ จำกัด, ๒๕๔๑.

วิจิตรวาทการ. วิชาแปดประการ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัทต้นไทรการ

พิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๒.

พระเทพสิทธิมนี (โชค ญาณสิทธิ, ป.ธ.๕). วิปัสสนาญาณโสภณ. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร :

ศรีอนันต์การพิมพ์จำกัด,

๒๕๔๖.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตวณฺโณ, ป.ธ.๕). คู่มือการบำเพ็ญกรรมฐาน. พิมพ์ครั้งที่ ๗.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระธรรมธีรราชฆานูณี (โชค ญาณสิทธิ, ป.ธ. ๕). หลักปฏิบัติสมณะวิปัสสนากรรมฐาน.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๕.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๕.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____ . **พุทธวิธีในการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑.

_____ . **สถานการณ์พระพุทธศาสนา กระแสไฮศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๕.

_____ . **สัมมาสมาธิและสัมมาแบบพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสถานบันลือธรรม, ๒๕๔๗.

พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม). **คู่มือการฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพลัสเพรส จำกัด, ๒๕๒๕.

_____ . **กฎแห่งกรรมธรรมปฏิบัติ เล่ม ๘ (พิเศษ)**. สิงห์บุรี : ม.ป.ท., ๒๕๓๗.

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ. ๘). **ภาวนาทีปนี**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕.

_____ . **วิปัสสนาวงศ์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕.

พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ฐมฺมจิตฺโต). **วิมุตติมรรค**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๓๘.

พระวรภักดิ์พิบูลย์. **ทางสายกลาง**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. พระนคร : โรงพิมพ์ลูก ส.ธรรมภักดี, ๒๔๕๖.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ). **ธรรมปริทรรศน์ ๒**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ . **ธรรมปริทรรศน์ ๒**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระราชวรมุนี (ประยูร ฐมฺมจิตฺโต). **เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๑.

พระราชสังวรญาณ (พุทธ ฐานิโย). **ธรรมปฏิบัติและตอบปัญหาการปฏิบัติธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระราชสิทธิมุนี (โชคก ญาณสิทธิ ป.ธ. ๘). **วิปัสสนากรรมฐานเล่ม ๕**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อาศรมอภัย, ๒๕๐๖.

_____ . **วิปัสสนากรรมฐานเล่ม ๗**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อาศรมอภัย, ๒๕๐๖.

พระราชวิสุทธิโสภณ (วิลาส ฐานวโร ป.ธ.๘). **วิมุตติรัตนมาลี เล่ม ๑**. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๐.

พร รัตนสุวรรณ, **พุทธวิทยา เล่ม ๒**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๗.

พระมหาวิระ ถาวโร. **คู่มือพระกรรมฐาน**. พระนครศรีอยุธยา : ม.ป.พ., ม.ป.ป.

พระมหาสมพงษ์ สุขุมโกล. **พระบรมครู (The Noble Teacher)**. ขอนแก่น : หจก.ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๕๐.

พระสมชาย กันตสีโล,ดร. **วิปัสสนาวิถียุคสมัยและปฏิบัติพระครูโพธิสารคุณ**. ขอนแก่น: คลังนาวิทยา, ๒๕๔๒.

พระธรรมโกศาจารย์, (พุทธทาสภิกขุ), **ตามรอยพระอรหันต์**, (กรุงเทพมหานคร: ชธรรมสภา, ๒๕๔๘).

พระไพศาล วิสาโล. **พุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๕๖.

พิฑูร มลิวัดย์. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๓.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : นามมีบุ๊คพับลิเคชัน, ๒๕๔๖.

วิริยา ชินวรรณ. **สมาธิในพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

สุจิตรา อ่อนค้อม, รศ.ดร. **การฝึกสมาธิ วิถีปฏิบัติธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : คับเป็นนายน์ พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๕๒.

สุริย์ มีกิจผล. **พุทธประวัติ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอมพิวเตอร์ จำกัด, ๒๕๕๑.

สมเด็จพระพุทธอาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). **คัมภีร์วิมุตติมรรค**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖.

สิริ เปรมจิตต์. **พระพุทธศาสนาในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, ๒๕๒๒.

แสง จันทร์งาม. **วิธีสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : กมลการพิมพ์, ๒๕๒๖.

แสง อรุณกุล. **คู่มือฝึกถอดจิต**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชมรมธรรมไมตรี, ๒๕๕๐.

พล อัครศุภเศรษฐ์. **คู่มือปฏิบัติธรรมตามวิธีพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สถาบันวิจัยธรรมสภา.

พระอุปติสสเถระ รัตน. **วิมุตติมรรค**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

๓.หนังสือภาษาอังกฤษ

D.Roand D.Weerasuria. **The path of freedom-Vimuttimaggā**. Balcombe , BalcombePlace,
Colombo 8, Sri lanka, 1977, p 72.

๔.วิทยานิพนธ์

ประพันธ์ รักเรียน, “จรดกับการบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์
มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระมหาบุญชิต สุดโปร่ง, “ศึกษาวิเคราะห์คุณสมบัติของพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๖
พระวุฒิกมล วุฑฒิกโร (พรมพิมพ์). “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมุนี (ประยูร ชุมมจิตโต)”. วิทยานิพนธ์พุทธศึกษามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระครูสมุห์ทองล้วน คงพิศ. “วิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษาวิธีปฏิบัติกรรมฐานตามแนวทางของพระธรรมธีรราชมุนี (โชดก ญาณสิทธิ ป.ธ.๕)”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๕.

พระมหาบุญเลิศ ชุมมทลฺลิต. “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม (หลวงพ่อกุณปริสุทฺโธ)”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาปราโมทย์ มหาวีโร (ปีกรม). “การศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ์ วีรยุทธ) ในฐานะพระกรรมทูตไทยประจำประเทศอินเดีย” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระศิริชัย ตักขวโร (นุ่งทอง). “ศึกษาวิเคราะห์เรื่องปาฏิหาริย์ที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก”.

วิทยานิพนธ์พุทธศึกษามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๔๕.

พระมหาสุริยัน จันทนาโม (จันทะนาม), “ศึกษาบทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์สมภพ โชติปัญญา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕).

พระมหาอานวย อานนุโท, การบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์
มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระสมประสงค์ ฉนุทลีโล, “ศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของวิชาแปดที่มีผลต่อการเผยแผ่
พระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย,) ๒๕๕๑.

สุนทรี สุริยะรัมย์, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา: ศึกษา
เฉพาะกรณีอุบาสิกาสูได้รับเอตทัคคะ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระวิชัย ปญญาธโร (แก้วบัวลา)
- เกิด : ๗ กันยายน ๒๕๒๑
- ภูมิลำเนา : วัดโนนคูณ บ้านสร้างแป้น ต.สร้างแป้น อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี ๔๑๑๕๐
- อุปสมบท : ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๔๒
- สังกัดปัจจุบัน : วัดโพธิ์ บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
- การศึกษา : นักรธรรมชั้นเอก สำนักเรียนคณะจังหวัดอุดรธานี
- บาลีประโยค ๑ – ๒ (สำนักเรียนวัดโพธิ์โนนทัน)
 - พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเอก พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น รุ่นที่ ๕๖ ปีการศึกษา ๒๕๕๔

